

European Commission
Commission européenne

Council of Europe
Conseil de l'Europe

CARPO regionalni projekat

Bosanski

Izvještaj o stanju u oblasti organiziranog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi

Strazbur, August 2005

CARPO projekat ("Razvoj poudanih i funkcionalnih policijskih sistema, jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i jačanje policijske suradnje") je projekat tehničke suradnje zajednički finansiran od strane Vijeća Evrope i Evropske komisije. Projekat traje 30 mjeseci (mart 2004 - august 2006. godine). Vijeće Evrope je odgovorno za provedbu projekta, u partnerstvu sa Belgijom, Finskom, Mađarskom, Italijom, Slovenijom, Španijom, Švedskom i Međunarodnom organizacijom za migracije.

Za dodatne informacije možete kontaktirati:

Department of Crime Problems/Odjel za
krivične probleme
Directorate General I – Legal Affairs /
generalni direktorat – Pravni poslovi
67075 Strasbourg CEDEX, France
Tel +33-3-9021-4506
E-mail: livia.stoica@coe.int
Website: www.coe.int/economiccrime
Ref. PC-TC(2005)9

Ovaj dokument je urađen uz finansijsku podršku Evropske unije i Vijeća Evrope. Stavovi izraženi u ovom dokumentu ni u kojem slučaju ne mogu biti uzeti kao odraz zvaničnog mišljenja niti Evropske unije niti Vijeća Evrope.

Sadržaj

1	UVODNI SAŽETAK	4
2	PRIVREDNI I ORGANIZIRANI KRIMINAL U JUGOISTOČNOJ EVROPI: OKVIR	7
2.1	Uvod i svrha izvještaja	7
2.2	Pojam organiziranog kriminala	9
2.3	Proučavanje okolinskih faktora	11
2.3.1	Politika i upravljanje	11
2.3.2	Privreda	12
2.3.3	Socio-kulturna kretanja	15
2.3.4	Nauka i tehnologija	15
3	STANJE U OBLASTI ORGANIZIRANOG KRIMINALA	16
3.1	Kriminalne aktivnosti	17
3.1.1	Privredni kriminal	17
3.1.2	Trgovina narkoticima	21
3.1.3	Trgovina ljudima	25
3.1.4	Krijumčarenje osoba	31
3.1.5	Krijumčarenje legalnom robom	34
3.1.6	Pranje novca	39
3.2	Organizirane kriminalne skupine	43
3.2.1	Slučajevi organiziranog kriminala i organizirane skupine	43
3.2.2	Struktura organiziranih kriminalnih skupina	46
3.2.3	Metode djelovanja	47
4	PROCJENA OPASNOSTI	52
4.1	Glavne opasnosti	52
4.1.1	Droge	53
4.1.2	Privredni kriminal	53
4.1.3	Trgovina ljudima	54
4.1.4	Korupcija	54
4.2	Profili zemalja	55
4.2.1	Albanija	55
4.2.2	Bosna i Hercegovina	58
4.2.3	Hrvatska	61
4.2.4	Srbija i Crna Gora	64
4.2.5	“Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija”	70
5	ZAKLJUČAK	73
6	LITERATURA	75

1 Uvodni sažetak

Organizirani kriminal predstavlja najveću prijetnju demokratiji, vladavini zakona, ljudskim pravima, socijalnom i ekonomskom napretku u Evropi. U bližoj prošlosti, Jugoistočna Evropa je naročito bila pogođena organiziranim i ekonomskim kriminalom, a ekonomska moć, transnacionalne veze, sofisticirane tehnike i metode, kao i štetna djelovanja su mu slijedile.

Razumijevanje ekonomskog i organiziranog kriminala najviše zavisi od prioriteta u provođenju zakona i krivičnoj politici koja se zasniva na primijećenim prijetnjama u određenom vremenu. Bez detaljnog razumijevanja ovog fenomena, vlade neće sigurno uspjeti u svojim namjerama da spriječe i pobijede ovaj fenomen.

Sve veća zabrinutost u pogledu ekonomskog i organiziranog kriminala u jugoistočnoj Evropi, kao i mogući ulazak ovih zemalja u Evropsku uniju zahtjeva jednu detaljnu analizu područja djelovanja, prirode i karakteristika ovog fenomena u regiji. Iz tog razloga, cilj ovog izvještaja je:

- da se da analiza i istaknu nove prijetnje i razlozi zabrinutosti u Jugoistočnoj Evropi
- da se pomogne subjektima koji utvrđuju politiku u Evropi i regiji u stvaranju bolje informisane javne politike i odluka za sprječavanje kriminala
- da se ojača javna svijest o ovoj materiji, kao i učestvovanje javnosti u strategijama protiv privrednog i organiziranog kriminala.

Sadašnji izvještaj o stanju je krajnji rezultat rada izvođenog u sklopu CARPO projekta¹ od strane angažovanih predstavnika radnih grupa iz relevantnih institucija (policija, finansijsko-obavještajni i informacijski odjeli, poreske i carinske uprave, specijalizirani tužioci i ured glavnog finansijskog revizora) iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Republike Crne Gore, Kosova, Republike Srbije i "Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije". Temelji se na informacijama i procjenama dobivenih na osnovu upitnika i procjena kompletiranih od strane gore navedenih službenika, ali i od strane velikog broja dodatnih javnih izvora.

Organizirani kriminal u Jugoistočnoj Evropi ima različite oblike i uključuje ogroman broj različitih kriminalnih aktivnosti. Slično kao i drugim dijelovima Evrope, glavna kriminalna tržišta, koja su srodna većini država i područja, su:

- Prezare, poreske i carinske utaje, i drugi oblici privrednog kriminala
- Trgovina drogom i njena distribucija
- Krijumčarenje ljudi
- Trgovina ljudima

Organizirani kriminal je jedan dinamičan koncept koji se prilagođava neprestano mijenjajućoj okolini i novim mogućnostima za poduzimanje kriminala. Ovo se također odnosi i na organizirani kriminal u Jugoistočnoj Evropi:

- Združena nastojanja za regulaciju i sprovođenje zakona u oblasti trgovine ljudi i krijumčarenja ljudi su očigledno rezultirala pozitivnom promjenom, u smislu smanjenja broja krijumčarenih ljudi, i onih koji su bili predmet prekogranične trgovine. U isto vrijeme, krijumčarenje i trgovina ljudi predstavlja novi izazov u pogledu unutrašnje trgovine i regrutiranja, kao i u pogledu sve većeg broja domaće klijentele.

¹ Razvoj pouzdanih i funkcionalnih policijskih sistema i jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i suradnje između policijskih snaga".

- Privredni kriminal, koji se ozbiljno tiče svih zemalja u ovoj regiji, se također razvija. Prestanak sankcija protiv Srbije i naknadno uništenje kanala za krijumčarenje nafte i cigara, kao i druge akcije za regulaciju i sprovođenje zakona, su znatno doprinijele većem ubiranju poreskih prihoda. Tako da su uništene pouzdane mogućnosti za nezakonitu trgovinu. Druge, ipak, još postoje. Falsifikovanje dokumenata i fiktivnih firmi – ključna sredstva za utaju poreza i pranje novca – je sveprisutno u svim zemljama i područjima. Za ostale oblike privrednog kriminala – kao npr. prevara u vezi sa javnim nabavkama, privatizacijom i finansijskim sektorom – se vjeruje da su u porastu i da nastavljaju da utiču na povjerenje koje javnost ima u tržišnu ekonomiju i sistem krivičnog pravosuđa.
- Tradicionalna balkanska ruta za krijumčarenje drogom je postala dvosmjerni put, gdje se heroin i kanabis prenose prema Evropskoj uniji, dok se prekusori, kokain i sintetičke droge prenose prema Istoku. Izgleda da u nekim zemljama domaća tržišta droge rastu zajedno sa brojem uživaoca droge. Iz ovog razloga trebaju biti pojačane ne samo represivne, nego posebno i preventivne mjere.

Kako kriminalna tržišta sazrijevaju, tako i kriminalne grupe pokušavaju da konsolidiraju postojeće aktivnosti, promjene u druge, i da legitimiraju njihovu zaradu i njihove pozicije u društvu. Izgleda da je korupcija, kako na visokom, tako i na niskom stepenu, glavno sredstvo s kojim utiču na, i ulaze u političke i komercijalne strukture. Trenutna nastojanja protiv korupcije u zemljama su imale za posljedicu rastući broj istraga i gonjenja, ali nekoliko presuda. Činjenica da je većina zemalja i područja sada usvojila odgovarajuće anti-korupcione strategije i napravila anti-korupcione servise, je obećavajuća. Takvi nastojanja mogu pomoći u otežavanju veza između organiziranog i ekonomskog kriminala sa legalnim i javnim strukturama.

I pored nekih kriterija za razlikovanje u svakoj od zemalja i područja, problemi koji se odnose na organizirani kriminal i privredni kriminal imaju regionalnu dimenziju. Kao takvi, oni zahtijevaju regionalno rješenje. Zakonska harmonizacija, udružena nastojanja u sprovođenju zakona, kao i razmjena policijskih obavještajnih rezultata na regionalnom nivou će biti ključ za uspjeh u borbi protiv ozbiljnog kriminala u Jugoistočnoj Evropi. U tom smislu, u znanju utemeljena politika u regiji mora biti postavljena na solidan temelj kroz stvaranje koherentnih sistema za sakupljanje obavještajnih podataka.

Iako su zemlje prepoznale negativni utjecaj ozbiljnog kriminala u njihovim društvima, procjene gubitka javnih prihoda zbog privrednog kriminala, kao i veličina domaćih tržišta droge nisu još dostupne. Sa nekoliko iznimaka, sistemima za sprovođenje zakona u regiji još uvijek nedostaju kapaciteti za prikupljanje obavještajnih podataka, analiza i istraga.

S obzirom da su finansijska sredstva zajednički nazivnik različitih oblika privrednog i organiziranog kriminala, finansijske istrage i finansijsko-obavještajni rad su ključne za svaku analizu privrednog i organiziranog kriminala. Zemlje i područja ove regije su uspostavile finansijsko-obavještajne odjele i do određene mjere oni poduzimaju finansijske istrage u vezi sa krivičnim istragama. Jedna sistematičnija upotreba ovih mjera bi trebala biti izvršena.

Mjere koje su zemlje i područja u ovoj regiji razvile u okviru CARPO regionalnog policijskog projekta će pomoći da se ovi deficiti isprave. One bi mogle podrazumijevati:

- Jačanje prikupljanja informacija i analiza kako bi se poboljšalo znanje i razumijevanje privrednog i organiziranog kriminala (npr. uspostavljanje sistema za krivičnu

statistiku, sredstava za mjerenje kriminala, studija o ekonomskim sektorima koji su najugroženiji u pogledu privrednog i organiziranog kriminala, redovni izvještaji/procjene prijetnje s obzirom na situaciju u privrednom i organiziranom kriminalu, saradnja između agencija za sprovođenje zakona i nezavisnih istraživača i akademija u cilju istraživanja i analiziranja fenomena koji su povezani sa organiziranim i privrednim kriminalom u ovoj regiji)

- Znanjem vođeni mehanizmi radi definiranja politike, osnovane na temeljitim procjenama, i radi omogućavanja postavljanja prioriteta u suzbijanju specifičnih oblika kriminala.
- Pojačavanje kapaciteta odjela za krivičnu analizu, za specijalizirane istrage ili servisa za gonjenje kako bi se mogli suočiti sa organiziranim kriminalom, posebno kroz pružanje odgovarajućih finansijskih ili ljudskih sredstava, kao i specijaliziranih treninga.
- Mjere kako bi se ojačale istražne vještine, istrage privrednog i organiziranog kriminala, kao i međuinstitucionalna i preko-jurisdikciona suradnja (npr. odgovarajuća primjena specijalnih istražnih tehnika, upotreba strateškog obavještajnog rada i krivične analize, prekogranična upotreba obavještajnih podataka, itd.).
- Poboljšavanje upotrebe finansijsko-obavještajnog rada kako bi se postiglo bolje razumijevanje organiziranog i ekonomskog kriminala (jačati kapacitete za finansijske istrage, kapacitete za finansijsko-obavještajne odjele i razviti prekograničnu saradnju u ovoj oblasti).
- Mogućnost pristupa i razmjene informacija i obavještajnih podataka između institucija za sprovođenje zakona, sa potrebnom pažnjom na sigurnosne nivoe povjerljivosti (uključujući implementaciju relevantnih evropskih pravnih instrumenata o privatnosti i zaštiti podataka).
- Nadgledanje efikasnosti mjera za prevenciju i kontrolu privrednog i organiziranog kriminala na sistematskoj osnovi.

Ratifikacija i puna implementacija evropskih instrumenata će pomoći zemljama da naprave napredak u ovom pogledu i da olakšaju međunarodnu saradnju. Ovo uključuje posebno drugi Dodatni protokol na Konvenciju o međusobnoj pomoći u krivičnim stvarima (CETS 182), te novu Konvenciju o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji predmeta dobivenih krivičnim djelom i o finansiranju terorizma (CETS 198) i novu Konvenciju o akciji protiv trgovine ljudi (CETS 197).

Ovaj izvještaj predstavlja obećavajući početak za nešto, što je po svojoj prirodi jedan dugoročni zadatak, koji zahtjeva da bude izvršen redovito, i kojem su potrebne povratne informacije, identifikacija novih informacija, potvrda ili opovrgavanje procjena sadržanih u njima. Ovaj izvještaj će biti aktualiziran 2006. godine.

Postoji nada da će izvještaj pružiti orijentaciju subjektima koji utvrđuju politiku u Evropi i ovoj regiji, kako bi se stvorila bolje informisana javna politika i odluka za sprečavanje kriminala, nastavila konzistentna akcija u borbi protiv kriminala i kako bi se poboljšalo razumijevanje privrednog i organiziranog kriminala u jugoistočnoj Evropi.

2 Privredni i organizirani kriminal u Jugoistočnoj Evropi²: okvir

2.1 UVOD I SVRHA IZVJEŠTAJA

Pitanjem privrednog i organiziranog kriminala Vijeće Evrope se bavi već najmanje dvije decenije³, i ista su potvrđena kao glavna problematika na trećem samitu šefova vlada i država održanom u maju 2005.godine. Isto tako, ova se pitanja nalaze visoko na dnevnom redu Evropske unije u posljednjoj deceniji, a posebno u svjetlu pristupanja deset novih država članica, gdje su pravni i drugi instrumenti razvijeni u Evropskoj uniji uspješno usvojeni i primijenjeni u toku procesa integracije u ovim oblastima.

U Jugoistočnoj Evropi, stanje nije isto i nije doseglo iste kritične razmjere u svim zemljama u regiji. Percepcija jeste da su privredni i organizirani kriminal prijetnja demokraciji, vladavini prava, ljudskim pravima i stabilnosti, kao i socio i privrednom napretku unutar regije, a sa posljedicama i na područja van Jugoistočne Evrope. Kompleksna i jako promjenljiva priroda teškog kriminala predstavlja nove prijetnje ovim društvima u tranziciji.

Stoga, rastuća zabrinutost u pogledu organiziranog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi i buduće pristupanje tih zemalja Evropskoj uniji zahtijevaju ozbiljnu analizu obima, prirode i obilježja privrednog i organiziranog kriminala u regiji. Efikasne aktivnosti treba da budu zasnovane na znanju-utemeljenoj kriminalnoj politici koja je u stanju da proizvede pozitivni efekat. .

Međutim, izgleda da je shvatanje onoga što čini privredni organizirani kriminal još uvijek ograničeno, a posebno po pitanju posljedica prekograničnog i transnacionalnog kriminala. Kao odgovor Vijeće Evrope je napravilo CARPO projekat ("Razvoj pouzdanih i funkcionalnih policijskih sistema, jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i jačanje policijske suradnje") da bi ojačalo kapacitete policije za borbu protiv teškog kriminala u Jugoistočnoj Evropi⁴. Jedan od očekivanih rezultata ovog projekta je da poboljša razumjevanje o organiziranom i privrednom kriminalu i prijetnjama proisteklim iz tog kriminala.

Svrha ovog izvještaja, izrađenog u okviru CARPO projekta Vijeća Evrope, je:

- da se da analiza i ukaže na nove prijetnje i probleme u regiji
- da se pomogne subjektima koji utvrđuju politiku u Evropi, a naročito u regiji, da donesu odluku na osnovu poznavanja svih činjenica, o politikama borbe protiv kriminala
- da se podigne nivo znanja javnosti o ovom problemu i nivo njenog učešća u strategijama protiv organiziranog i privrednog kriminala.

Ovaj izvještaj je krajnji rezultat zasnovan na radu radnih grupa sastavljenih od članova relevantnih agencija za provedbu zakona (uglavnom policije), koje su formirane u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori, Kosovu i "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici

² Ovaj izvještaj se fokusira na stanje u oblasti privrednog i organiziranog kriminala prvenstveno u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori (uključujući Kosovo) i «Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji».

³ Vidi, npr. Preporuku Vijeća Evrope No R (86) 8 o kriminalnoj politici u Evropi u vrijeme promjena.

⁴ Ovaj projekat zajednički finansiran od strane Evropske komisije i Vijeća Evrope, traje 30 mjeseci (mart 2004-august 2006. god.). Dodatne informacije o projektu se mogu naći na internet stranici <http://www.coe.int/cards-police>.

Makedoniji” (dalje u tekstu projektna područja)⁵. Osim specijaliziranih predstavnika policijskih odjeljenja, koji su većinom dominirali u konačnom sastavu radnih grupa, potonje su uključivale druge agencije za provedbu zakona kao što su Finansijsko informacijske jedinice (pranje novca), poreske i carinske uprave (privredni kriminal i gubici u javnim prihodima), specijalizirani tužitelji, i javni revizori (javni prihodi i javne nabavke).

Kao i u godišnjim izvještajima Vijeća Evrope o organiziranom kriminalu ⁶, upitnik je poslat radnim grupama iz svakog od sedam projektnih područja u proljeće 2004.godine. Niz aktivnosti je bilo organizirano za članove radnih grupa koje su bile usmjerene na obezbjeđenje značajnih obuka o strateškim krivičnim analizama, kao i institucionalnim, zakonskim, i praktičnim zahtjevima u pogledu prikupljanja podataka, analiziranju i upravljanju. Radionice su održane u svakom projektnom području, tri regionalna seminara su organizirana u periodu septembar 2004 - juni 2005. god., kao i tri studijska putovanja (Ujedinjeno Kraljevstvo - Nacionalna krivično - obavještajna služba, Španjolska policija - krivično-obavještajna centralna jedinica, Europol).

Glavni izvori ovog izvještaja su odgovori na upitnik, intervjui i rasprave vođene na radionicama i regionalnim seminarima, kao i javna literatura, uključujući izvještaje o stanju u oblasti kriminala i druge izvještaje koje su izradili Vijeće Evrope, EUROPOL, UNODC, OSCE, Stejt Department SAD-ea, izvještaji brojnih istraživačkih instituta i eksperata usmjerenih na ovu regiju, kao i sredstva javnog informisanja.

Ovaj izveštaj, prvi ovakve vrste, analizira obim, prirodu i obilježja privrednog i organiziranog kriminala u regiji :

- prvo poglavlje daje pregled okvira u kojemu je ovaj izvještaj elaboriran, pojam organiziranog kriminala i vanjske okoline privrednog i organiziranog kriminala;
- sa ciljem da procijeni stanje u oblasti organiziranog kriminala, drugo poglavlje analizira određeni broj oblasti za koje se cijeni da su značajna tržišta kriminala za zemlje u regiji - privredni kriminal, trgovina narkoticima, trgovina ljudima, krijumčarenje osobama, trgovina dozvoljenim robama, pranje novca - i predstavlja pokušaj da identifikuje strukturu organiziranih kriminalnih skupina, metode djelovanja i relevantne trendove;
- posljednje poglavlje predstavlja pokušaj da se opišu i procijene najznačajnije opasnosti, kako u njihovoj regionalnoj dimenziji tako i za svaku zemlju posebno, uprkos teškoćama u vezi sa pouzdanim sredstvima mjerenja i usporedbe ozbiljnosti takvih opasnosti;
- finalno poglavlje predlaže zaključke koji mogu biti relevantni prilikom razmatranja jačanja napora u borbi protiv organiziranog i privrednog kriminala.

Organizirani kriminal i druge forme privrednog i teškog kriminala će vjerovatno da budu prioritet za evropska društva u narednom periodu, a posebno u Jugoistočnoj Evropi. Ovaj izvještaj treba da posluži kao osnova za razvoj regionalne strategije o sredstvima za borbu protiv organiziranog i privrednog kriminala u jesen 2005. godine. Izvještaj o stanju će se ažurirati pred kraj projekta, u ljeto 2006. godine.

⁵ Ovaj izvještaj je elaborirala g-đica. Kristina Hemon (konsultantica, Ujedinjeno Kraljevstvo) prvenstveno na osnovu informacija, procjena i podataka koje su obezbijedile gorepomenute radne grupe.

⁶ Vidi www.coe.int/economiccrime

2.2 POJAM ORGANIZIRANOG KRIMINALA

Konvencija Ujedinjenih naroda o transnacionalnom organiziranom kriminalu (UNTOC) može se smatrati do danas najvažnijim pokušajem da se postigne globalno usaglašen koncept organiziranog kriminala. Ova konvencija je na snazi od septembra 2003. godine. Do 2005. godine potpisale su je i ratificirale sve države u regiji, kao i većina država Vijeća Evrope i država članica Evropske unije. Stoga je ona najznačajnija za Evropu i ovu regiju.

UNTOC se odnosi na teške oblike kriminala, korupciju, pranje novca i opstruiranje rada pravosuđa pod uslovom da je krivično djelo po karakteru transnacionalno i uključuje organiziranu kriminalnu grupu kako je definirano u konvenciji. U članu 2. utvrđeno je:

- (a) 'Zločinačka organizacija' je organizirana grupa ljudi od najmanje tri osobe, koja postoji neko vrijeme, djelujući u cilju učinjenja jednog ili više krivičnih djela utvrđenih ovom Konvencijom, radi sticanja, direktno ili inidirektno, finansijske ili druge materijalne koristi;
- (b) 'Teški oblik krivičnog djela' je postupak koji predstavlja krivično djelo za koje se može izreći najviša kazna zatvora u trajanju od najmanje četiri godine ili teža kazna;
- (c) 'Organizirana grupa' je grupa ljudi koja je formirana a nije spontano nastala radi neposredno sljedećeg učinjenja krivičnog djela i čiji članovi ne moraju imati formalno definirane uloge, koja ne mora imati kontinuitet članstva ni razvijenu organizaciju.

Vijeće Evrope - u svojim Preporukama br. (Rec2001)11 - usvojilo je sličnu definiciju "organizirane kriminalne grupe" bez ograničavanja na transnacionalna krivična djela.⁷

Odgovori na upitnik pokazuju da je većina zemalja u regiji definirala pojam organiziranog kriminala ili organiziranih kriminalnih grupa u svom krivičnom zakonodavstvu⁸.

Pa ipak, organizirani kriminal je i dalje nejasan pojam na čije oblikovanje utiče shvatanje toga koji oblik kriminala najviše prijete društvu, kao i različiti politički i institucionalni interesi. To se dešava u dinamičnom kontekstu koji nudi nove mogućnosti za organizirani kriminal i zahtijeva određenu prilagodljivost i kriminalaca i agencija za provođenje zakona. Oblikuju ga društveni, ekonomski i politički kontekst u kojem djeluje, sa složenim - češće simbiotskim i klijentelističkim nego konfrontističkim - odnosima između organiziranih kriminalnih grupa, države i društva. Stari koncept hijerarhijske i rigidne organizirane kriminalne grupe

⁷Prema Preporuci Rec(2001)11 Ministarskog komiteta državama članicama o vodećim principima za borbu protiv organiziranog kriminala (koju je usvojio Ministarski komitet 19. 09. 2001. god. na 765. sastanku zamjenika ministara), u smislu ove preporuke:

- "organizirana kriminalna grupa" je organizirana grupa ljudi od najmanje tri osobe, koja postoji neko vrijeme, djelujući u cilju učinjenja jednog ili više krivičnih djela, radi sticanja, direktno ili inidirektno, finansijske ili druge materijalne koristi;

- "teški oblik krivičnog djela" je postupak koji predstavlja krivično djelo za koje se može izreći najviša kazna zatvora u trajanju od najmanje četiri godine ili teža kazna;

Vidjeti također definiciju kriminalnih organizacija EU-a iz 1998. godine: "1. Kriminalna organizacija je organizirano udruživanje, koje postoji određeno vrijeme, od najmanje dvije osobe, djelujući na usklađen način u cilju učinjenja krivičnih djela za koja se može izreći najviša kazna zatvora u trajanju od najmanje četiri godine ili teža kazna, bez obzira da li su ta krivična djela cilj sama za sebe ili su sredstvo za sticanje materijalne koristi i, ako se to može primijeniti, za neprimjereno vršenje uticaja na rad javnih organa (član 1.)". (Zajednička akcija 98/733/JHA od 21. 12. 1998. god. koju je usvojilo Vijeće na osnovu člana K.3 Ugovora o Evropskoj uniji, o kriminaliziranju učesća u kriminalnoj organizaciji u državama članicama Evropsk unije).

⁸ Kao što su Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Srbija (Srbija i Crna Gora) i "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija".

promijenjen je u koncept "birokratski" organizirane kriminalne grupe sa veoma dobrom strukturom, u labave i fluidne mreže, što zadatak otkrivanja i analiziranja još više otežava.⁹

Za svrhe ovog izvještaja u upitniku je traženo od projektnih područja da kod definiranja kriminala ili kriminalnih djela kao "organiziranog kriminala" primijene sljedeće kriterije:¹⁰

Obavezni kriteriji:

1. Saradnja najmanje tri osobe
2. Na duži period ili u neodređenom trajanju
3. Osumnjičeni ili osuđeni za izvršenje teških oblika krivičnih djela
4. S ciljem ostvarivanja dobiti i/ili moći.

Fakultativni kriteriji:

5. Postojanje konkretnog zadatka ili uloge svakog učesnika
6. Primjena nekog oblika interne discipline i kontrole
7. Primjena sile ili drugih sredstava pogodnih za zastrašivanje
8. Vršenje uticaja na politiku, sredstva javnog informiranja, javnu upravu, provođenje zakona, djelovanje pravosuđa ili privredu putem korupcije ili nekim drugim sredstvima
9. Korištenje komercijalnih ili poslovnih struktura
10. Uključenost u pranje novca
11. Djelovanje na međunarodnom nivou.

Pored minimalnih karakteristika ("obavezni kriteriji" od 1 - 4), potrebno je da najmanje dva "fakultativna kriterija" budu primjenljiva da bi se kriminalna grupa ili kriminalna aktivnost okvalificirali kao organizirani kriminal. Na ovaj način se mogu obuhvatiti i pravni subjekti ili stručnjaci umiješani u nove i teške oblike organiziranog ili privrednog kriminala.

⁹ Vidi godišnji izvještaj o stanju organiziranog kriminala Vijeća Evrope 2004, str. 10 - 11. Povremena veza ili miješanje pojmova oraganiziranog kriminala i terorizma pridonosi dodatnim dvosmislenostima, ponekad uzrokujući pogrešnu vezu između terorizma i pojedinih metoda kojima se potonji finansira ili izvodi. Organizirani kriminal i terorizam su - a priori - različiti pojmovi. Organizirani kriminal je prvenstveno usmjeren na sticanje finansijskih i drugih materijalnih koristi, dok se terorizam zasniva na neselektivnom nasilju da bi promijenio uspostavljanje pravne i ustavne poretke i politike. Većina kriminalnih skupina i mreža u Evropi je uključena u prevare i druge forme privrednog kriminala, proizvodnju i trgovinu narkoticima, krijumčarenje ljudima, ali ne i aktivnostima u vezi sa terorizmom. Ovo ne isključuje postojanje određenih sličnosti i veza između organiziranog kriminala i terorizma, sa tendencijom spajanja sa organiziranim kriminalom (vidi u ovom kontekstu Rezoluciju usvojenu na trećem sastanku na visokom nivou Ministara unutrašnjih poslova na temu "Borba protiv terorizma i organiziranog kriminala za poboljšanje sigurnosti u Evropi", Varšava, 17-18. mart 2005).

¹⁰ Koje koristi i Evropska unija (dok. 6204/2/97 Enfopol 35 Rev 2) za svoje godišnje izvještaje o organiziranom kriminalu.

2.3 PROUČAVANJE OKOLINSKIH FAKTORA

“Proučavanje okolinskih faktora” koje se prvi put pojavljuje u izvještajima o stanju u oblasti organiziranog kriminala iz 2001. i 2002. godine sastoji se od prikupljanja i obrade informacija o vanjskom okolišu organiziranog kriminala, kako bi se mogao ustanoviti širi kontekst i osnovni trendovi koji na njega utiču, i analizirale potencijalne promjene koje nastaju iz tih trendova. Ovaj proces doprinosi proaktivnom fokusu i utiče da odnos između ustanovljenih trendova i subjekata bude transparentniji.

Sljedećom analizom omogućava se konstruiranje vanjskog okoliša tako što ga se dijeli na politički, ekonomski, društveni i tehnološki domen – PEST¹¹.

2.3.1 Politika i upravljanje

Čini se da su karakter države i političkih institucija ključne determinante za organizirani kriminal.

Opće teme, u pogledu politike i upravljanja, su širenje ovlasti i promjenljiva uloga države. Ove promjene su uzrokovane liberalizacijom tržišta, decentralizacijom i globalizacijom, sve jačom ulogom nedržavnih subjekata, kao što su nadnacionalne strukture upravljanja (EU i međunarodne organizacije) i transnacionalne korporacije. Takvim širenjem ovlasti postavlja se pitanje primata države u kontroliranju kriminala.

Prestankom hladnog rada, nove opasnosti se rasipaju i mijenjaju u opasnosti kao što su unutardržavni sukobi, terorizam, a transnacionalne mreže kriminala zamjenjuju jednog vidljivog i prepoznatljivog neprijatelja. Nakon 11. septembra, mjere protiv terorizma uključuju jačanje međunarodnog pravnog okvira za kontroliranje organiziranog kriminala.¹² Već postojeći međunarodni ugovori su oživljeni, a novi usvojeni kao što su konvencije Vijeća Evrope i UN-a o pranju novca i finansiranju terorizma, organiziranom kriminalu, trgovini ljudima i kompjuterskom kriminalu.¹³

Ključni događaj u 2004. godini je proširenje Evropske unije sa deset novih država članica od 1. maja. Izgledi Bugarske i Rumunije za ulazak u EU 2007. godine ostavlja države Zapadnog Balkana za sljedeći krug.¹⁴ U međuvremenu, granice Evropske unije pomjeriće se ka jugu, čime će se veći naglasak staviti na graničnu policiju i dalje usvajanje *acquisa* od strane budućih članica. Neki tvrde da takav položaj u moru država Evropske unije može još doprinijeti ionako nesigurnom položaju regije, što će zahtijevati angažiraniju politiku EU-a u ovoj regiji.¹⁵

Jugoistočna Evropa ima svoje vlastite specifičnosti u pogledu izazova koji se predstavljaju pred politikom i upravljanje, kao što su pad Jugoslavije, rat devedesetih godina, te kasnije ponovno uspostavljanje “balkanskog puta”. Devedesetih godina su stvorene nove granice i države, za koje su bile potrebne nove institucije, kao što je granična služba. Nastojanje da se uhvati

¹¹ Vidi Black et al. 2001. Takve “PEDT” analize mogu da izgledaju špekulirajuće, ali pružaju i koristan uvid.

¹² Vidi Bear (2003).

¹³ Vidi Council of Europe, <http://conventions.coe.int/>

¹⁴ Uz izuzetak Hrvatske koja je dobila pozitivnu ocjenu Evropske komisije u aprilu 2005, Albanija, Bosna i Hercegovina, Srbija i Crna Gora i “Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija” trenutno nemaju status kandidata. Za Hrvatsku vidjeti *Mišljenje Evropske komisije o molbi Hrvatske za prijem u Evropsku uniju*, 20. 04. 2005.

¹⁵ Za ovaj argument vidjeti *Izveštaj o Balkanu Međunarodne komisije: Balkan u Evropskoj budućnosti*, april 2005.

korak, i u smislu stvaranja novih institucija i zakonskog okvira, i reformiranja starih, izazvalo je veliki pritisak na ionako slabu i ratom oštećenu institucionalnu sposobnost i javnu blagajnu. Za one zemlje koje su bile uspješnije u tom hvatanju koraka, problemi su se javili kod provođenja novih instrumenata uz nepostojanje tehničke opremljenosti za njihovu primjenu.

Na nivou države, nedovoljno razvijen zakonski okvir i nejasno utvrđene nadležnosti različitih službi za provođenje zakona doprinijeli su njihovoj međusobnoj borbi i rivalitetu, umjesto saradnji. Na međunarodnom nivou, rat je uticao na regionalnu policijsku saradnju i razmjenu informacija. U međuvremenu, kriminalci su iskoristili svoju komparativnu prednost utemeljenu u bliskoj regionalnoj povezanosti i, u velikoj mjeri, zajedničkom jeziku i dostupnosti oružja i druge tehničke opreme, pri čemu se nisu suočavali ni sa jednim od ograničenja koje država normalno postavlja.

Rat u bivšim jugoslovenskim državama, međunarodne sankcije protiv Srbije i pad režima u Albaniji 1990-tih godina, pružili su jedinstvenu priliku organiziranom kriminalu da se infiltrira u strukture upravljanja, prije svega službe sigurnosti i organe zadužene za čuvanje granica (granične službe i carine).

Istraživanja pokazuju da društva u Jugoistočnoj Evropi i dalje smatraju da je korupcija značajan problem. Prema izvještaju Transparency International – Indeks percepcije korupcije 2004, zemlje regije kotiraju prilično nisko.¹⁶ 1990-e godine izgleda da su bile posvećene izgradnji bespravnih poslovanja. U 2000-im godinama, organizirani kriminalci su fokusirani na konsolidovanje svojih poslovanja. oni šire svoje investicije u legalnu privredu, dok se korupcija pojavljuje kao jedno od glavnih sredstava za to korištenim.

2.3.2 Privreda

Dinamika ponude i potražnje utiču podjednako na legalno i ilegalno tržište, i obje su na isti način podvrgnute dinamici i pokazuju slično poslovno ponašanje u traženju unosnih prilika. Tako se procesom ekonomske globalizacije mijenjaju uslovi ne samo za zakonite, nego i nezakonite aktivnosti:

- **Nesimetrija:** Globalizacijom se može dodatno pojačati nesimetrija za koju se vjeruje da je kriminogena. Prema indeksu humanog razvoja iz Izvještaja Razvojnog progama Ujedinjenih naroda iz 2005. godine, evropskih je 15 od 20 najrazvijenih zemalja. Međutim, sve jugoistočnoevropske zemlje, uključujući Rumuniju, Bugarsku i Tursku, spadaju u zemlje srednjeg humanog razvoja. Samo je Hrvatska ušla u zemlje sa visokim indeksom humanog razvoja, iako prednost nad ostalim susjedima nije veoma visoka (HDI)¹⁷. Nesimetrija između Evrope i njenih direktnih susjeda je, dakle, uočljiva.

¹⁶ Hrvatska je prešla sa mjesta 60 na mjesto 67 od 2003; Bosna i Hercegovna je pala mjesta 70 na mjesto 83; dok je Albanija pala sa mjesta 92 na mjesto 108. Srbija i Crna Gora, kao i "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" su popravile poziciju, i to sa mjesta 109 na 100 i sa mjesta 108 na 99.

¹⁷ Zemlje rangirane od 1-55 spadaju u visoki HDI krug, dok zemlje rangirane od 55-142 spadaju u srednji HDI, slijede zemlje sa niskim HDI rangirane od 143 niže. Vidi UNDP Human Development Report 2004.

Zemlja	Stanovništvo (milioni) 2003	GDP / po glavi stan.(US\$) 2003	HDI mjesto 2004	Indeks predstave o korupciji 2004	Evidentirana krivična djela 2000	Osudjujuće presude 2000	Broj zatvorenika 2004
					Na 100 000 stanovnika u 2000		
Albanija	****3.4	1 740	65	108	149	117	105
Andora	0.07						90
Armenija	3.2	3 770	82	82	360	203	92
Austrija	8.1	26 720	14	13	6 891	512	100
Azerbejdžan	8.2	810	91	140	*73	*197	198
Belgija	10.4	25 820	6	17	**8 558	1 446	88
Bosna i Hercegovina	****3.8	1 540	66	82			67
Bugarska	7.8	2 130	56	54	1 779	388	127
Hrvatska	4.4	5 350	48	67	1 597	403	68
Cipar	0.8		30	36	575	**126	50
Češka Republika	10.2	6 740	32	51	3 811	615	182
Danska	5.4	33 750	17	3	9 447	**767	70
Estonija	1.4	4 960	36	31	4 038	717	330
Finska	5.2	27 020	13	1	10 262	3 351	69
Francuska	59.6	24 770	16	22	6 405	957	91
Gruzija	4.3	830	97	133	269	173	165
Njemačka	82.5	25 250	19	15	7 616	1 071	96
Grčka	10.6	13 720	24	49	3 482		83
Mađarska	10.1	6 330	38	42	4 445	1 034	165
Island	0.29		7	3		*719	40
Irsk	4.0	26 960	10	17	1 928	193	85
Italija	****56.3	21 560	21	42	**4 123	**484	100
Latvija	2.3	4 070	50	57	2 087	528	339
Lihtenštajn	0.03						53
Litvanija	3.5	4 490	41	44	2 275	571	234
Luksemburg	0.4		15	13	5 216		111
Malta	0.4		31	25	4 345		72
Moldavija	3.6	590	113	114	864	360	297
Monako	0.03						39
Holandija	16.2	26 310	5	10	8 215	658	123
Norveška	4.5	43 350	1	8	3 278	1 427	65
Poljska	38.2	5 270	37	67	3 278	577	209
Portugal	10.4	12 130	26	27	3 616	534	128
Rumunija	21.8	2 310	69	87	1 578	338	180
Ruska Federacija	143.1	2 610	57	90	2 022	811	532
San Marino	0.03						0
Srbija i Crna Gora	****10.7	1 910		97			92/108
Slovačka	5.4	4 920	42	57	1 642	399	164
Slovenija	2.0	11 830	27	31	3 614	358	59
Španija	40.7	16 990	20	22	2 308	*254	139
Švedska	8.9	28 840	2	6	13 693	1 338	75
Švajcarska	7.3	39 880	11	7	3 732	**971	72
"Bivša Jug. Republika Makedonija"	****2.0	1 980	60	97	*976	*366	78
Turska	69.6	2 790	88	77	712	*1 512	95
Ukrajina	48.0	970	70	122	1 126	470	415
Ujedinjeno Kraljevstvo	59.3	28 350	12	11	***	***	***
					9 817	2 684	140

- **Transnacionalni organizirani kriminal:** Početkom 20. vijeka kriminal je uglavnom bio lokaliziran, tj. kriminalci su tražili prilike u gradu ili na području u kojem su živjeli. Danas kada se zakoniti poslovi globaliziraju, to se isto dešava i sa kriminalom. Transnacionalni organizirani kriminal iskorištava poslovne prilike u potrazi za profitom i traži slabe sisteme kontrole kako bi smanjio rizik u cijelom svijetu. Šefovi organiziranih kriminalnih grupa često se ne nalaze na mjestu gdje se posljedice najjače osjećaju, tako da su doslovno nevidljivi.
- **‘Tradicionalna’ tržišta kriminala:** Kako zakonita trgovina postaje sve više globalizirana, tako je i sa trgovinom na klasičnim tržištima kriminala, kao što su trgovina drogom, oružjem, vozilima, cigaretama, kao i drugim netradicionalnim robama. Imajući na umu nesimetriju u nivou humanog razvoja – faktori guranja i povlačenja za migracije – ljudska bića postaju sve vrijednija roba koja se krijumčari, kupuje i prodaje i eksploatira za rad ili seks.
- **Organizirani privredni kriminal:** Nove mogućnosti za prevaru, finansijski kriminal, krivotvorenje i druge oblike nude daleko veće potencijale za zaradu uz manje rizika oslanjajući se uglavnom na nejasnu granicu sa legalnom privredom i finansijskom djelatnošću. U Jugoistočnoj Evropi, čini se da poreske i carinske prevare, odliv kapitala i mahinacije u procesu privatizacije postaju sve značajnije nego tradicionalni organizirani kriminal. Razlog je to što se uticaj privrednog kriminala osjeća u samim zemljama, a ne daleko od njihovih granica. Razlika između legalnog preduzeća koje se koristi nelegalnim sredstvima poslovanja, i prihode od kriminalnih aktivnosti investira u nešto što je naizgled zakonita ekonomska aktivnost, s jedne strane, i organiziranih kriminalnih grupa formiranih s ciljem izvršenja privrednog kriminala kojima se upravlja kao preduzećem, s druge strane, nije veoma izražena. Kasnije investiranje prihoda od kriminalnih aktivnosti u zakonitu ekonomiju prati korupcija, čime se postavlja ozbiljno pitanje legitimnosti upravljačkih struktura.
- **Regionalne specifičnosti:** Velik dio proizvodnih privrednih kapaciteta je uništen u ratu ili je ozbiljno zapušten u devedesetim godinama, zbog čega su izgubljena međunarodna tržišta koja su ti kapaciteti nekada snabdijevali. “Izgubljena decenija” stavila je veći naglasak na trgovinu, i legalnom i ilegalnom robom, dok su troškovi regionalne trgovine izuzetno porasli. Porast udjela u krijumčarenju i trgovini pratio je isti trend, nudeći pogodno tlo za organizirani kriminal, što se izgleda pretvorilo u ključne mehanizme za nezakonitu preraspodjelu nacionalnog bogatstva u regiji.¹⁸
- Promjena imovinskih prava putem privatizacije predstavlja još jedan ključni doprinos privrednom kriminalu, dok otuđivanje imovine, dovodeći do propadanja nekada uspješnih socijalističkih preduzeća nakon čega dolazi prodaja za male iznose, čini se da izaziva najveći gubitak povjerenja javnosti u institucije vlasti. Zajedno sa gubitkom javnih prihoda izbjegavanjem poreza i carina, i prevarama u oblasti nabavke, mahinacije u privatizaciji predstavljaju veliki izvor problema za neke od jugoistočnoevropskih zemalja

¹⁸ Vidjeti izvještaje Centra za analizu demokratije: *Korupcija, krijumčarenje i organizirani kriminal u Jugoistočnoj Evropi* (2003.) i *Prevoz, krijumčarenje i organizirani kriminal*, Centar za analizu demokratije (2004).

2.3.3 Socio-kulturna kretanja

Slično kao druge socijalne pojave, organiziranom kriminalu često pogoduju određeni kulturni faktori i postojanje supkultura. Kriminalne mreže mogu djelovati kao jedan alternativni društveni sistem, u kojem se akteri povezuju putem zajedničkog iskustva, povjerenjem, zajedničkim nacionalnim porijeklom ili porodičnim vezama. Vjeruje se da etničke mreže igraju značajnu ulogu u razvoju transnacionalnog organiziranog kriminala, naročito tamo gdje se doseljeničke skupine nisu u potpunosti integrirale u novo društvo.

Iz odgovora na upitnik proizilazi da zajednička nacionalnost gubi na značaju u određenim organiziranim kriminalnim mrežama, pokazujući rastući trend multietničkog sastava. Kriminalnim mrežama za trgovinu opojnim drogama u regiji ranije su bile pod dominacijom određene nacionalnosti. Ta dominacija nije više toliko izrazita, zahvaljujući sve većem asortimanu aktivnosti sa narkoticima, dok posebnim mjestima u kriminalnim skupinama i dalje dominiraju određene etničke grupe, dok u nekim drugim aktivnostima to nije slučaj.

Naročito nestabilna supkultura u smislu organiziranog kriminala čini se da dolazi iz povezanosti službi sigurnosti i kriminalaca, do koje je došlo za vrijeme ratova 1990-tih godina.

¹⁹

Što se tiče privrednog kriminala, čini se da su pripadnici organiziranog kriminala uglavnom državljani zemlje u kojoj se kriminal vrši. Ova činjenica je dodatno usložnjena u regiji Jugoistočne Evrope zbog velikog broja osoba raseljenih zbog rata (bivša Jugoslavija) ili ekonomske migracije (Albanija), što je omogućilo dvojno državljanstvo i zbog čega istraga i gonjenje otkrivenih krivičnih djela još više zavise od regionalne saradnje.

2.3.4 Nauka i tehnologija

Razvojem informacijskih i komunikacijskih tehnologija (ICT) nastaju mogućnosti za organizirani kriminal tako što se kriminalcima daju novi instrumenti za izvršenje starih vrsta kriminala, kao i sredstva i tržišta za nove vrste kriminala.²⁰ Ta nova tehnologija može uticati i na strukturu kriminalnih organizacija i upravljanje preduzeća koja se bave kriminalom, pri čemu društva i preduzeća sa naprednom ICT prate logiku mreže, a ne onu jasnih hijerarhija.²¹ A to važi i za organizirane kriminalne grupe koje pokazuju mrežni tip strukture.

U kontekstu Jugoistočne Evrope razlika između organiziranog kriminala koji ima finansijski kapacitet da investira u tehnologiju za nadgledanje i komunikacije, i agencija za provođenje zakona, koje se suočavaju sa mnogo strožijim budžetskim ograničenjima, značajna je. Drugi faktor, koji je posebno bitan za borbu protiv pranja novca, je gotovinska ekonomija. Uprkos modernizaciji bankarskih sistema u regiji, veliki dio ekonomskih aktivnosti i finansijskih transakcija još uvijek se obavlja u gotovini. To je ono što finansijske istrage može još više da oteža.

¹⁹ Vidjeti izvještaj Centra za demokratske studije *Partneri u kriminalu : Rizici simbioze između sigurnosnog sektora i organiziranog kriminala u jugoistočnoj Evropi (2004) i izvoštaje ICG - ija: Srbija: Okretanje svojih točkova (2005) i Srbija U-okretaj (2004).*

²⁰ Vidjeti Europol 2002.

²¹ Vidjeti Castells 2003, str. 21 o 'podizanje umreženog društva'.

3 Stanje u oblasti organiziranog kriminala

Organizirani kriminal je uglavnom nevidljiv. Samo one kriminalne aktivnosti koje su predmet istrage ili analize iz ugla organiziranog kriminala izađu na svjetlo dana. Razumijevanje ove pojave tako u velikoj mjeri zavisi od prioriteta provođenja zakona i krim-politike koji se zasnivaju na uočenim prijetnjama u određenom vremenskom trenutku. Organizirani kriminal u Evropi i Jugoistočnoj Evropi se javlja u različitim oblicima i uključuje niz različitih kriminalnih aktivnosti. Slično kao i u drugim dijelovima Evrope, glavna kriminalna tržišta zajednička za skoro sve zemlje i područja su slijedeća:

- Prevara, poreska utaja i carinska prevara i drugi oblici privrednog kriminala
- Nedopuštena trgovina i rasturanje opojnih droga
- Krijumčarenje ljudi
- Trgovina ljudima

Nedopuštena trgovina opojnim drogama i dalje je suštinska forma organiziranog kriminala u Evropi. Za razliku od nje, sve veći problem krijumčarenja osoba i trgovine ljudima i javna predstava o njima relativno je novija pojava. Zemlje Jugoistočne Evrope do sada su uglavnom bile tranzitne zemlje i mahom su se oslanjale na represivne mjere protiv krijumčarenja i trgovine. Ova tržišta se sada mijenjaju: u ovim zemljama zabilježeni su novi trendovi regrutiranja domaćih žena kao i rasta domaćeg tržišta seksualne eksploatacije za koje će u budućnosti biti potrebne efikasnije preventivne mjere.

Iako relativno nova pojava, privredni kriminal (prevara i drugi oblici) predstavlja poseban problem za zemlje u ovoj regiji. Razlog tome je njegov obim i ekonomska posljedica do koje privredni kriminal uglavnom dovodi i koja je, stoga, vidljiva javnosti u samim tim zemljama.

Budući da se organizirane kriminalne grupe sve više oslanjaju na zakonite komercijalne strukture, te da su granice između zakonitih i nezakonitih struktura postale manje jasne, pranje novca predstavlja sve teži zadatak za evropske zemlje. U Jugoistočnoj Evropi novac se pere na mnogo načina izazivajući zabrinutost zbog ozakonjenje prihoda ostvarenih kriminalnim radnjama.

Neka druga tržišta i kriminalne aktivnosti, kao što su krijumčarenje cigareta, vozila, oružja i druge robe, takođe se spominju u odgovorima na pitanja iz upitnika, ali oni nisu glavna tema ovog izvještaja.

Jasna identifikacija organiziranih kriminalnih skupina i dalje ostaje poteškoća, ali bolje buduće analize mreža i novčanih tokova mogu pomoći u prevazilaženju ovih problema. Metode rada i dalje uključuju nasilje i zastrašivanje. Međutim, politički i ekonomski uticaj, uglavnom pomoću korupcije i investiranja u zakonite ekonomske aktivnosti koji počiva na angažiranju zakonitih profesionalnih osoba i komercijalnih struktura ukazuju na prelaz na više simbiotičke odnose između organiziranog kriminala i ostatka društva, a ne na konfrontaciju. Najorganiziraniji kriminalci su državljani države u kojoj je kriminal otkriven, ali se bez teškoća kreću preko granica zahvaljujući mrežama sa drugim zemljama u regiji i Evropskoj uniji. Stoga se može reći da je organizirani kriminal po prirodi sve više transnacionalan.

3.1 KRIMINALNE AKTIVNOSTI

3.1.1 Privredni kriminal

Privredni kriminal je desetljećima veliki problem za evropska društva, ali njegova jasna definicija još uvijek povlači određene teškoće. Preporuka Vijeća Evrope R(81)12 iz 1981²² zasniva se na pretpostavci da privredni kriminal dovodi do gubitka javnih prihoda, proizvodi negativne posljedice po društvo uopće, tako što šteti domaćoj i međunarodnoj privredi, i utiče na smanjenje povjerenja u ekonomski sistem.

Autori Vodećih principa o organiziranom kriminalu ukazali su na "jaku uzajamnu vezu između organiziranog kriminala i privrednog kriminala, naročito korupcije, pranja novca i prevare"²³. Međutim, razlikovanje između organiziranog kriminala i privrednog kriminala izaziva određene probleme, posebno u zemljama u tranziciji.²⁴

Organizirane kriminalne skupine formiraju kriminalna preduzeća u svrhu učinjenja kriminalnih radnji, čak i ako ulaže u legalnu ekonomiju. Privredni kriminal, na drugoj strani, koristi legalna preduzeća za legalno poslovanje, a koja počivaju na prevari, kartelima, monopolu i korupciji kako bi ostala konkurentna na zakonitom tržištu. I jedni i drugi se koriste sličnim vještinama i tehnikama, organizirane strukture vrše djelatnost i jednih i drugih, i jedni i drugi uspijevaju na tajnom dogovoru.

Integracija finansijskih tržišta, spajanje transnacionalnih kompanija i neoliberalne tržišne strategije (strogost fiskalne politike, privatizacija, liberalizacija tržišta i smanjenje trgovinskih barijera) umnožavaju mogućnosti za privredni kriminal u razvijenim zemljama, kao što smo vidjeli u skandalima vezanim za Enron, WorldCom, Tyco i Parmalat. Iako je razlika u obimu privrednog kriminala u smislu uključenih sredstava ogromna između bogatih zapadnoevropskih zemalja i Jugoistočne Evrope, značajan faktor je relativni uticaj ovog kriminala na ova društva s obzirom na veličinu i karakter njihove ekonomije

Vjeruje se da prihodi ostvareni privrednim kriminalom mogu umanjiti troškove i štetu od drugih kriminalnih aktivnosti. Uprkos tome, metode procjene gubitaka i uticaja ne postoje i malo što se zna o efektima privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi.

Pa ipak, zemlje Jugoistočne Evrope bilježe sljedeće oblike privrednog kriminala kao najveće izazove:

²² Preporuka Vijeća Evrope R(81)12 iz 1981. o privrednom kriminalu (koju je usvojio Ministarski komitet 25. 06. 1981.) nabroja posebnih i općih 16 krivičnih djela koja se smatraju privrednim kriminalom: krivična djela kartela; nedopuštena praksa i zloupotreba ekonomske situacije od strane multinacionalnih kompanija; nedopuštena nabavka ili zloupotreba bespovratnih zajmova države ili međunarodnih organizacija; kompjuterski kriminal (npr. krađa podataka, narušavanje tajnosti, manipuliranje kompjuterskim podacima); lažna preduzeća; lažiranje bilansi preduzeća i knjigovodstvena krivična djela; prevara vezano za ekonomsku situaciju i korporativni kapital preduzeća; narušavanje, od strane preduzeća, standarda sigurnosti i zdravstvenih standarda zaposlenih; prevara na štetu povjerilaca (npr. bankrot, kršenje intelektualnih i industrijskih imovinskih prava); prevara potrošača (naročito krivotvorene deklaracije i one koje navode na pogrešan zaključak na robu, krivična djela protiv javnog zdravlja, zloupotreba slabosti ili neiskustva potrošača); nepoštena konkurencija (uključujući davanje mita službeniku konkurentskog preduzeća) i reklame koje pogrešno upućuju javnost; krivična djela u oblasti poreza i izbjegavanje preduzeća da plaća socijalne doprinose; krivična djela u oblasti carina (npr. izbjegavanje plaćanja carina, kršenje ograničenja kvota); krivična djela koja se tiču novca i propisa o valuti; krivična djela vezana za berzu i bankarska krivična djela (npr. nedozvoljena manipulacija na berzi i zloupotreba neiskustva javnosti); krivična djela protiv okoliša.

²³ Vidjeti par. 18 Objašnjenja Preporuke (2001) 11 Vijeća Evrope.

²⁴ Nelken 2002, citiranje Ruggiero, i profili zemalja.

- **Poreske i carinske prevare** - sve zemlje bilježe kao glavnu kriminalnu oblast. Ova vrsta prevare se prije svega zasniva na fiktivnim preduzećima registriranim na osnovu lažnih ličnih dokumenata (krivotvorenih ili ukradenih), koja se koriste za trgovinu, a onda "nestaju" ili "bankrotiraju" kada dođe vrijeme da se plati porez, zatim vode dvostruko knjigovodstvo i koriste druga uobičajena sredstva. Takvim šemama često upravljaju organizirane mreže koje registriraju preduzeća, otvaraju račune u bankama i organiziraju kontakte sa vlasnicima privatnih ili državnih preduzeća da bi im prodali ili od njih kupili robu. Ključna u ovom lancu aktivnosti je proizvodnja lažnih dokumenata i računa, što može koštati između 3-5% od zarađenog prihoda, što je znatno niži trošak od poreza na promet (oko 20%) koji bi svako preduzeće koje se bavi trgovinom na malo moralo platiti državi.²⁵

Plaćanje carine izbjegava se tako što se prijavljuje niža vrijednost uvezene robe kao što je nafta, što se prijavljuje tranzit kroz zemlju a roba se prodaje na domaćem "crnom tržištu", te krijumčarenjem robe preko granice. Krijumčarenje nafte i cigareta u regiji, izraženo za vrijeme trajanja sankcija prema Srbiji, još uvijek se odvija, ali u manjem obimu.

Uspjeh u uspostavljanju kontrole nad utajom poreza uvođenjem poreza na dodanu vrijednost (PDV-a) različit je od zemlje do zemlje. Za one zemlje koje nisu tako uspješne, prevare vezane za PDV i dalje se dešavaju i zasnivaju na fiktivnim preduzećima kao paravanu za uvoz/izvoz, postavljenom da prikupi PDV popust ili kao prevari nedostajućeg trgovca unutar društva, takođe poznatom kao "PDV vrteška". Takva promjena na tržištu koja prati mogućnosti od jednog sistema prikupljanja poreza (porez na promet) ka drugom (PDV sistem) može poslužiti kao korisno upozorenje onim zemljama koje treba da pređu na sistem PDV-a.

- **Javne nabavke** - Osim trgovine, velik dio privrednih aktivnosti u regiji zasniva se na državnoj blagajni. Ugovori za javnu nabavku predstavljaju stoga glavno tržište za kriminalce u svim zemljama u regiji. Prevara i korupcija su česti, ali takođe se pribjegava formiranju kartela i zastrašivanje kako bi se došlo do ugovora o javnoj nabavci.
- **Privatizacija** - Prevare u procesu privatizacije uzrokuju veliki problem ovim zemljama. Otuđivanje imovine, što dovodi do propadanja preduzeća određenih za privatizaciju, i druge aktivnosti, usko su povezane sa korupcijom u javnom sektoru. Posljedice takvih prevara su gubitak proizvodnih kapaciteta i radnih mjesta.²⁶ Osim toga, državne subvencije (npr. osnivanje fondova za općine, državni zajmovi za neuspješna preduzeća, itd.) takođe su podložne kriminalu, u što su u velikoj mjeri uključeni lokalni državni službenici, političari i direktori preduzeća.

Iako su problemi u privatizaciji usko povezani sa prelaskom na tržišnu ekonomiju i nije nužno da budu povezani sa organiziranim (privrednim) kriminalom, postoji opća saglasnost među zemljama da kriminal vezan za privatizaciju predstavlja jedinstven izazov za agencije za provođenje zakona i pravosuđe. Zemlje smatraju da će, imajući na umu o kolikim se ulozima radi, na povjerenje javnosti u institucije veoma uticati ishod kompleksnih istraga koje ugrožavaju moćne političke i ekonomske interese povezane sa privatizacijom.

²⁵ Sve zemlje u regiji sa izuzetkom Bosne i Hercegovine imaju uveden PDV sistem .

²⁶ Iako privatizacija preduzeća može opravdano da iziskuje smanjenje broja uposlenika iz razloga efektivnosti ili zbog promjene namjene preduzeća, zemlje su izrazile zabrinutost u vezi sa slučajevima koji su bili predmet istrage.

- **Prevara u bankarskom sektoru** – Tekuće reforme finansijskih institucija nude niz mogućnosti za organizirani privredni kriminal. Na primjer, vrši se zloupotreba štednih odnosno kreditnih udruženja i banaka tako što se zajmovi dobivaju uz nižu kamatu samo zato da bi se novac pozajmljivao po zelenaškim kamatama; dobivaju se krediti od banaka korištenjem lažnih dokumenata; krediti se dobivaju u namjene za koje prvobitno nisu bili namijenjeni; vrši se krivotvorenje kreditnih kartica, itd. Nepotpune bankarske reforme i neprovođenje normativnih akata doprinose osjetljivosti finansijskog sistema.
- **Krivotvorenje legalnih proizvoda** - Krivotvorenje legalnih proizvoda kao što je novac, cigarete, alkohol, prehrambene marke i proizvodi industrije zabave (CD-ovi i DVD-jevi) su organizirani poslovni poduhvat kojim upravljaju međunarodni i regionalni preduzetnici i veoma unosan oblik organiziranog kriminala, kao što je zabilježeno u Albaniji, “Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji” i na Kosovu. Tamo je zabilježeno da se predmeti kao što su prehrambeni proizvodi i cigarete krivotvore uglavnom radi zadovoljavanja domaćeg ili regionalnog tržišta.
- **Prevare usmjerene ka finansijskom interesu Evropske unije.** – S uvođenjem preferencijalnog trgovinskog tretmana i kvota za izvoz u Evropsku uniju, provdene su istrage o navodima u vezi sa ilegalnim uvozom i izvozom šećera iz Bosne i Hercegovine i Srbije u Evropsku uniju.²⁷

Što se tiče podataka koji se odnose na kriminal, ima nekih razlika u tome kako zemlje računaju slučajeve koji se odnose na organizirani i privredni kriminal. Za ovaj izvještaj, države, sa izuzetkom Crne Gore, zabilježile su podatke o organiziranom kriminalu, a ne ukupnu statistiku kriminala za 2004. godine. Na osnovu odgovora na upitnik, može se reći sljedeće:

- Na privredni kriminal otpada značajan broj slučajeva privrednog kriminala vezanih za organizirani kriminal. Albanija je izvjestila o 17 evidentiranih i procesuiranih slučajeva, dok je Hrvatska evidentirala 14 slučajeva organiziranog privrednog kriminala, od kojih je izvršena istraga u 12 slučajeva, i u tri izrečena osuđujuća presuda.²⁸ Bosna i Hercegovina navodno gubi stotine miliona eura godišnje zbog organiziranog privrednog kriminala. Broj procesuiranih slučajeva u 2003 (941) i 2004 (907) okončan je sa 298 osuđujućih presuda na 435 počinitelja 168 osuđujućih presuda na 212 počinitelja.²⁹ Konačan broj kriminalnih skupina uključenih privredni kriminal nije poznat. U Crnoj Gori podaci iznose 1707 evidentiranih slučajeva privrednog kriminala o kojih je u neke možda umješan organizirani kriminal,³⁰ što je dovelo do ukupnog gubitka od 17.2 miliona eura u 2004. godini, što je nešto malo više od 16.51 miliona eura u 2003. godini, dok Srbija godišnje gubi približno 300-500 miliona eura zbog privrednog kriminala.³¹ Kosovo je izvjestilo o 4968 slučajeva kao ukupan broj

²⁷ Vidjeti Saopštenje za štampu *Olaf istrage o uvozu šećera iz regije Balkana*, OLAF/15/2003, 29 maj2003, europa.eu.int/olaf; *Srbija: EU će možda produžiti zabranu na šećer*, IWPR/BCR No 445, 18. juli 2003; Saopštenje za štampu EC-ija u BiH *Moguće šećerne prevare*, Sarajevo 2. august 2004, <http://www.delbih.cec.eu.int/en/worddocuments/word271.htm>

²⁸ Izuzev Crne Gore zemlje su dosta izvještavale o slučajevima povezanog privrednog i organiziranog kriminala, koji ne uzima neophodno u obzir sve slučajeve privrednog kriminala. Brojevi ovdje predočeni o privrednom kriminalu mogu izgledati umanjeni.

²⁹ Što se tiče odgovora na upitnik podaci za BiH o broju presuda se odnose samo na Republiku Srpsku, ne uključuju znači Brčko Distrikt, niti Federaciju BiH.

³⁰ Pojam “organizirani kriminal”, koji je uveden u aprilu 2004, nije postojao u crnogorskom krivičnom zakonodavstvu u momentu kada su pomenuti krivični slučajevi evidentirani. Da li je neki od evidentiranih slučajeva uključivao stepen organizacije nije bilo predmetom pravne kvalifikacije.

³¹ Razgovori sa službenicima agencija za provedbu zakona, septembar 2004.godine.

zabilježenih slučajeva privrednog kriminala, od kojih su samo tri povezana sa organiziranim kriminalom. "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" izvijestila je samo 8 slučajeva privrednog kriminala povezanog sa organiziranim kriminalom koji su procesuirani, ali bez presuda, dok je Srbija izvijestila o 38 slučajeva u koje su uključene 12 organiziranih kriminalnih skupina, a sve su trenutno u procesu istrage, i od koji je 12 povezano sa organiziranim kriminalom.

- Znatno broj organiziranih kriminalnih grupa umiješan je u privredni kriminal. U Albaniji je taj broj bio 17 kriminalnih grupa koje su obuhvatale ukupno 52 osumnjičene osobe.³² U Hrvatskoj je broj kriminalnih grupa 14 sa ukupno 97 osumnjičenih, od čega je protiv 10 grupa (11% ukupnog broja organiziranih kriminalnih grupa zabilježenih) sa ukupnim brojem od 63 osumnjičene osobe provedena istraga (17% od ukupnog broja istraženih organiziranih kriminalnih grupa). U "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" zabilježeno je 8 kriminalnih grupa umiješanih u privredni kriminal (17% od ukupnog broja istraženih organiziranih kriminalnih grupa), dok u Crnoj Gori nema podataka o ovome. Kosovo je izvijestilo da je 4% njihovih evidentiranih organiziranih kriminalnih grupa umiješano u privredni kriminal (ukupno 3 grupe), dok je u Srbiji 13% od svih evidentiranih organiziranih kriminalnih grupa umiješano u privredni kriminal (ukupno 12 grupa) što čini 21% grupa protiv kojih je provedena istraga ili koje su krivično gonjene (ukupno 47 grupa). Sa izuzetkom Hrvatske u kojoj su izrečene 3 presude za organizirani privredni kriminal i 19 presuda Bosne i Hercegovine sa 4 presude za 6 počinitelja, nijedna druga zemlja u regiji nije izrekla osuđujuće presude u predmetima organiziranog kriminala u 2003 ili 2004 godini.
- Uprkos razlikama zbog specifičnosti svake zemlje, privredni kriminal na Balkanu suštinski je regionalnog karaktera i uspijeva na odranije bliskim regionalnim vezama. Sve zemlje vjeruju da privredni kriminal predstavlja jednu od najvećih prijetnji njihovoj privredi i društvu. Jedan od razloga za to je to što se utjecaj privrednog kriminala osjeća uglavnom u samim zemljama, što ne mora nužno biti slučaj kod drugih vrsta organiziranog kriminala, kao što je trgovina opojnim narkoticima, krijumčarenje osoba, itd., čiji se utjecaj osjeća u Evropskoj uniji i drugim zemljama.

Ne samo da sam privredni kriminal dovodi do značajnog gubitka javnih prihoda i negativno utiče na legalno tržište, on također podriva povjerenje u ekonomski i pravni sistem. U Hrvatskoj, kao i u drugim zemljama, očekivanja javnosti da se preduzmu mjere protiv mahinacija u procesu privatizacije i prevara vezanih za sticanje unosnih resursa na obali su visoka. Izostanak takve akcije mogao bi dovesti do toga da javnost izgubi povjerenje u sistem.³³
- **Veze između privrednog i organiziranog kriminala** - čini se da se zasnivaju na korupciji, kako na višem tako i na nižem nivou. Mito i druga praksa korupcije koja se primjenjuje za registriranje preduzeća, pokretne ili nepokretne imovine, namještanje tenderskih procedura, prenošenja robe preko granice, plaćanje sudija i tužilaca da umanje optužbe ili odbace predmet, trgovanje uticajem u privatizaciji i bezbrojne druge radnje predstavljaju praksu koja se primjenjuje kako bi se promovirao i jedan i drugi kriminal. Neke zemlje izražavaju veliku zabrinutost zbog sve veće moći i uticaja organiziranih grupa na zakonite strukture vlasti i društva, opisujući ih kao jedinstvenu najštetniju opasnost u kojoj se povezuju svi aspekti organiziranog i privrednog kriminala.

³² Nije bilo moguće procijeniti procenat organiziranih kriminalnih grupa u privrednom kriminalu.

³³ Odgovor Hrvatske na upitnik i razgovor sa hrvatskim službenicima za provedbu zakona, septembar 2004.godine.

3.1.2 Trgovina narkoticima

Međunarodni sistem za kontrolisanje narkotika zasnovan je na tri konvencije Ujedinjenih Naroda³⁴ koje ograničavaju upotrebu nekoliko hiljada psihoaktivnih substanci na upotrebu u medicinske i naučne svrhe. Zloupotreba ovih substanci – prvenstveno opijata (uključujući heroin), kanabis, kokain i “crack” - čisti kokain, stimulansi tipa amfetamina (ATS, uključujući ekstazi, amfetamine i druge sintetske stimulanse) – predstavlja globalni problem. Vjeruje se da trenutno 200 miliona osoba širom svijeta (ili 5% ukupnog stanovništva) koristi droge.³⁵ Iako većina uživalaca opojnih droga živi u zemljama u razvoju, Evropa je izgleda najunosnije tržište droge u svijetu, imajući na umu kupovnu moć i broj uživalaca droga.

Gotovo sav heroin konzumiran u Evropi dolazi od opijuma iz Afganistana, za koji je “balkanska ruta” i dalje najvažniji kanal trgovine. Albanske kriminalne grupe (iz Albanije, Kosova i “Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije”) vjeruje se da igraju glavnu ulogu u rasturanju heroina naveliko u Evropi.³⁶

Kokain se proizvodi od listova koke uzgajane u Latinskoj Americi, pa iako je prvenstveno namijenjen objema Amerikama, značajan dio se prokrijumčari u Evropu preko Španije i Holandije, dok kokain u Jugoistočnu Evropu dolazi preko jadranskih luka i zemaljskih puteva i sa sjevera i sa juga.

Jedina droga koja se proizvodi u Jugoistočnoj Evropi je kanabis, sa izuzetkom Albanije koja izgleda da se pojavljuje i kao izvoznik, sve druge zemlje se suočavaju sa niskim stepenom proizvodnje za domaću upotrebu.

Što se tiče ATS (‘stimulansi tipa amfetamina’), Kina, Myanmar i Filipini su glavne zemlje porijekla; dok se čini da je evropska proizvodnja meta-amfetamina koncentrirana u Češkoj Republici. Međutim, glavne zemlje proijekla amfetamina u globalnim razmjerama su evropske, posebno Holandija, Poljska, Belgija i Litvanija, dok je Holandija primarni izvor ekstazija u globalnim razmjerama. Izgleda da postoji porast trgovine sa prekursorima kemikalija koji se odvija preko Balkana, a koji služe za proizvodnju izvan regije, ili su prvi koraci napravljeni za proizvodnju droga u regiji.

Noviji izvještaji i podaci ukazuju na sljedeće trendove i probleme :

- Što se tiče potražnje, Evropa je vjerovatno najprofitabilnije tržište u svijetu. Blizina takvog tržišta i značaj balkanske rute ukazuje da će trgovina drogom biti i dalje u fokusu provođenja zakona.
- Unutar Evropske unije (25), između 1.2 i 2.1 miliona osoba u dobnoj skupini od 15-64 su definirani kao “problematici uživaoci droga”.³⁷ Od toga između 0.85 i 1.3 miliona je onih koji droge ubrizgavaju. Dok se broj smrtnih slučajeva uslijed predoziranja smanjuje u Evropskoj uniji, u nekim novim članicama EU, kao i u nekim drugim evropskim zemljama - uključujući Estoniju, Latviju, Rusku Federaciju i Ukrajinu - veza između upotrebe droga putem ubrizgavanja i HIV/SIDE je posebno zabrinjavajuća.

³⁴ Konvencija o opojnim drogama (1961), Konvencija o psihotropnim substancama (1971) i Konvencija protiv ilegalne trgovine opojnim drogama i psihotropnim substancama (1988).

³⁵ Očito ovo uključuje upotrebu poly-droga. Podaci prema UNODC 2005. Dok 5% koristi substance pod međunarodnom kontrolom, 30% svjetske populacije koristi duhan.

³⁶ UNODC(2004), str. 71

³⁷ Vidjeti EMCDDA 2004. ‘Problematicna upotreba droga’ je definirana kao ‘ubrizgavanje droge radi dugog trajanja /redovita upotreba opijata, kokaina i /ili amfetamina’.

- U Jugoistočnoj Evropi podaci o zloupotrebi droga su rijetki i zastarjeli. Za one zemlje za koje postoje podaci, Hrvatska ima najveći broj uživalaca koji iznosi 0,7% stanovništva dobi između 15 i 64 godine, nakon koje je Albanija sa 0,5 i "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" sa 0,4% za opijate (heroin). Što se tiče upotrebe kokaina, Hrvatska vodi sa 0,2% u poređenju sa "Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom" sa 0,01%. Upotreba kanabisa izgleda da je najraširenija od svih droga sa 3,9% uživalaca od stanovnika dobi od 15-34 godine u Hrvatskoj, 2,6% u Albaniji (dobi 15-24), i najniža u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" sa 0,7%. Podaci o upotrebi amfetamina u Hrvatskoj su iz 1997. godine i iznose 0,3%, dok su podaci za "Bivšu jugoslovensku republiku Makedoniju" iz 1995. godine još niži, iznoseći 0,01%. I na kraju, podaci za uživanje ekstazija su 0,5% za Hrvatsku i 0,3% za "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju".³⁸ U poređenju sa drugim zemljama Istočne Evrope, Hrvatska se nalazi u sredini, dok je "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" nisko na ljestvici po broju uživalaca opojnih narkotika.
- Bez obzira, prema odgovorima, domaća tržišta opojnih droga i zloupotreba droga u svim ovim zemljama je problem koji je u porastu.³⁹ S obzirom na uočeni trend, ove zemlje bi trebalo da rade na tome da ga kvantitativno izraze.
- Trgovina opojnom drogom smatra se jednim od najznačajnijih aktivnosti organiziranih kriminalnih grupa u Evropi. Imajući na umu značaj balkanske rute koja prolazi kroz sve zemlje regije, to je i jedan od najznačajnijih problema ovih zemalja. Podaci o zaplijenjenim količinama potvrđuju pretpostavke o tržištima opojnim drogama, osnovnim putevima trgovine i ulozi organiziranih kriminalnih grupa (vidi donju tabelu).
- Uzgoj maka za dobivanje opijuma i dalje se širi u Afganistanu, pokazujući da su napori međunarodne zajednice na kontroli droge u post-talibanskom režimu bili neuspješni. Ovo je imalo značajan uticaj na Evropu i Balkan, ne samo u pogledu dostupnosti heroina nego i sigurnosti i stabilnosti, kao i kredibiliteta međunarodne zajednice u pogledu obnove oslabljenih poslijeratnih društava kao što su Afganistan, Kosovo i Bosna i Hercegovina.

³⁸ Podaci za Hrvatsku (1999), "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju" (1999 za heroin i ekstazi, i 1998 za kanabis), i Albaniju (2000 za heroin i 2001 za kanabis) uzeti iz izvještaja o upotrebi droga u svijetu UNODC - a za 2004. Podaci nisu dostupni za druge zemlje u regiji.

³⁹ Ova tvrdnja je potvrđena u izvještaju SAD Stejt Departmenta "Međunarodna strategija za kontrolu narkotika" - International Narcotics Control Strategy Report iz 2005. godine.

Oduzimanje droga na "Balkanskoj ruti" između 1998 i 2004 godina u kilogramima i jedinicama

Zemlja	Droga	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004*
Albanija	Heroin	--	7.122	47.000	4.500	71.714	114.475	155.925
	Kokain	-	2.159	4.000	0.266	0.006	1.286	2.4
	Kanabis trava	-	4395.156	6604.0	6915.0	13717.899	7760.170	4544.154 (marihuana) 73757(biljke)
	Kanabis smola	-	-	-	-	-	-	1.185
	Ekstazi	-	-	-	-	-	-	10 u
	Amfet.	-	0.009	-	-	10 u	50 u	-
Bosna i Hercegovina	Heroin	0.686	1.125	0.375	1.900	3.265	-	5.036
	Kokain	0.005	-	164.392	-	0.240	-	-
	Kanabis trava	53.815	59.144	127.982	467.585	919.545	-	168.192
	Kanabis smola	-	0.002	-	0.060	-	-	-
Hrvatska	Ekstazi	-	-	-	-	1212 u	-	-
	Amfet.	-	-	-	-	117.000	-	-
	Heroin	50.09	13.230	7.041	19.569	46.359	85.727	-
	Kokain	6.426	1.807	913.127	1.487	3.365	380.769	-
	Kanabis trava	20342.877	200.898	797.501	737.911	608.070	435.037	-
	Kanabis smola	2.878	6.555	1.041	4.559	2.107	2.281	-
	Ekstazi	-	15421 u	9979 u	12906u	110632u	29840u	-
	Amfet.	0.765	1.110	2.124	0.931	28.026	3.814	-
"Bivša Jug. Republika Makedonija"	(kg i jedinice)	9106 u	15429 u	-	-	-	-	-
	Heroin	91.672	14.375	90.789	110.882	28.572	66.145	242.000
	Kokain	0.040	2.955	4.689	5.860	0.342	0.342	0.131
	Kanabis trava	1136.752	698.098	1333.399	99.115	29.234	180.681	550.000
Srbija i Crna Gora ⁴⁰	Kanabis smola	1.164	0.089	427.519	309.846	258.406	423.564	-
	Ekstazi	787 u	5532 u	280 u	45 u	0.002 kg 18 341 u	-	-
	Amfet.	-	-	-	-	7.015	-	-
	Heroin	-	-	-	62.518	43.462	278.760	-
	Kokain	-	-	-	3.723	1.962	6.021	10.000
	Kanabis trava	-	-	-	1230.224	1729.501	1464.955	-
	Kanabis smola	-	-	-	4.534	6.814	1.113	-
	Ekstazi	-	-	-	0.079 kg 10811 u	10 000 u	0.060kg	2000000
Bugarska	Amfet.	-	-	-	0.087	-	96816 u	-
	Heroin	219.632	265.249	2067.201	1550.629	535.09	778.637	784.000
	Kokain	685.585	17.010	4.333	12.752	35.282	8.884	-
	Kanabis trava	1527.562	29365.00	295.947	183.061	1308.970	689.051	113.000
	Kanabis smola	0.680	0.010	514.017	422.584	88.476	384.509	-

⁴⁰ Za više podataka o trgovini narkoticima u Crnoj Gori i Kosovu vidjeti poglavlje o Profilima zemalja.

Turska	Ekstazi	-	-	4524 u	7.900 kg	1.500 kg	1097 u	-
	Amfet.	150 u	87.129kg	209.930	64.676	173.950	587.408	-
	Kg l jedinice		22928 u	18491	760	145347	140688	
	Heroin	4651.486	3862.472	6337.747	3998.880	2582.676	4704.736	8900.000
	Kokain	604.880	13.153	8.444	2.010	7.734	2.833	206.000
Slovenija	Kanabis	9295.822	9009.040	28637.130	10096.848	5462.376	6959.763	-
	Kanabis smola	9349.290	2060.258	71.000	268.277	1220.725	863.551	-
	Ekstazi	3559 u	-	33894 u	121508 u	98989 u	473240u	-
	Amfet.	479403 u	1231964u	295037u	1090486u	9063992u	5375197u	-
	Heroin	46.106	32.270	392.065	88.930	68.670	150.173	-
	Kokain	3.522	1.580	0.098	1.080	55.380	1.610	-
	Kanabis trava	2772.604	249.156	3413.025	177.880	1099.940	219.570	-
	Kanabis smola	1.958	64.622	1.022	2.360	0.120	0.590	-
	Ekstazi	4496 u	1749 u	0.053 kg 27 974 u	1852 u	7877 u	2847 u	-
	Amfet.	0.679 kg 534 u	0.652 kg 818 u	0.218 kg 28546 u	0.664 kg 98 u	0.030 kg 390 u	373 u	-

*Podaci za period od 1998 do 2004 godine uzeti iz izvještaja UNODC-ija "World Drugs Report 2005". Podaci za 2004. god. uzeti su iz izvještaja Stejt Departmenta SAD-a "International Narcotics Control Strategy Report" za godine 2003 i 2004, sa izuzetkom za Albaniju koja je sama dostavila podatke.

Napomena: Kosovo je izvijestilo svoje podatke o oduzimanju koji možda nisu uključeni u izvještaj UNODC-ija o podacima koji predstavljaju Srbiju i Crnu Goru. U periodu od juna do decembra 2003. godine, 38 kg heroina je oduzeto na Kosovu, dok je 24 kg i 28 kg heroina oduzeto u Italiji i Bugarskoj kao rezultat iste istrage. U 2004. godini, 45.5 kg heroina je oduzeto na Kosovu, dok je 504.5 kg heroina oduzeto u Austriji, Njemačkoj, Italiji, Švajcarskoj, Srbiji, Bugarskoj i Albaniji, a kao rezultat istraga nad trgovcima drogama sa Kosova.

3.1.3 Trgovina ljudima

Trgovina ljudima je pitanje kojim se bave vlade mnogih evropskih zemalja već nekoliko godina. To se između ostalog odražava u ratifikaciji "Protokola o trgovini" uz Konvenciju iz Palermo⁴¹ koju je izvršilo četrdeset evropskih zemalja do juna 2005. godine i izrade Evropske konvencije protiv trgovine ljudima u okviru Vijeća Evrope. Isto tako, i zemlje Jugoistočne Evrope su usmjerile napore u istom pravcu.

Za razliku od koncepta krijumčarenja migranata koji se usmjerava na ilegalne granične prelaskе, kod trgovine ljudima u pitanju je kršenje ljudskih prava osobe putem eksploatacije, često kroz mreže organiziranog kriminala.⁴² Zbog toga je to manje problem kojim treba da se bavi politika migracije, a više problem zaštite žrtava i njihovih prava i kažnjavanja trgovaca i njihovih pomoćnika.

Trgovina ljudima često uključuje kriminalne organizacije, koje se služe prijetnjom ili upotrebom sile, prinudom, prevarom, obmanom ili drugim sredstvima. Trgovina ljudima često uključuje nekoliko odvojenih, ali usko povezanih radnji, kao što su regrutovanje, prevoz, smještaj i iskorištavanje, što nije jednokratni događaj, nego se odvija tokom određenog perioda. Organizirane kriminalne grupe iskorištavaju tržišne mogućnosti za seksualne usluge i jeftinu radnu snagu na jednoj strani (potražnja), i ugroženost žena i djece u mnogim zemljama na drugoj strani (ponuda). Osim toga, oni računaju sa visokim zaradama i relativno niskim stepenom rizika od kontrole i sankcija.

Imajući na umu značaj balkanskog puta za krijumčarenje i nedozvoljenu trgovinu nizom roba koje su tražene na evropskim tržištima, nije čudo da veliki broj žena žrtava trgovine stigne ovim putem.

Posao trgovine ljudima obično funkcioniра na sljedeći način:

- **Regrutovanje:** Žene se javljaju na oglase za posao bejbisiterke, manekenke, frizerke, plesačice, konobarice, i sl. objavljen u novinama ili na internetu. Isto tako ih prijatelji ili rođaci pozivaju ili ohrabruju da traže prilike za "posao na Zapadu".⁴³
- **Prevara vezano za lične dokumente:** Za prevoz i dokumente staraju se organizirane kriminalne grupe.
- **Vezivanje dugom:** Lični dokumenti im se često po dolasku oduzimaju i žene se suočavaju sa velikom sumom novca koji duguju trgovcu za prevoz koji treba vratiti prostitucijom.
- **Prisila:** Često se pribjegava nasilju kako bi se žene prisilile na prostituciju. Brojna su izvještavanja o ženama koje se drže u izolaciji, premlaćuju, siluju, prisiljavaju na

⁴¹Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, dopunjujući Konvenciju Ujedinjenih naroda o Transnacionalnom organiziranom kriminalu, koja je usvojena rezolucijom A/RES/55/25 od 15. novembra 2000. na 55. sjednici Generalne skupštine Ujedinjenih naroda.

⁴² Prema članu 3. (a) Protokola: "Trgovina ljudima podrazumijeva regrutiranje, prevoz, smještaj ili prijem osoba, prijetnjom ili upotrebom sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom, obmanom, zloupotrebom moći ili osjetljivog položaja ili davanjem ili primanjem novca ili koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija podrazumijeva, najmanje, eksploataciju prostitucije drugih, ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili postupanje slično ropstvu, potčinjenost ili uklanjanje organa".⁴³ Prema istraživanju provedenom u Srbiji, 64% osoba koje vrše regrutovanje su poznanici žrtvama. (Nikolić-Ristanović 2004).

upotrebu droge kako bi ih se "slomilo" i natjeralo da rade. U tu svrhu se i prijete njihovim

- **Dalja eksploatacija:** Žrtve se dalje prodaju ili razmjenjuju između kriminalnih grupa ili zemalja kako bi se osigurala "svježa roba" na tržištu, spriječilo otkrivanje i žrtve dezorijentirale tako da ne mogu uspostaviti kontakt koji bi im pomogao da pobjegnu.

Trgovina ljudim predstavlja ozbiljan problem zemljama Jugoistočne Evrope već neko vrijeme. Regija je korištena i kao tranzitna ruta i kao odredište, a sve više i kao zemlja porijekla. Štoviše, blizina zemalja porijekla kao što su Moldavija, Rumunija i Ukrajina s jedne strane i zemalja kao što su Grčka i Italija koje su ulazne zemlje za EU s druge strane, dozvoljavaju kriminalnim mrežama trgovine iz Albanije, Kosova, Bosne i Hercegovine, Srbije "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" da tijesno surađuju.

Prisustvo međunarodnih oružanih snaga na Kosovu i u Bosni i Hercegovini – otprilike 20000 KFOR trupa, 7000 EUFOR trupa u BiH,⁴⁴ i više od 250 međunarodnih organizacija i NVO-a na početku su stvorili značajnu potražnju za seksualnim uslugama u kasnim devedesetim godinama i ranim dvijehiljaditim, i pretvorile Kosovo i Bosnu i Hercegovinu u odredište za žene žrtve trgovine.⁴⁵ Do januara 2004. godine, UNMIK-ova lista barova i mjesta zabranjenim za uposlenike KFOR-a i UNMIK-a, od kojih su za neke postojale sumnje da su uključeni u trgovinu ⁴⁶ je porasla sa 18 krajem 1990-tih, 75 u januaru 2001.god. na više od 200 do januara 2004.god.⁴⁷ U Bosni i Hercegovini i na Kosovu, mnoga javna mjesta gdje se nude seksualne usluge zatvorena su zahvaljujući naporima agencija za provođenje zakona i među stranom klijentelom smanjenje broj pripadnika stranih trupa zbog politike "zabrane" posjećivanja.⁴⁸ Ovo je možda bio faktor koji je doprinjeo prelasku sa međunarodne na domaću klijentelu.

Iz odgovora na upitnik može se zaključiti:

- U Albaniji su 2003. godine krivično gonjene 24 kriminalne grupe umiješane u trgovinu ljudima, dok je u prvih devet mjeseci 2004. razbijeno 13 grupa u 73 evidentirana slučaja trgovine ženama radi seksualne eksploatacije, sa 115 izvršilaca. Devet slučajeva trgovine djecom je takođe zabilježeno, u koje je bilo umiješano 11 izvršilaca. Ovi brojevi su niži u odnosu na ranije godine.

⁴⁴ Od 1996-2004. god. SFOR trupe su brojale 32.000 na početku i 12.000 u 2003.god. Trenutno EURFOR trupe imaju 7000 članova (<http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm>). U 1999, KFOR je imao 46.000 trupa na Kosovu (<http://www.nato.int/kfor/kfor/about.htm>). U 2004, KFOR je imao približno 20.000 trupa na Kosovu (Amnesty International - <http://web.amnesty.org/library/index/ENGEUR050022004>).

⁴⁵ Vidjeti Saopštenje za štampu Amnesty International-a *Kosovo: Trafficked women and girls have human rights* 5. juni 2004 (<http://news.amnesty.org/mavp/news.nsf/print/ENGEUR700122004>) and *Kosovo: International peacekeepers fuelling explosion in sexual exploitation, trafficking and human misery*, 6 May 2004; *Human Rights Watch Hopes Betrayed: Trafficking of women and girls to post-conflict Bosnia and Herzegovina for forced prostitution*, Vol 14, Broj. 9, novembar 2002; i *Kosovo UN troops 'fuel sex trade'*, BBC news, 5 June 2004, news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/3686173.stm.

⁴⁶ "Zabranjena" mjesta također uključuju i lokale koji se smatraju nesigurnim za UNMIK osoblje uopšte, ne samo zbog onih za koje se sumnjalo da su bili uključeni u trgovinu ženama. Razgovor sa UNMIK-ovim službenikom, juli 2005.

⁴⁷ Djelimičan razlog da je broj barova na listi "zabranjenih" porastao možda ima veze sa uspostavljanjem odjela za Trgovinu i procesuiranje pri UNMIK-u (TPIUs) u 2001.god. i zbog povećanog interesa UN -a za borbu protiv trgovine. Možda je bilo više od 18 barova za koje se sumnjalo da služe trgovini i prostituciji u 1999, ali u to vrijeme nije postojala policijska jedinica za ovu vrstu kriminala. Broj "zabranjenih" mjesta može se dati samo orijentacioni odraz indeksa rasta u trgovini i prostituciji. UNMIK Trafficking and Prosecution Investigative Unit's (TPIU) izvještaj *End of Year Report 2003*, Amnesty International (2004) i razgovor sa UNMIK-ovim službenikom, juli 2005.

⁴⁸ Navodno, u Bosni i Hercegovini međunarodno osoblje nije samo koristili seksualne usluge već je navodno bilo uključeno i u slučaj trgovine. Vidjeti tekstove *Outside the Law* i *Sex-slave whistle-blowers vindicated* Robert-a Capps-a, iz jula i augusta 2002, www.salon.com.

- U odnosu na druge zemlje u regiji, hrvatsko tržište za trgovinu ljudima je maleno. 2004. godine bile su 3 organizirane kriminalne grupe sa 11 izvršilaca umiješanih u 3 zabilježena slučaja. Tri izvršioca iz jedne organizirane grupe su procesuirana. Ovaj podatak ukazuje na to da je Hrvatska i dalje zemlja tranzita, iako ima informacija da se maloljetnice izvoze iz Bosne i Hercegovine na hrvatsku obalu u ljetnim mjesecima radi seksualne eksploatacije.⁴⁹
- "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija " izvijestila je o 21 evidentirana slučaja, koji su uključivali 13 kriminalnih skupina sa 52 počinitelja.
- Srbija je zabilježila 17 slučajeva trgovine, od kojih je 8 procesuirano, sa 16 zabilježenih organiziranih kriminalnih skupina, od kojih je 7 procesuirano, sa ukupno 106 odnosno 103 počinitelja, dok je Crna Gora zabilježila 10 slučajeva u kojima je učestvovalo 31 počinitelj. Kosovo je zabilježilo 82 slučaja što je imalo za posljedicu uhićenje 86 počinitelja. Međutim, broj organiziranih kriminalnih skupina uključenih u trgovinu nije poznat.

Većina žrtava su žene i djevojčice koje su strankinje u zemljama u kojima ih se iskorištava. Uglavnom su iz zemalja srednje i istočne Evrope. Moldavija, Rumunija, Ukrajina, Ruska Federacija, Bugarska i Litvanija se najčešće spominju kao zemlje porijekla. Na primjer:

- U Albaniji, broj žrtva kojima je pomoć pružila Međunarodna organizacija za migracije IOM je opao sa 455 žrtve u 2000. godini na 38 u 2003.godini. Od ovog broja 4 su bile iz Srbije i Crne Gore, dok su ostale žrtve u ukupnom broju 15 bile iz Moldavije, Bugarske i Rumunije, što čini veliki pad u odnosu na 2000-u godinu, kada je 155 stranih državljanke bilo pomognuto. ⁵⁰
- U Bosni i Hercegovini, 53 žrtve su primile pomoć od strane IOM-a u 2003. godini, od kojih je većina bila iz Rumunije, Moldavije i Ukrajine, dok je 7% imalo porijeklo iz Srbije i Crne Gore.
- U Hrvatskoj, 18 žrtava trgovine su evidentirane u 2003. godini, od čega su 2 bile državljanke Hrvatske.⁵¹
- Na Kosovu, 48% žrtava koje su dobile pomoć IOM-a u periodu 2000. – 2003.god. je bilo iz Moldavije, zatim slijedi 21% iz Rumunije, 14% iz Ukrajine. Druge su iz Bugarske, Albanije i Srbije i Crne Gore. Prema IOM-u, postoji značajan broj domaćih žrtva kojima se interno trgovalo (83 žrtve sa Kosova koje spominje IOM u 2003. godini), posebno maloljetnice koje su imale oko 15 godina.⁵² Prema zvaničnim podacima UNMIK-ovog Odjeljenja za trgovinu ljudima (THBS)⁵³ za 2004.god., 17 od 48 žrtava kojima je ovo odjeljenje (THBS) pomoglo su bile iz Moldavije, 13 iz Albanije i samo 11 sa Kosova.
- U Srbiji, policija je evidentirala 109 žrtava trgovine u 2002. godini, a 49 u 2003. godini,⁵⁴ od kojih je većina bila iz Rumunije, Moldavije, Ukrajine i Rusije.⁵⁵ Fenomen domaćih

⁴⁹ Ibid, str. 45

⁵⁰ IOM (juli 2004), str. 17-18.

⁵¹ UNICEF/UNOHCHR/OSCE (2004), str. 108

⁵² Vidjeti Amnesty International (2004) i IOM (juli 2004) str. 63 - 64.

⁵³ Podaci dati od strane UNMIK-ovog odjeljenja za Trgovinu ljudima (THBS) koji je nedavno zamijenjen odjeljenjem za Trgovinu i prostituciju (TPIU).

⁵⁴ UNICEF/UNOHCHR/OSCE (2004), str. 116

⁵⁵ Nikolić-Ristanović i drugi. (2004)

interno trgovanih žrtvava, posebno maloljetnica, je izgleda u porastu. U prvoj polovini 2004. godine, lokalna NVO ASTRA je pružila pomoć za 30 žrtava, od kojih su 22 bile domaće državljanke, a samo 8 strankinja.

- Slično je i u Crnoj Gori gdje je 12 žrtava trgovine primilo pomoć od lokalne NVO u 2003. godini, od kojih su tri bile interno trgovana djeca.⁵⁶
- U "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji", 132 strane državljanke su evidentirane kao žrtve trgovine, od kojih je 19% bilo mlađe od 18 godina, a 3-4% su bile mlađe od 15 godina. Zajednički izvještaj UNICEF/UNOHCHR/OSCE o trgovini ljudima u regiji ukazuje na rastući problem sa interno trgovanim domaćim žrtvama.⁵⁷ Ovaj fenomen nije podkrijepljen zvaničnim podacima nadležnih organa, koji evidentiraju određeni broj slučajeva svake godine.

Sljedeći zaključci se mogu izvući u vezi sa trgovinom ljudima u Jugoistočnoj Evropi:

- U Jugoistočnoj Evropi uopće, trgovina ljudima izgleda da je u opadanju – ili ako ništa drugo onda je manje vidljiva. Prema nedavnom izvještaju ⁵⁸:
 - Manje žrtava se vraća iz zemlja u regiji u svoje zemlje projekla
 - Manji broj žrtava traži pomoć
 - Veći broj žrtava se vraća iz zemalja Evropske unije u svoje zemlje porijekla
 - Manje ilegalnih migranata je registrirano u tranzitnim zemljama regije
 - Manje je izvještaja o trgovini ljudima u ovoj regiji .
- Promjena profila žrtava je zabilježena, a posebno povećan broj domaćih žrtava interno regrutovanih. Iako se podaci IOM-a i zvanični podaci nadležnih domaćih organa donekle razlikuju, posebno u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji " i Kosovu, problem domaćeg regrutovanja se ne može marginalizirati.
- Izgleda da je trgovina preko jedne granice, kao i interna trgovina domaćih žrtava koje služe povećanom tržištu seksualnih usluga, kako lokalnom tako i regionalnom, i dalje ozbiljan problem. Kada jednom interno trgovane žrtve steknu neko "iskustvo" onda ih se može prebaciti preko granice. Pa ipak za mnoge zemlje trgovina ljudima nastavlja da se smatra pitnjem ilegalne migracije – čiji su uzroci problem neke druge države. Interno trgovane žrtve se smatraju dijelom starog zanata prostitucije i još uvijek treba da budu prepoznate kao rastući fenomen od strane nadležnih organa date držve. Ovo ima svoje implikacije na žrtve (kojima se negira pravo na zaštitu i podršku), kao i na agencije koje provode zakon (gdje je deportacija upućena na duge istrage u vezi sa organiziranim kriminalom). Ovo može objasniti zašto u cijeloj Evropi postoji mali broj istraga o organiziranom kriminalu u vezi sa trgovinom ljudima .
- U poređenju sa prethodnim godinama, žrtve kojima je pomogao IOM u 2003. godini, pokazuju povećanu svijest o mogućnostima da budu trgovane, ali su ipak bile spremne na rizik napuštajući svoju zemlju porijekla. Iako se regrutovanje i dalje oslanja na dobro uhodane metode (vidjeti gore), primjećeno je da žene koje su i same najčešće bile žrtve trgovine vrše regrutovanje. Ova vrsta regrutovanja se oslanja na suptilna sredstva

⁵⁶ UNICEF/UNOHCHR/OSCE (mart 2005), str. 118

⁵⁷ Ibid. str. 110

⁵⁸ UNICEF/UNOHCHR/OSCE-ODIHR (2005): Trgovina ljudima u Jugoistočnoj Evropi 2004 – fokus na prevenciji. Mora se naglasiti , međutim, da su podaci koji dolaze iz različitih izvora često kontradiktorni. Stoga se svaki zaključak o pozitivnim ili negativnim kretanjima mora donositi sa velikom oprežnošću.

kontrole kroz zajedničko znanje o tome odakle žrtve dolaze i ko su im članovi porodice.⁵⁹

Većinu regrutovanja vrše osobe koje su iste nacionalnosti kao i žrtve, nakon čega se žrtva prebacuje na strana tržišta. Čini se, međutim, da je regrutovanje žrtava iz Moldavije za tržišta u Bosni i Hercegovini i "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" vršeno od strane trgovaca baš iz ovih zemalja. Ovaj novi trend možda navodi na zaključak da postoji povećana potražnja na ovim tržištima ili su organizirane kriminalne skupine iz ovih država postale moćnije i žele da isključe posrednika.

- Na Kosovu i u Bosni i Hercegovini, trgovane žene koje su bile uključene u komercijalni seks biznis izgleda da imaju bolje uvjete za život – niska, ali redovna primanja i bolji privatni smještaj. Nasilje radi kontroliranja žrtava izgleda da se smanjuje i biva zamijenjeno boljim tretmanom da bi se odbila neželjena pozornost, a što se čini u kombinaciji sa nenasilnim formama kontrole kao što su ovisnost o drogama i alkoholu.⁶⁰
- Domaća klijentela i domaća tržišta rastu i razvijaju se. Zatvaranje barova i klubova u Bosni i Hercegovini dovelo je do pomjeranja tržišta u tom smislu da se sadaseksualne usluge nude u privatnim stanovima i putem " Eskort " službi za pratnju, što je mnogo teže za otkriti i kontrolirati. Također, uslijed zabrana nametnutim stranim trupama u Bosni i Hercegovini i na Kosovu, tržište seksualnog iskorištavanja sada preventivno služi domaćoj klijenteli⁶¹. Ovo se čini rastućim trendom ne samo u Bosni i Hercegovini i na Kosovu već i u regiji, uzrokujući nove opasnosti i izazove za javno zdravlje.⁶²
- Djeca čine značajan udio u broju žrtava. U nekim zemljama Jugoistočne Evrope 50% žrtava, čak i više od toga, su navodno mlađe od 18 godina, znači da su djeca.⁶³ Zemlje kao što su " Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija ", Srbija i Albanija također bilježe trgovinu djecom radi prosjačenja, prostitucije ili tajnitijih svrha kao što su ilegalno usvajanje ili vađenje organa radi presađivanja. Mada je jako mali broj slučajeva zabilježen, primjećeno je i trgovanje muškarcima i dječacima iz Albanije radi seksualnog iskorištavanja. Grčka je prvenstveno određeno mjesto za trgovanu djecu iz Albanije. Prema izvještajima iz medija, u ljeto 2004. godine djeca su navodno bila krijumčarena u Atinu radi organiziranog prosjačenja za vrijeme trajanja Olimpijskih igara.⁶⁴
- Pored nasilja i zastrašivanja, korupcija i prevara se pojavljuju kao rašireno sredstvo za pomaganje i omogućavanje trgovine i zaštite tog biznisa. Trgovina ljudima zahtijeva da javni službenici zatvore oči pred tim problemom (kao kod interne trgovine) ili da aktivno surađuju (službenici na vizama, službenici za imigraciju, osoblje ambasada, carina, granične policije, policije, službenika koji izdaju radne dozvole i drugi). Redovna zaštita od strane političara ili osoba od uticaja, ili profesionalaca iz privatnog sektora (putničke agencije, uslužne djelatnosti i drugo) u različitim fazama lanca trgovine su jako važni za ovaj kriminal, omogućavajući kriminalcima zavidan nivo

⁵⁹ Npr. u Njemačkoj, od 1110 osumnjičenih trgovaca, za 31% se sumnja da dolaze iz srednje ili istočne Evrope, od kojih 21% čine žene, često i same prostitutke, koje sada regrutuju žene u svojim zemljama porijekla ili ih dovode u javne kuće, odnosno tamo ih nadziru (BKA, Izvještaj o stanju organiziranog kriminala o trgovini ljudima, 2003).

⁶⁰ IOM (juli 2004), Str.10-12

⁶¹ Do 90% klijentele na Kosvu su muškarci sa Kosova, IOM (juli 2004), str. .67 citiranje UNMIK's TPIU.

⁶² Vidjeti IOM (juli 2004), str. 10-12 i Obradović (2004).

⁶³ Save the Children (2004).

⁶⁴ Süddeutsche Zeitung 30 juni 2004.

fleksibilnosti i prilagodljivosti naspram napora koje čine agencije za provođenje zakona. Suradnja ili tajni dogovor službenika agencija za provođenje zakona i službenika koji rade u krivičnoj oblasti, uticajnih političara su potrebni da bi se zaštitili trgovci od krivičnog gonjenja, a u cilju smanjivanja štete po kriminalne mreže⁶⁵.

⁶⁵ Vijeće Evrope (2002): Trgovina ljudima i korupcija (PACO Programme, TP 28 rev). Strazbur.

3.1.4 Krijumčarenje osoba

Globalizacija doprinosi značajnom porastu krijumčarenja osoba⁶⁶ i trgovine ljudima, pri čemu su i krijumčarenje i trgovina postali globalni poslovi organiziranih kriminalnih grupa.⁶⁷

U Evropi, krijumčarenje osoba – kao jedan od izraza ilegalne migracije – predstavlja pitanje visokog političkog naboja i nalazi se na samom vrhu dnevnog reda Evropske unije već neko vrijeme, među ostalim stvarima koje su vezane za proširenje EU-a, slobodu kretanja ljudi i pristupa tržištima rada ili ksenofobiju i rasizam. Na primjer, retorika u vezi nedavnog referenduma o ustavu Evropske unije u Francuskoj i Holandiji sadržavala je i, između ostalog, nedostatak spremnosti da se primi veliki broj stranaca.

Jugoistočna Evropa je uglavnom tranzitno područje za krijumčarenje osoba. Vezano za krijumčarenje osoba i organizirani kriminal s tim u vezi mogu se konstatirati sljedeća kretanja i problemi:

- Sve veći broj evropskih zemalja govori o organiziranom kriminalu u vezi sa krijumčarenjem ljudi, od čega veliki dio dolazi preko balkanski puta. Iz odgovora zemalja proizilazi jaka uloga organiziranih kriminalnih grupa sa sve sofisticiranijim sredstvima koja se koriste za krijumčarenje, kao i saradnjom različitih kriminalnih grupa duž krijumčarskih ruta. Na primjer:
 - Prije zatvaranja morske rute krijumčarenja iz Albanije u Italiju, približno 95,000 imigranata je iskoristilo ovaj način da uđu u Evropsku uniju, čime je ostvareno između 58-96 mil. eura između 1999. i 2002. Broj imigranata je od tada smanjen. Korištenje zemaljskih ruta od tada je dobilo na značaju, posebno granica sa Kosovom, gdje 174 km duge granice koja pokriva slabo pristupačan planinski teren, i dalje je slabo nadzirana, ili nikakoto.⁶⁸ U prvih devet mjeseci 2004. godine, podaci govore o 365 slučajeva ilegalnog prelaska granice i organiziranja i pomaganja u ovom procesu, uključujući 644 izvršioca, uglavnom po porijeklu Kosovara. Što se tiče slučajeva, Albanija je zabilježila 16 slučajeva u koje je umiješano isto toliko organiziranih grupa, uključujući ukupno 58 izvršilaca, u 2003. godini. Čini se da sjevernu granicu Albanije naročito koriste za ilegalno prebacivanje (ljudi i oružja, droge i drugih roba) albanske grupe u uskoj saradnji sa organiziranim kriminalnim grupama iz "Bivše jugoslovenske republike Makedonije", Kosova i Srbije.
 - Hrvatska je takođe zemlja tranzita za migrante koji dolaze sa istoka (Afganistance, Iračane, Kurde, itd.). Hrvatska izvještava da se krijumčarenje preko njene teritorije organizira u saradnji sa krijumčarima iz Bosne i Hercegovine i Crne Gore, u kojima je uspostavljeno nekoliko centara za primanje migranata dok čekaju da budu prebačeni

⁶⁶ Članom 3. Protokola protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom u dodatku Konvencije UN-a o Transnacionalnom organiziranom kriminalu, krijumčarenje se definira kao "... omogućavanje, radi sticanja direktne ili indirektno finansijske ili druge materijalne koristi, ilegalnog ulaska osobi u državu potpisnicu čiji ta osoba nije državljanin ili u kojoj nema stalno prebivalište."

⁶⁷ Evropsko stanovništvo stari i raste sporije nego u zemljama u razvoju, čime nastaje potreba za radnom snagom i to postaje atraktivno odredište za migrante. Prema podacima Međunarodne organizacije za migracije, od 130 miliona međunarodnih migranata globalno, nekih 20 do 40 miliona su neregularni migranti, a u svakom trenutku oko 4 miliona neregularnih migranata nalazi se u pokretu. Za nekih 300000 do 450000 neregularnih migranata vjeruje se da godišnje uđu u bogate zemlje Zapadne Evrope. U isto vrijeme, zahtjevi za azil u 2003. godini su dostigli najniži nivo u posljednjih 20 godina, ukazujući na smanjenje zakonitih migranata, ali ne nužno i nezakonitih ulazaka i boravaka u Evropskoj uniji. Vidjeti Vijeće Evrope (2005), str. 35.

⁶⁸ IOM (juli 2004), str.70.

preko granice. Veliki dio krijumčarenja migranata U hrvatskoj je koncentrirano i ide preko Zagreba. U 2004. godini, zabilježeno je 15 slučajeva organiziranog kriminala za krijumčarenje ljudi, uključujući 11 grupa, od kojih je 7 procesuirano i jedna.

- U 2003. god. "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija" bilježi 8 slučajeva organiziranog krijumčarenja osoba, u što su uključene 4 grupe, sa ukupno 12 osumnjičenih osoba.
- Prema podacima iz Crne Gore, 257 ilegalnih prelazaka granice zabilježeno je u 2003. godini, a 372 u prvih devet mjeseci 2004. godine, dok je u Srbiji evidentirano 27 slučajeva organiziranog kriminala za krijumčarenje osoba, u što je bilo uključeno 16 grupa sa 64 izvršioaca, od kojih je procesuirano 19 predmeta, 5 grupa odnosno 37 osoba.
- I na kraju, na Kosovu je zabilježeno 234 slučaja krijumčarenja osoba, dok stepen organizacije i broj grupa nisu navedeni.

Prema podacima Interpola, balkanski put u Zapadnu Evropu koristi se za krijumčarenje migranata iz azijskih i srednjeistočnih zemalja preko Irana, Turske i Bugarske.⁶⁹ U poređenju sa trgovinom ljudima, za krijumčarenje ljudi potrebno je manje operativnih finesa imajući na umu manje kompleksne ciljeve ovog tržišta kriminala. Složenost kriminalnih grupa je tako određena složenošću prebacivanja migranata preko granice. Grupe na srednjem nivou u mogućnosti su da pruže kompletan putni aranžman, od nabavljanja lažnih ili krivotvorenih isprava do prelaska međunarodnih granica ilegalnim sredstvima ili pomoću podmićivanja, oslanjajući se na prevoznička preduzeća i putne agencije koji su često direktno povezani sa krijumčarima ili su i sami krijumčari. Grupe na višem nivou mogu osigurati logističku podršku migrantima u zemlji krajnjeg odredišta, obično na osnovu veza sa društvom iste etničke pripadnosti ili državljanstva iz te zemlje.

Nekoliko puteva se koristi za krijumčarenje migranata u Zapadnu Evropu, kopnom ili zrakom. Glavne osobine ovog tržišta na Balkanu su njegova veoma regionalna karakteristika. Aerodromi koji su se ranije koristili za imigrante sa Istoka, kao što su Sarajevski i Tuzlanski aerodromi u Bosni i Hercegovini, su zatvoreni za takav prevoz uslijed uvođenja boljeg viznog i graničnog režima. Od kad je takav sistem uveden ilegalni migranti su se samo premjestili na druge aerodrome kao što su Prištinski aerodrom na Kosovu. Drugim riječima, ulazno mjesto se pomjera tamo gdje su vizni režim i granična kontrola najliberalniji, što dopušta jednostavno putovanje iz Istambula, Budimpešte, Sofije, itd i nastavak kopnenim putem na Zapad. Donošenje Uredbe n° 2005/16 o kretanju lica u i iz Kosova iz jula 2005. godine je usmjereno na poboljšanje granične kontrole i primarno cilja na operacije organiziranog kriminala i trgovinu ljudima .

- Drugi trend koji su zemlje uočile je da su neke osobe koje su ranije bile umiješane u trgovinu ljudima prešle na krijumčarenje osoba i roba preko granice. Razlog za to može biti povećana opasnost da budu uhvaćeni u trgovini zahvaljujući naporima službi za provođenje zakona ili zbog konsolidiranja grupa trgovaca. U svakom slučaju, uočljivo je da vještina stečena u jednoj vrsti kriminalne djelatnosti može lako da se primijeni na drugu djelatnost kako se kriminalna tržišta mijenjaju i razvijaju.

Iako mreže koje se bave trgovinom ljudima na području Balkana imaju korijen uglavnom u Istočnoj Evropi, mreže krijumčara potiču čak iz Bangladeša, Pakistana, Indije i Kine. Ogromna većina praćenih migranata, međutim, i dalje su državljani Turske. Što se tiče migranata iz

⁶⁹ Vidjeti www.interpol.org

Afrike, putevi koji se koriste za ulazak u Evropu, od Sjeverne Afrike do Južne Evrope preko Mediterana – put je koji je mnogo opasniji nego balkanski put, - gdje stotine ljudi umre na moru svake godine.⁷⁰

Što se tiče tačnog broja migranata, postoji precizna linija između trgovine ljudima, što podrazumijeva trajniju eksploataciju, i krijumčarenja osoba preko granice, često nedovoljno uočljiva za države, uprkos protokolima uz Konvenciju Ujedinjenih naroda o transnacionalnom organiziranom kriminalu. Brojevi prokrijumčarenih i prodanih osoba često su zajedno pomiješani, djelimično zato što je za rješavanje problema krijumčarenja potrebno manje sredstava i tu se računa na deportiranje, dok trgovina ljudima zahtijeva složenu istragu, kao i zaštitu za žrtve, što pruža motivaciju za deportiranje žrtava i smanjenje njihovog broja.

Politika protiv krijumčarenja osoba ponekad dopušta nenamjerne negativne posljedice sa stanovišta ljudskih prava. Budući da zakonit ulazak u Evropsku uniju postaje teži i granične kontrole strožije, migranti se sve više oslanjaju na krijumčarske organizacije za organizaciju prevoza. Ovo ne važi samo za “ekonomske migrante” nego i za izbjeglice. Smatra se da je od osamdesetih godina – a posebno od kraja hladnog rata – pitanje azila za političke izbjeglice prvo rješavano putem imigracionih kontrola, dok je u skorije vrijeme “tvrđava-pristup” kojim se pečate vanjske granice Evropske unije i inicijative kao što su Protokol o krijumčarenju Ujedinjenih naroda, koji ostavljaju veoma malo otvorenih legalnih puteva – dovelo do kriminaliziranja izbjeglica, gurajući ih u ruke krijumčarima.⁷¹ Nedavna istraživanja potvrdila su :

- Velika većina osoba koje traže azil a koje stignu u Evropu tražila je pomoć “krijumčara ljudima” u nekoj fazi svog putovanja
- Efekat blanketnih zakonskih mjera je takav da se njima oni koji traže azil odvrćaju od korištenja sigurnijih oblika “lažne” migracije (npr. putovanje na redovnom avionskom letu sa krivotvorenim ispravama) i okreću “skrivenim” sredstvima koja su i skuplja i opasnija za žene, djecu i muškarce koji putuju (npr. putovanje u zaključanom kamionu).

⁷⁰ Vjeruje se da je više od 3000 ljudi ubijeno između 1995. i 2003. godine kada su pokušali da dođu do Španije; više od 400 u 2003. kada su pokušali da dođu do Sicilije. U avgustu 2004. 28 osoba se utopilo u blizini Sicilije.

⁷¹ John Morrison 2001: Kako inicijative protiv trgovine kriminaliziraju izbjeglice (CARF 61, april/maj 2001).

3.1.5 Krijumčarenje legalnom robom

Krijumčarenje podrazumijeva nezakoniti transport roba preko granica radi utaje odnosno izbjegavanja plaćanja poreza i carina na takve robe. Organizirani kriminal povezan s krijumčarenjem uobičajeno se bavi visoko tarfinim akciznim robama poput cigareta, alkohola, i nafte i naftnih derivata, ali i vozilima i naoružanjem. Prema odgovorima datim na ovaj upitnik, u većini projektnih područja krijumčarenje je tržište za organizirani kriminal. Nedavno istraživanje provedeno u ovom regionu pruža koristan historijat u vezi s tim zašto je Balkan jedinstven u ovom pogledu:

“... [regionalna] nestabilnost u proteklih trinaest godina ugrozila je efikasnu provedbu zakona u cijelom regionu, povećala je značajno troškove regionalne trgovine i, shodno tome, udjele u krijumčarenju, što je za posljedicu imalo to da je on postao uzgajalište organiziranog kriminala u regionalnim razmjerama.”⁷²

Rat na Balkanu tokom 1990-ih godina, općenito, te trgovinski embargo i embargo na uvoz naoružanja konkretno protiv Srbije, stvorili su jedinstvene mogućnosti i kreirali potražnju za visoko tarifnim robama – naftom i naftnim derivatima, cigaretama i alkoholom. Ratna dejstva su za sobom povlačila dodjelu unosnih uvoznih dozvola i od strane države odobreno krijumčarenje u Srbiju, što je podrazumijevalo i simbiotički odnos između službenika sigurnosti, političara, službi i organa za provedbu zakona, policije i carinskih službenika s jedne, i organiziranih kriminalaca s druge strane. Sankcije su doprinijele razvoju regionalnih krijumčarskih kanala, kroz Bugarsku, Rumuniju, “Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju”, Crnu Goru i Albaniju, putem kojih su krijumčareni nafta i naftni derivati, cigarete, naoružanje, i ostale robe. Krijumčarenje je stoga postalo značajan izvor prihoda za različite skupine od političkih elita do ljudi koji borave u pograničnim područjima, koji su se oslanjali na korupciju kako na nižim tako i na višim nivoima kao glavni dio krijumčarskog poslovanja.⁷³

Premda su razjermi poreske i carinske utaje i krijumčarenja opali usljed normalizacije u regionu, krijumčarenje i dalje predstavlja značajan oblik kriminala. Krijumčarske mreže upostavljene tokom 1990-ih godina su još uvijek veoma aktivne, i razgranale su se na krijumčarenje i nedozvoljenu trgovinu svim robama, nezakonito ili zakonito, uslovljene zahtjevima regionalnih ili zapadnih tržišta. Dosadašnji naponi na uspostavljanju režima PDV-a i liberalnija trgovina između ovih zemalja služit će funkciji smanjenja – ali ne i potpunog ukidanja – ovisnosti o prihodima od akciza i carina. U tom kontekstu, regionalna privreda i javni budžet će i dalje trpjeti gubitke.

U širem kontekstu, Evropa je i dalje glavno duhansko tržište. Na zemlje članice Vijeća Evrope otpada nekih 30% svjetske proizvodnje cigareta, 60% globalnog izvoza i više od 50% globalnog uvoza. S obzirom na veličinu tržišta i potencijal za zaradu dodatnog profita prilikom izbjegavanja davanja iz ostvarenih prihoda, nekih 25% cigareta proizvedenih na globalnom nivou ili više od 210 milijardi cigareta (razlika između prijavljenih izvoza i uvoza) ide na crno tržište. Od toga, za otprilike jednu trećinu se smatra da se krijumčari u i unutar zemalja članica Vijeća Evrope. Odnedavno uvedena zabrana pušenja na javnim mjestima u zemljama EU poput one u Republici Irskoj i Italiji mogla bi djelovati u pravcu smanjivanja tržišta u Zapadnoj Evropi. I pored toga, zemlje Istočne Evrope će vjerovatno ostati najveći potrošači cigareta u doglednoj budućnosti.

⁷² Vidjeti izvještaj Centra za demokratske studije *Corruption, Contraband and Organised Crime in Europe* (2003), p. 8

⁷³ Ibid., p. 9

U Jugoistočnoj Evropi, Grčka je čini se jedna od najvećih zemalja iz kojih krijumčarene cigarete odlaze u Evropu, dok je Italija ključna destinacija i zemlja tranzita⁷⁴ Stoga nije iznenađujuće to što, u pogledu krijumčarenja cigareta, zemlje Jugoistočne Evrope i dalje izražavaju zabrinutost, i to u ništa manjoj mjeri zbog toga što to predstavlja sastavni dio jednog većeg problema privrednog kriminala.

Ostale robe se takođe krijumčare: akcizna roba (alkohol, nafta i naftni derivati), prehrambeni proizvodi i stoka, odjeća i tkanine, itd., a sve one su zasnovane na sličnim metodama i mrežama. Odgovori ukazuju na sljedeće:

- U Albaniji, u 25% svih slučajeva krijumčarenja zabilježenih u 2003. godini radi se stoci, dok se u 19% slučajeva radi o duhanu, iza kojeg slijede prehrambeni proizvodi, alkohol, te nafta i naftni derivati. U 2004. godini, broj zabilježenih slučajeva skoro je udvostručen na 164, od kojih se kod većine radi o akciznoj robi čija vrijednost dostiže približno 144000 eura. Kada se radi o predmetima koji se odnose na organizirani kriminal, u Albaniji je zabilježeno 14 slučajeva u koje je upleten isti toliki broj organiziranih skupina, sa ukupno 62 izvršioca. Piratstvo i krivotvorenje u velikoj mjeri se odnose kako na robe proizvedene u inostranstvu tako i one proizvedene u Albaniji, poput bezalkoholnih pića.
- Bosna i Hercegovina je izvjestila o povećanju krijumčarenja i prodaje piratskih proizvoda svih vrsta (alkohol, duhan, hrana, itd.), naime oni proizvedeni u susjednim državama koji su poznati i koje domaći potrošači vole. U 2003. godini, BiH je zabilježila 19 slučajeva krijumčarenja koji su imali za posljedicu gubitak javnih prihoda u iznosu od 14.168.058 eura, dok je u 2004. godini bilo 22 slučaja krijumčarenja koja su uzrokovala ukupan gubitak od 28.301.319 eura⁷⁵. Glavni razlog za cvjetanje krijumčarenih tržišta leži u iscjepkanosti bosanskohercegovačkog unutrašnjeg ekonomskog prostora, koji omogućava jedinstvene uvjete za poreske i carinske utaje u regiji, i postojanje tržišta koja prodaju krijumčarenu robu kao što je pijaca Arizona u Brčko Distriktu. Za očekivati je da će združeni naponi Ureda Visokog Predstavnik i BiH vlade iz 2004 i 2005. godine na ujedinjavanju fragmentiranog sistema prikupljanja poreza i uspostavljanje Uprave za indirektno oporezivanje dati pozitivne rezultate u budućem periodu.⁷⁶
- Hrvatska uglavnom pati od krijumčarenja akciznih roba, sa prijavljenih 18 slučajeva vezanih za organizirani kriminal, u koje je upleteno 17 skupina sa 127 počinitelja, od čega su 17 slučajeva, 12 skupina odnosno 101 počinitelj krivično gonjeni, što je do sada imalo za posljedicu donošenje osuđujuće presude u jednom od predmeta.
- Krijumčarenje cigareta u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" obavlja se uglavnom preko albanske i grčke granice, što je također glavni put za krijumčarenje tehničke opreme poput mobilnih telefona, kompjutera i dijelova za kompjutere. Tekstilna roba porijeklom iz Kine krijumčari se preko Turske i Bugarske, što također predstavlja izvor prehrambenih proizvoda krijumčarenih u "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju". Očigledno je, međutim, da se krijumčarenjem hrane opslužuje domaće tržište i da je ono povezano sa brojnim pojedinačnim prelascima u privatnim vozilima radi transporta malih količina roba, tzv., "mravlji metod". U ovaj vid krijumčarenja hrane očigledno su upleteni nezaposleni ili nedovoljno zaposleni ljudi

⁷⁴ Vidjeti RILO-Regionalni obavještajni ured za vezu. (2001)

⁷⁵ Podatke su obezbijedile Poreske uprave Republike Srpske, Federacije BiH i Distrikta Brčko.

⁷⁶ Za odluke Visokog predstavnika u ovoj oblasti za 2004 i 2005 vidjeti

www.ohr.int/decisions/econdec/archive.asp.

koji pokušavaju zaraditi dodatne prihode. Prepakiranje, mijenjanje deklaracije proizvoda, i prodaja prehrambenih proizvoda kojima je istekao rok trajanja, kao i krivotvorenje prehrambenih proizvoda popularnih kod domaćih potrošača iziskuje, s druge strane, veću sofisticiranost. Tokom 2003. godine u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" otkriveno je 8 organiziranih skupina koje su bile upetljane u krijumčarenje, a prijavljena su 174 slučaja. U prvih 9 mjeseci 2004. godine, državni organi vlasti zaplijenili su akcizne robe, uglavnom cigarete i alkohol, u ukupnoj vrijednosti od približno 105 miliona MKD ili 1,72 miliona eura.

- Slično tome, u Crnoj Gori zaplijenjeno je približno 1,7 miliona eura, isto tako u cigaretama ili alkoholu. Pored toga, zapaženo je i krijumčarenje akciznih roba, nafte i naftnih derivata između Crne Gore i Bosne i Hercegovine, te krijumčarenje stoke preko albanske granice. Krijumčarenje i prodaja duhana u Crnoj Gori u devedesetim godinama prošlog stoljeća je sada smanjeno zbog kombinovanih međunarodnih pritisaka i napora domaćih vlasti.⁷⁷
- Srbija je uveliko umanjila krijumčarenje akciznim robama nakon promjene režima u 2000. godini. Nakon što je zatvoren poznati put krijumčarenja cigareta preko Crne Gore, novi putevi vode preko Kosova, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Bugarske, Rumunije i Hrvatske. Krijumčarenje roba koje se prepakiraju i prodaju na tržištu relativno je novi trend u regionu, ne samo u Srbiji. U 2003. godini zabilježeno je sedamnaest slučajeva krijumčarenja povezanih s organiziranim kriminalom, u koje je bilo upleteno 9 kriminalnih grupa sa 70 izvršilaca, od kojih je u 16 slučajeva bilo angažirano 7 skupina sa 32 izvršioca koji su krivično gonjeni.
- Alkohol i cigarete krijumčarene u Kosovo porijekla su iz Slovenije, Austrije, Srbije, Crne Gore, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" i Grčke, dok su krivotvorene robne marke proizvedene uglavnom na Kosovu, ali takođe i u susjednim zemljama iz kojih su krijumčarene na Kosovo. U 2004. godini i prvoj polovini 2005. godine, zabilježena su 332 slučaja krijumčarenja roba u koje je bilo upleteno približno 467 ljudi.

Krijumčarenje cigareta – kako se odvija?

- Kriminalne organizacije koriste prednosti unutartranzitnog sistema prometa osmišljenog kako bi se omogućilo privremeno odlaganje plaćanja poreza i carina radi pospješivanja međunarodne trgovine. Krijumčarske organizacije koriste posredničke kompanije, od kojih su većina fiktivne na Balkanu, kako bi plasirale naružbe za duhan i cigarete. Kupoprodajna, često fiktivna, kompanija potom izdaje uputstvo da droga bude transportovana u druge zemlje izvan Evropske unije. "Višestruke transakcije koje se izvrše prije nego što nezakonite isporuke dođu do svoje krajnje destinacije imaju za svrhu isključivo prikrivanje identiteta stvarnog kupca, a čija uloga je da opskrbljuje krijumčarske organizacije."⁷⁸ Za cigarete se potom pribavlja nova dokumentacija i kanališu se na lokalno crno tržište ili se krijumčare natrag u Evropsku uniju. Borba protiv međunarodnih krijumčarskih mreža za krijumčarenje duhana se čak i otežava zahvaljujući uskim gledanjem na ovaj problem kao na isključivo pitanje poreske utaje.

⁷⁷ OLAF Saopštenje za štampu OLAF/12/2003, Olaf prezentuje dokaze u sudskom procesu "Crnogorska veza" - uključenost u međunarodnu trgovinu cigaretama, 30. april 2003, europa.eu.int/olaf; Članak Istraga o crnogorskoj ulozi u ilegalnog trgovini cigaretama, Financial Times, 9. august 2001; Članak *Crna Gora: Premijer poriče navode o krijumčarenju cigaretama*, Radio Slobodna Evropa, 7. novembar 2003. godine i Transport, krijumčarenje i organizirani kriminal, Centar za demokratske studije, Sofija, 2004.

⁷⁸ Vijeće Evropske unije (2004).

- Organizirane kriminalne mreže koriste prilike i slabe strukture kontrole oslabljene ili loše vođene države. Krijumčarene cigarete i ostala akcizna roba su najupečatljivije, dok se pogrešno predstavljaju i nedovoljno izvještavanje o vrijednosti roba često prikriva zakonitim teretom. Korupcija carinskih i graničnih službenika od ključnog je značaja za ovu aktivnost. Koriste se lažne isprave i fakture za teret koji prelazi granicu bez “kooperativnih” službenika. Rasprostranjeno oslanjanje na lažne lične isprave i fiktivne kompanije koji se koriste za krijumčarenje i za poreske i carinske utaje u regionu, ukazuju na izvjestan stepen sofisticiranosti onoga što se čini kao razvijeno i aktivno tržište, često ukazujući na postojanje dosluha između organiziranih kriminalnih skupina i korumpiranih javnih organa.
- U središtu organiziranog krijumčarenja cigareta, postoji fina linija između zakonite sfere, kada se neoporezovane cigarete naručuju i nabavljaju, i nezakonite sfere, kada se za nabavljene pošiljke pribavlja lažna dokumentacija ili se plasiraju na crno tržište. Upravo je ovo nesigurno područje to u kojem su multinacionalne duhanske kompanije navodno u dosluhu sa organiziranim kriminalcima, ili gdje prema potrebi tvrde da ne znaju ništa o uveliko zloupotrebljavanom tranzitnom prometu, često uz znanje ili umješnost javnih organa vlasti. Oba ova aktera izvlače najveće koristi iz ovog krijumčarskog plana djelovanja:⁷⁹
 - Krijumčarenjem se stimulira potražnja u kojoj se nudi roba niske cijene bez umanjenja veleprodajne cijene. Štaviše, održavanje konkurencijske prednosti na tržištu nudi podsticaje za tajne dogovore između proizvođača i organiziranih krijumčara, čime se dalje pothranjuje ovaj začarani krug.
 - Krijumčarenje služi kao strategija za ulazak na tržište budući da se njime po niskim cijenama stavljaju robne marke cigareta na raspolaganje mladoj populaciji potrošača svjesnoj značaja ličnog imidža, u zemljama sa niskim prihodima
 - Proizvođači duhana koriste činjenicu o prisutnosti krijumčarenja kako bi potajno na političkom nivou zagovarali potrebu za smanjenjem poreza, tvrdeći da su visoki akcizni porezi glavni podsticaj za krijumčarenje.⁸⁰

Trendovi u Jugoistočnoj Evropi:

- Zahvaljujući postepenoj normalizaciji regiona, umanjeno je krijumčarenje preko nelegalnih graničnih prelaza. U regionu se trenutno realiziraju reforme granične službe i carine, i to posredstvom programa pomoći Evropske unije poput misije CAFAO pri Evropskoj komisiji u Bosni i Hercegovini od 1997. godine, i u Srbiji i Crnoj Gori i “Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji” u ranim dvijehiljaditim godinama.
- Bolja pogranična kontrola i zatvaranje nelegalnih graničnih prelaza mogli su utjecati na to da se krijumčarsko tržište počne oslanjati na legalne granične prelaze, za što je potreban više sofisticiran metod djelovanja i oslanjanje na predočavanje lažne dokumentacije i ličnih isprava, na fiktivne kompanije i korupciju kako bi se utrli putevi

⁷⁹ Joosens i Raw (1998)

⁸⁰ U 2002. godini, Evropska zajednica je tužila američke kompanije za proizvodnju duhanskih proizvoda zbog dosluha sa kriminalnim organizacijama koji je doveo do godišnjeg gubitka u porezima i carinama za Evropsku uniju izraženim u milijardama eura. Optužbe su sadržavale i krivična djela pranja novca, korupcije i trgovine sa terorističkim skupinama i državnim sponzorima terorizma. Iz žalbe Evropske Unije od 10. jula 2002. godine. Vidjeti takođe medijsko saopštenje za javnost od 31. oktobra 2002. U julu 2004. godine, kompanija Philip Morris International je obznanila da je postigla sporazum sa Evropskom komisijom prema kojem će platiti milijardu dolara Evropskoj komisiji i preduzeti mjere za kontrolu krijumčarenja. Zauzvrat, Evropska komisija se složila da će odustati od tužbe na sudu Sjedinjenih Država. (www.ash.org.uk/html/press/040709.html).

upliva u zakonite strukture. Budući da krijumčarenje legalnih roba odgovara na ekonomske i tržišne podsticaje, naponi na provođenju zakona i stroža granična kontrola ne mogu biti univerzalni lijek za rješavanje ovog problema. Moguće rješenje bi trebalo sadržavati kombinaciju ekonomskih mjera i represivnih mjera.

3.1.6 Pranje novca

Jedan zajednički nazivnik za sve organizirane i teške oblike kriminala je ostvarivanje dobiti. Na takav nezakonit način ostvarene dobiti mogu se ponovo ulagati u kriminalne poslove ili legalne poslove, mogu se utrošiti ili skriti od lica javnosti. Radi sprečavanja njihovog oduzimanja i konfiskacije, sredstva ostvarena kroz kriminalne aktivnosti prolaze kroz postupak pranja kako se nakon toga ne bi uvidjela razlika između ovih sredstava i legitimno zarađenog novca.

Prijavljivanje sumnjivih finansijskih transakcija širom Evrope doživjelo je porast u nekoliko proteklih godina,⁸¹ što se potencijalno može odraziti ne samo na povećanje aktivnosti pranja novca, nego i na energične aktivnosti na praćenju finansijskih tokova namijenjenih za finansiranje terorizma nakon 11. septembra, proširenu listu subjekata za prijavljivanje, i poboljšane sisteme za borbu protiv pranja novca u mnogim evropskim zemljama, uz aktivnije jedinice za finansijsko-obavještavanje.⁸²

Pod utjecajem ovakvih kretanja, zemlje Jugoistočne Evrope su takođe pristupile uspostavi okvira za borbu protiv pranja novca i jedinica za finansijsko-obavještajne poslove, od kojih su većina još uvijek na početku procesa formiranja. U Bosni i Hercegovini, "Bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji, Kosovu i Crnoj Gori Finansijsko obavještajne jedinice su još uvijek u ranim operativnim fazama. Pored toga, potrebno je da zažive u praksi i finansijske istražne radnje kao neophodno sredstvo za praćenje sredstava ostvarenih kao rezultat izvršenja krivičnih djela. Shodno tome, osim prepričanih, usputnih i nesistematskih dobivenih dokaza i zapažanja agencija za provođenje zakona u ovom regionu, prijavljen je mali broj stvarnih službenih podataka o tome da li su operativni i koliko su stari sistemi za borbu protiv pranja novca. Ipak ovi početni naponi u istraživanju i gonjenju određenih slučajeva okončani su osuđujućim presdama. Od onih u kojima je oduzimanje imovine izvršeno, zemlje uključene u pljenidbu izvijestile su o poteškoćama kod raspolaganja tom imovinom ili njene prodaje na tržištu. U primjere poteškoća spadaju nemogućnost da se izvrši prodaja konfiskovanog plovila koje je korišteno za nedozvoljenu trgovinu ljudima ili kuća koje su kupljene opranim novcem, u velikoj mjeri zbog straha koji potencijalni kupci imaju od prethodnih vlasnika.

U evropskim zemljama većina istraga u oblasti organiziranog kriminala odnose se na opojne droge, tako da je većina slučajeva pranja novca vjerovatno uočena u vezi sa drogama. S obzirom na značaj privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi, pranje povezano sa privrednim kriminalom i drogama bi vjerovatno moglo biti od istog značaja. Prevare, poreske i carinske utaje, te pronevjere bi eventualno morale činiti najveći dio finansijskih istraga u budućnosti.

Pranje novca obično se odvija u tri faze:

- **Plasman** – načini na koje se sredstva neposredno stečena iz krivičnog djela kanališu u finansijske sisteme, obično u vidu gotovinskih uplata.
- **Stratifikacija** – cirkuliranje sredstava kroz niz finansijskih transakcija kako bi se izbrisala bilo kakva veza plasiranog kapitala sa njegovim kriminogenim porijeklom, obično putem gotovinskih transfera ili čekova.

⁸¹ Konvencija Ujedinjenih naroda protiv nezakonitog prometa opojnim drogama i psihotropnim tvarima (1988) čiji provobitni cilj je bio oduzimanje sredstava ostvarenih krivičnim djelima vezanim za droge, dok je usvajanje Konvencije Vijeća Evrope o pranju novca, pretresu, zapljeni i konfiskaciji prihoda od kriminala iz 1990. (CETS 141) i naknadne preporuke Međudržavne organizacije za borbu protiv pranja novca (FATF) čiji je cilj ustanovljenje sistema za borbu protiv pranja novca kojem su na udaru sredstva ostvarena iz svih oblika krivičnih djela. Ovi sistemi su prvenstveno usmjereni na sumnjive transakcije koje se mogu odnositi na pranje novca. Vijeće Evrope (2005), str. 45

⁸² Ibid., str. 46

- **Integracija** – ulaganje sredstava koja su prvobitno ostvarena krivičnim djelima u legalne i privredne tokove, obično u nekretnine, poslovni kapital, vrijedne predmete.

Projektna područja izvještavaju o pojavi sve tri faze i dala su niz primjera o karakterističnim osobinama pranja novca svojstvenim za region:

- Albanski organi vlasti izvještavaju o samo 2 slučaja pranja novca zabilježena do 2003. godine u kojima je imovina zaplijenjena od građevinskih preduzeća. Tokom 2004. godine, 6 slučajeva je bilo zabilježeno i mjere su preduzete radi pljenidbe sredstava ostvarenih iz krivičnog djela (imovina). Postoji veliki broj načina pranja novca u Albaniji, kod kojih znatan iznos vodi porijeklo iz krivičnih djela koja su počinile albanske organizirane kriminalne skupine u inostranstvu. Najdominantniji sektor je sektor građevinskih poslova, dok su priobalna i urbana područja najprivlačnija budući da nude mogućnost ostvarivanja velikih zarada od inicijalnih ulaganja.
- Organi Bosne i Hercegovine su zabilježili 8 slučajeva pranja novca u 2003. godini i 16 slučajeva u 2004. godini, od čega su u 2 slučaja bile uključene 2 osobe i osuđene u 2004.godini. Iznos opranog novca u zabilježenim slučajevima dostiže 53 miliona KM (otprilike 26.5 miliona eura), od čega 2 miliona KM (otprilike 1 milion eura) potiče od utaje poreza.

Najprisutniji način za pranje novca koji potiče od poreskih i carinskih utaja, je putem fiktivnih preduzeća, koja su osnovana putem prevare sa ličnim dokumentima i korupcije. Ovaj metod podrazumijeva visok stepen vertikalne integracije u zakonite strukture zahvaljujući tajnim dogovorima između političke i privredne elite.⁸³ Ključni element ovakvog spletkarenja jeste međuentitetska podjela između Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, sa odvojenom policijom, bankarstvom, poreskim i registarskim sistemom.

Fiktivna preduzeća se koriste na nekoliko načina: preduzeće se registrira na stvarnu osobu koja ostaje izvan poslovanja i kriminalci je plaćaju da osnuje preduzeće; preduzeće registrirano korištenjem lažnih ili ukradenih identifikacijskih dokumenta, što ukazuje na labavu kontrolu od strane općinskih, sudskih i bankarskih službenika; preduzeće koje koristi lažne registracijske dokumente za obavljanje poslovanja; i preduzeća koja koriste sve navedene metode ali su registrirana u drugom entitetu što provjeru još više otežava. Sljedeći korak za osobe uključene u pranje novca je da stupe u kontakt s bankama, prepoznanju potkupljive službenike, bilo da se radi o šalterskim radnicima u banci ili nekim od rukovodilaca date banke, i da se povežu sa potkupljivim službenicima iz ostalih institucija poput policije, Ministarstva finansija, Ministarstva transporta, Ministarstva za telekomunikacije, Državne granične službe, i transportnih preduzeća.

Veliki iznosi sredstava stečenih izvršenjem krivičnih djela potječe iz poreskih i carinskih utaja. Sume preko 30.000 KM (15.000 eura) dijele se na manje uloge kako bi se izbjeglo da budu otkrivene i potom se raspodjeljuju na nekoliko bankovnih računa, tako što se koriste plaćeni kuriri angažirani za tu svrhu. Bosna i Hercegovina još uvijek

⁸³ Smjena Dragana Čovića člana Predsjedništva BiH od strane Visokog predstavnika, Lorda Ashdown-a, u martu 2005. god. Je bila povezana sa navodnom zloupotrebom službenog položaja. G-din. Čović je optužen od strane Tužilaštva BiH za navodno davanje nezaslužanih poreskih olakšica svojim poslovnim suradnicima u periodu dok je bio Ministar finansija od 2000 do 2003.god. Krivnja ili nevinost gospodina Čovića još uvijek treba da se dokaže na Sudu BiH. O detaljima vidjeti BBC News članak *Ashdown Sacks Top Bosnian Croat*, od 29. marta 2005, newsbbc.co.uk/1/hi/world/Europe/4390635.stm. Odluka Visokog predstavnika o smjeni gospodina Čovića može se pronaći na www.ohr.int/decisions/removalssdec/archive.asp.

ima sistem poreza na promet u kojem se teret plaćanja poreza stavlja na krajnjeg kupca – u ovoj shemi je to fiktivno preduzeće – čime se omogućuje prodavcu, uobičajeno je to izvozno-uvozno preduzeće, da tvrdi da nije znao ništa o validnosti preduzeća kojem je roba prodana. S obzirom da su krajnji kupci “fiktivna” preduzeća osnovana radi pranja novca, glavni vinovnici su uvozna preduzeća. Ostvarena sredstva se integriraju putem kupovine nekretnine, luksuznih roba, i privatizacijom.

- U Hrvatskoj su mogućnosti za pranje novca date privatizacijom budući da sam proces nije iziskivao nikakvu kontrolu porijekla uloženog novca. Stoga nije poznato koliko novca je oprano u hrvatskoj privatizaciji. U pogledu integriranja bespravno stečene imovine, hrvatska obala se čini najprofitabilnijom (preduzeća i nekretnine) i prilvlači kako ruske tako i domaće investiture. U prosjeku 50 prijava sumnjivih transakcija (STRs) je dostavljeno nadležnim organima U periodu od 1999 do 2004. god. Hrvatska policija je istražila 42 krivična djela pranja novca počinjena uglavnom od strane hrvatskih državljana, sa predikatnim djelima uglavnom u vezi sa narkoticima i poreskim utajama U ovom periodu bile su dvije presude u vezi sa pranjem novca koje su imale za posljedicu oduzimanje 2.5 miliona eura koji su potekli od trgovine narkoticima.
- U “Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji”, inicijalna mogućnost za pranje novca data je promjenom u euro valutu u 2000. godini. Od tada, su bili uloženi znatni iznosi gotovine sa Kosova, sa kojim “Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija” nema uspostavljenu elektronsku bankovnu cirkulaciju. Slično ostalim zemljama u regionu, državni organi vlasti preduzeli su tri istrage od 1997. godine, što ukazuje na veoma jake međunarodne veze.

Većina plasmana i implantacije sredstava ostvarenih putem krivičnih djela obavlja se putem zloupotrebe nerezidentnih bankovnih računa; elektronskim transferima; sistemom za brzi transfer novca; prometom nekretnina i ostalih roba; radom sa preduzećima uspostavljenim u *off-shore* centrima; zloupotrebom izvozno-uvoznih preduzeća i preduzeća sa jednim zaposlenim osnovanim radi skrivanja tih sredstava; i fizičkim prenosom gotovine preko granice.

Slijedi primjer pranja novca koje je izvršeno u “Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji”: naime, kompanija za međunarodni promet duhanskih proizvoda i šećera koristi nekoliko bankovnih računa u nekoliko banaka u “Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji”, sa kojih koristi sredstva za kupovinu velikih pošiljki cigareta, koje se potom izvoze u drugu zemlju. Igrom slučaja, ne postoji dokaz da je pošiljka ušla i ocarinjena je u zemlji uvoza, što ukazuje na to da su cigarete vjerovatno prodavane na crnom tržištu. Sličan metod se koristi i za pošiljke šećera, iz kojih su zarade potom bile polagane u gotovini na bankovne račune u “Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji”. Ostvareni prihod, međutim, nije bio evidentiran u poreskoj evidenciji što ukazuje na poresku utaju u zemlji uvoza. Sredstva stečena na taj način dalje se ulažu za kupovinu 35% dionica u velikom poslovnom objektu za 800.000 eura, i za kupovinu dionica u banci koja se koristi za novčane transfere za 700.000 eura. Preostala zarada od nekih 830.000 eura koristila se kao bankovni depozit za otvaranje filijale kompanije porijeklom sa Kipra u Makedoniji. Nakon što je podružnica uspostavljena, 830.000 eura je preneseno na račun matične kompanije na Kipru, i na taj način je kompletiran ciklus pranja novca. Podružnica kompanije je i dalje korištena za promet šećera i drugih roba, što je donosilo dobiti koje su ulagane u nekretnine.

- Međunarodna dimenzija takvih slučajeva pranja novca je veoma upečatljiva, i omogućuje vinovnicima da prikriju svoje tragove i izbjegnu jurisdikciji zemalja u kojima su isti izvršili dio svojih kriminalnih radnji.
- Crna Gora nije dostavila informacije o pranju novca, ali usputni i nesistematski dokazi ukazuju na to da je, slično Albaniji i Hrvatskoj, najranjiviji sektor za pranje novca primorje, koje je privlačno za ruski nelegalni kapital, dok priobalni pojas koji graniči s Albanijom i okružuje grad Ulcinj očigledno privlači Albanski nelegalni kapital. Zabilježeni su i prekogranični transferi gotovine.⁸⁴
- U Srbiji, slično ostatku regiona, velike količine nelegalno stečenih sredstava očigledno potječu iz poreskih i carinskih utaja, kao i trgovine drogama, trgovine bijelim robljem, i nasilnim kriminalom. Pranje ostvarenih prihoda se obavlja u procesu privatizacije i putem kupovine nekretnina i pokretne imovine, korištenjem bankovnih računa u zemlji i inostranstvu (*off-shore*). Vjeruje se da se značajni transferi finansijskog kapitala putem međunarodnih banaka na Kipru i u ostalim zemaljama u Evropi koriste za pranje novca na Kipru, u Mađarskoj i Austriji. Slučaj pranja novca koji je otkriven prilikom istrage kidnapovanja, obuhvatao je ulaganje ovih stečenih sredstava u kupovinu stanova i luksuznih vozila. Istraga je uspješno okončana u saradnji sa službama za provođenje zakona iz regiona. Inače, u odgovorima na upitnik nisu date nikakve evidencije o slučajevima pranja novca.
- Kosovo je ustanovilo pravni okvir za prevenciju pranja novca početkom 2005. godine. UNMIK-ov Finansijski informacijski centar (FIC) je uspostavljen i u ranoj je operativnoj fazi. Iako nije završen niti jedan proces pod novim pravnim okvirom za sprječavanje pranja novca, nekoliko slučajeva je otvoreno i trenutno su pod istragom.

Metodi pranja novca u Jugoistočnoj Evropi stoga izgledaju u manjoj mjeri sofisticirani nego što je to slučaj sa razvijenim finansijskim tržištima.⁸⁵ Premda većina evropskih zemalja izvještavaju o tome da je ulaganje prihoda ostvarenih putem krivičnih djela u zakonito poslovanje postalo redovni dio načina djelovanja organiziranih kriminalnih skupina, što se pored ostalog očituje u sve većem broju istraga, krivičnih gonjenja i osuđujućih presuda za pranje novca,⁸⁶ ostaje da takvu praksu usvoje i zemlje Jugoistočne Evrope.

⁸⁴ Na osnovu razgovora sa crnogorskim službenicima agencija za provođenje zakona u toku CARPO radionica i seminara.

⁸⁵ Međudržavna organizacija za borbu protiv pranja novca (FATF) ukazala je na sljedeće trendove u pranju novca i njegovim mogućim vezama sa finansijskim terorizmom: elektronski transferi kao brzi i efikasan način premještanja sredstava, može se takođe koristiti za finansiranje terorizma; zloupotreba neprofitnih organizacija može biti "potencijalno ozbiljan problem finansiranja terorizma"; ranjivosti u sektoru osiguranja potpomognute nedosljednim propisima mogu biti predmet zloupotrebe radi integracije prihoda ostvarenih iz kriminalnih radnji; pripadnici političke elite, sa tekućim ili prošlim značajnim javnim ulogama u finansijskom kriminalu, posebno korupciji, često "prikrivaju svoja nezakonito stečena sredstva putem mreža registriranih ali neaktiviranih fiktivnih kompanija tzv. *shell kompanija* i *off-shore* banaka"; i "vratara" ("engl. gatekeepers") – profesionalaca specijaliziranih u oblasti prava i finansija – koji često pomažu u operacijama pranja novca. Vidi FATF (2004)

⁸⁶ Redovno vrednovanje efikasnosti u borbi protiv pranja novca preduzima se putem monitoring mehanizma Vijeća Evrope poznatim pod nazivom MONEYVAL (www.coe.int/moneyval)

3.2 ORGANIZIRANE KRIMINALNE SKUPINE

3.2.1 Slučajevi organiziranog kriminala i organizirane skupine

Procjene brojeva organiziranih kriminalnih grupa i slučajeva predstavljaju ozbiljne probleme. Bez obzira na to, iz odgovora na upitnik dostavljenih od strane projektnih područja može se izvesti slijedeće:

- Najuticajnije organizirane kriminalne skupine su autohtone, sa veoma jakim vezama u regionu, a u određenim slučajevima i u zemljama Evropske unije.
- Po pitanju prijetnje koju organizirane kriminalne skupine iz regiona predstavljaju za Evropsku uniju, etničke albanske skupine porijeklom iz Albanije, Kosova i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" i dalje evoluiraju od pomagača za druge organizirane kriminogene skupine ka akterima koji upražnjavaju punu kontrolu nad određenim djelatnostima poput prometa opojnim drogama, ilegalne imigracije i trgovine ljudima u konkretnim geografskim područjima. Njihove konkurentske prednosti zasnivaju se na njihovoj čvrstoj organizacionoj strukturi zasnovanoj na rodbinskoj povezanosti i spremnosti da se koristi nasilje.⁸⁷
- Nepostojanje detaljnijih podataka o organiziranim kriminalnim skupinama na Balkanu ukorijenjeno je u činjenici da je zapravo većina zemalja započela sa sistematskim prikupljanjem podataka o organiziranom kriminalu tek prije nekoliko godina. Neke zemlje, poput Crne Gore, tek treba da počnu s tim. Kao posljedica toga, sistemi kriminalističkih obavještajnih djelatnosti za prikupljanje podataka o organiziranom kriminalu razlikuju se od jedne do druge zemlje, a neke zemlje prilikom izvještavanja o slučajevima organiziranog kriminala na različitim tržištima, nisu bile u mogućnosti dostaviti podatke o organiziranim kriminogenim grupama upletenim u ove slučajeve. Stoga je tabela koja slijedi samo orijentacionog karaktera.

Tabele: Broj slučajeva i organiziranih kriminalnih skupina u 2003 i 2004. godini

Albanija

Brojevi u kurzivu (kosi tisak) se odnose na ukupan broj zabilježenih slučajeva i počinitelja u 2004. god., koji mogu, a ne moraju biti u vezi sa organiziranim kriminalom.

	Zabilježeni slučajevi org.kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizirane krim. skupine uključene (gonjene)	Zabilježeni počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Privredni kriminal	17	17	17 (17)	52 (52)	
Trgovina narkoticima	40 <i>363</i>	40	40 (40)	142 <i>359</i>	
Trgovina ljudima	17	17	17 (17)	61	
Krijumčarenje osoba	16	16	16(16)	58	
Krijumčarenje falsifikovanje dozvoljenih roba	14	14	14(14)	62	
Pranje novca	1	1		2	
Korupcija	1	1	1(1)	4	

⁸⁷ Europol 2004, str. 8.

Bosna i Hercegovina

Predstavljani brojevi se odnose na ukupan broj slučajeva koji nisu neophodno u vezi sa organiziranim kriminalom, dok se brojevi u [xxx] zagradama odnose na slučajeve iz 2004. godine.

NAPOMENA: Brojevi u kurzivu (kosi tisak) se odnose na slučajeve i presude od strane Suda BiH (državni nivo). U 2005. godini Sud je presudio u četiri slučaja, a za 6 počinitelja koji su bili uključeni u organizirani kriminal. Kriminalna tržišta na kojima su oni operisali nisu naznačena.

BiH* - Brojevi presuda predstavljeni u tabeli se odnose na presude iz Republike Srpske, a ne i na Federaciju BiH i Brčko Distrikt.

	Zabilježeni slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizirane krim. skupine uključene (gonjene)	Zabilježeni počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Privredni kriminal	941[907]	941[907]	-	1169[1177]	298[168] slučajeva; 435 [212]počinitelja*
Trgovina narkoticima	368[332]	368[332]	-	427[412]	54[46] slučajeva; 73 [55] počinitelja; 3 <i>slučaja; 6 počinitelja</i>
Trgovina ljudima	14[11]	14[11]	-	19[17]	5[7] slučajeva; 8[13] počinitelja; <i>1 slučaj 6 počinitelja</i>
Krijumčarenje osoba	3[5]	3[5]	-	2[5]	-
Krijumčarenje falsifikovanje dozvoljenih roba	-	-	-	-	
Pranje novca	8[16]	8[16]	-	10[26]	<i>2 slučaja</i> (presude iz 2005)
Korupcija	-	-	-	-	

Hrvatska

	Zabilježeni slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizirane krim. skupine uključene (gonjene)	Zabilježeni počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Privredni kriminal	14	12	14 (10)	97 (63)	3
Trgovina narkoticima	86	77	82 (24)	294 (122)	10 slučajeva; 6 grupa; 39 počinitelja
Trgovina ljudima	3	2	3(1)	11(3)	
Krijumčarenje osoba	15	15	11 (7)	83 (50)	5 slučajeva; 1 grupa
Krijumčarenje falsifikovanje dozvoljenih roba	18	17	17 (12)	127(101)	1 slučaj
Pranje novca	1	1	1(1)	1(1)	
Korupcija	2	2	2(2)	6 (6)	

Kosovo

Brojevi predstavljeni u [xxx] zagradama odnose se na ukupan broj slučajeva, od kojih su neki u vezi sa organiziranim kriminalom .

	Zabilježeni slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizirane krim. skupine uključene (gonjene)	Zabilježeni počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Privredni kriminal	3 [4968]*	-	3	600	
Trgovina narkoticima	15[256]	15	-	150	
Trgovina ljudima	82[103]	0	-	- [86 uhićenih počinitelja]	
Krijumčarenje osoba	[234]	-	-	-	
Krijumčarenje falsifikovanje dozvoljenih roba	[332]**			467**	
Pranje novca	2	-	-	-	
Korupcija	-	-	-	-	

Kosovo** - Ukupan broj zabilježenih slučajeva privrednog kriminala je 4968 od čega su 3 povezana sa organiziranim kriminalom.

Ukupan broj slučajeva u vezi sa narkoticima (trgovina i proizvodnja) na Kosovu i u inostranstvu je 256, od čega je 15 povezano sa organiziranim kriminalom.

Ukupan broj počinitelja uključenih u trgovinu narkoticima (trgovina, proizvodnja i prodaja) je 458 od čega je više od 150 počinitelja u vezi sa slučajevima organiziranog kriminala.

Ukupan broj slučajeva krijumčarenja i falsifikovanja dozvoljenih roba je 332 u koje je bilo uključeno više od 467 počinitelja, od kojih je nepoznat broj, ukoliko uošte postoji, onih koji su povezani sa organiziranim kriminalom.

Crna Gora

Uz izuzetak trgovine ljudima za koju su podaci predstavljeni debelim slovima, broj slučajeva organiziranog kriminala u vezi sa drugim kriminalnim tržištima nije poznat. Stoga, brojevi koji su predstavljeni se odnose na ukupan broj slučajeva koji nisu neophodno u vezi sa organiziranim kriminalom. Brojevi u zagradama [xxx] se odnose na broj slučajeva iz 2004.godine.

	Zabilježeni slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizirane krim. skupine uključene (gonjene)	Zabilježeni počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Privredni kriminal	1358[1320]	-	-	1877[1707]	
Trgovina narkoticima	300 (slučajeva posjedovanja droge godišnje)	-	-	250-300 počinitelja godišnje	
Trgovina ljudima	10	-	7	31	
Krijumčarenje osoba	-	-	-	-	
Krijumčarenje falsifikovanje dozvoljenih roba	-	-	-	-	
Pranje novca	-	-	-	-	
Korupcija	302(221)	-	-	(576)	

Srbija

	Zabilježeni slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizirane krim. skupine uključene (gonjene)	Zabilježeni počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Privredni kriminal	38	38	12 (10)	158(104)	
Trgovina narkoticima	19	15	47 (19)	213(75)	
Trgovina ljudima	17	8	16(7)	106 (83)	
Krijumčarenje osoba	27	19	16(5)	64(37)	
Krijumčarenje falsifikovanje dozvoljenih roba	17	16	9(7)	70(32)	
Pranje novca	-	-	-	-	
Korupcija	18	15	4(4)	81(53)	

“Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija”

	Zabilježeni slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizirane krim. skupine uključene (gonjene)	Zabilježeni počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Privredni kriminal	8[133]	-	8	35[155]	
Trgovina narkoticima	14 [19]	-	14[40]	48	
Trgovina ljudima	21[19] 73	-	13[42]	52 121	
Krijumčarenje osoba	8[21]	-	4	12[28]	
Krijumčarenje falsifikovanje dozvoljenih roba	8[14]	-	8	11[17]	
Pranje novca	-	-	-	-	
Korupcija	[32] 536			[33] 664	

NAPOMENA: - Brojevi u zagradama [xxx] se odnose na falsifikovanje novca i iznuđivanje, od čega su u 11 slučajeva bila uključena 22 počinitelja u vezi sa iznuđivanjem, dok je ostatak u vezi sa falsifikovanjem novca.

3.2.2 Struktura organiziranih kriminalnih skupina

Ideja o organiziranim kriminalnim skupinama kao nacionalno homogenim skupinama, formalno i hijerarhijski ustrojenim, multifunkcionalnim birokratskim kriminogenim organizacijama suprotstavljenim društvu, mijenja se.⁸⁸ Izvještaj Vijeća Evrope o stanju u oblasti kriminala iz 2004. godine pokazuje da je došlo do bitnog zaokreta koji ukazuje na decentralizaciju prethodno hijerarhijski ustrojenog sistema *Cosa Nostra*, te “uravnavanje klasične hijerarhije” i pojave “mreži sličnih” kriminalnih skupina i tržišta zastupljenim u drugim zemaljama.⁸⁹

U Jugoistočnoj Evropi, čini se, dominiraju kriminalne mreže koje izlaze izvan okvira državnih granica. Vertikalna intergracija u smislu utvrđene hijerarhije varira ovisno o kriminogenom

⁸⁸ U primjere spadaju organizacije ustrojene na principu porodične mafije, poput *Costa Nostra* na Siciliji; skupine iz bivšeg Sovjetskog Saveza koje pokazuju jasnu podjelu zadataka na svoje pripadnike npr. vođe brigada, borce, finansijere, mrežno osoblje, itd., pri čemu se često plaćaju članarine; i anglo-saksonski tip organizacija ustrojen na principu ‘firme’- sa stalnim članovima, jasnim ulogama i jasnim lancima komande. Vidi Von Lampe (2001).

⁸⁹ Vidi Vijeće Evrope - Organizirani Kriminal u Evropi: Prijetnja kibernetičkog kriminala, Izvještaj o stanju iz 2004.

tržištu, sa trgovinom opojnim drogama kao tržištem sa najjače izraženom vertikalnom strukturom i tržištem za krijumčarenje osoba kao najmanje vertikalno ustrojenim sistemom. Organizirane kriminalne skupine povezane sa privrednim kriminalom relativno su vertikalno integrirane u mjeri u kojoj su povezane sa političkom i ekonomskom elitom. U smislu operativnih struktura, može se reći da ih obilježava ravna mrežna struktura u kojoj se za različite zadatke i usluge vrši angažiranje iz "vanjskih izvora".

Nacionalna isključivost postaje manje korisna kao kriterij, budući da je, prema izvještajima, u mnogim zemljama sastav organiziranih kriminalnih skupina višenacionalan, sa dominantnim pripadnicima iz redova matične nacije zemlje u kojoj se krivična djela odvijaju. Izuzeci su albanske organizirane kriminalne skupine u čijem sastavu su skoro isključivo etnički Albanci, ali ove skupine mogu angažiranjem iz vanjskih izvora povjeriti određene aktivnosti ostalim etničkim skupinama koje djeluju u istom geografskom području.

Predodžba o jasno definiranim hijerarhijskim organizacijama u sve vrećoj mjeri se zamjenjuje onom o kriminalnim mrežama koje se sastoje od pojedinačnih kriminalaca ili malih ćelija kriminalaca, sa varijabilnih stepenom upliva u legalne strukture (najčešće zakonite poslovne strukture), koje regrutuju profesionalce poput pravnika, računovođa, stručnjaka za finansijske usluge, i javne bilježnike za određene usluge, naime, prvenstveno privredni kriminal i pranje novca.

Zajednički nazivnik za sve organizirane kriminalne skupine ili mreže u zemljama Jugoistočne Evrope je pranje novca i izvjestan nivo korupcije (nizak do visok nivo), tako što se povezuju legalne i nelegalne strukture organiziranja radi izvršenja kriminalnih radnji.

3.2.3 Metode djelovanja

Ocjena načina djelovanja organiziranih kriminalnih skupina pruža određene oblike uvida u pogledu odnosa između organiziranih kriminalnih skupina i društva, bilo da se radi o konfrontaciji ili simbiozi.

3.2.3.1 UPOTREBA NASILJA I ZASTRAŠIVANJA

Nasilje se koristi radi uvođenja discipline unutar organizirane kriminalne skupine ili protiv konkurentskih skupina. Za skupine etničkih Albanaca se kaže da su među najnasilnijim skupinama u ovom pogledu, premda su nasilne prepirke između kriminalca zapažene i u Bosni i Hercegovini i Srbiji.

Zastrašivanje i nasilje usmjereno protiv žrtava sastavni su dio svojstven pljački, iznuđivanju i reketiranju, kao i trgovini ljudima. Zajedničko je i za tržište droga kao sredstvo za rješavanje rivalskih pretenzija. Premda je nasilje kod trgovine ljudima bilo glavni metod za osiguravanje saradnje žrtava, nedavni trendovi ukazuju, međutim, na to da se nasiljem može privući neželjena pažnja službi za provedbu zakona i "štetiti poslovanju", što tjera kriminalce da pronađu alternativne metode za osiguravanje saradnje žrtava, poput davanja skromnih iznosa i osiguranja boljih životnih uvjeta na način koji praktikuju akteri ovakve trgovine u Bosni i Hercegovini i Kosovu.

U većini zemalja, za svjedoke slučajeva organiziranog kriminala se smatra da se nalaze u opasnosti, posebno ako sarađuju s pravosuđem, tj. samim (bivšim) kriminalcima. Jugoistočna Evropa primjetno zaostaje za ostatkom evropskih zemalja u osiguravanju programa zaštite svjedoka, suočavajući se sa ograničenjem u pogledu finansiranja kao i ograničenošću

geografskog prostora za relociranje svjedoka. Ovo je razlog zbog kojeg se sada ispituju regionalna rješenja za ovaj problem.

U većini zemalja Jugoistočne Evrope organizirane kriminalne grupe izbjegavaju otvorenu konfrontaciju sa organima javne vlasti. Međutim, postoje i iznimke:

- U Albaniji, upotreba nasilja od strane organiziranih kriminalaca protiv službenika ogleđa se u velikom broju ubistava službenika za provođenje zakona tokom nekoliko proteklih godina.
- U Srbiji, godinama nakon simbiotskog odnosa između sigurnosnih i specijalnih snaga i Miloševićevog režima, pokušaj nove vlade na čelu sa premijerom Zoranom Đinđićem da se ove veze učine neprikladnim i ograniči moć organiziranog kriminala okončan je njegovim atentatom i pokušajima ubistava drugih viših državnih dužnosnika u proljeće 2003.

3.2.3.2 KORUPCIJA I KORIŠTENJE UTICAJA

Korištenje utjecaja na javnu upravu, političare, poresku i carinsku upravu, graničnu službu, krivični pravosudni sistem, medije i privatni sektor putem korištenja mita i ostalih sredstava korupcije poput oslanjanja na odnose tipa zaštitnik-štićenik, nepotizam, favorizovanje, porodične veze, nacionalni odnosi, odnosi sa osobama na utjecajnim visokim položajima ili 'politički eksponiranim osobama' - bili su primarno sredstvo koje organizirane kriminalne skupine koriste za premošćavanje puta do legalnog sektora. Finansiranje pojedinih političara, političkih stranaka i izbornih kampanja, a u nekim slučajevima i ratnih zločinaca, igra značajnu ulogu u ovom pogledu. Korupcija rađa dugotrajne odnose koji su trajniji i pouzdaniji od onih zasnovanih na nasilju i zastrašivanju.

Organizirane kriminalne skupine mogu koristiti korupciju putem strateškog angažiranja pravnih i poslovnih eksperata kao posrednika ili brokera ili infiltriranjem saradnika na relevantne političke i upravne položaje, odnosno onih u sektorima sigurnosti i provedbe zakona.

Korumpirani dužnosnici mogu tolerisati i učestvovati u kriminalnim aktivnostima ili štiti kriminalce od primjene zakona, odnosno - u slučaju viših dužnosnika - sponzorirati organizirane kriminalne skupine. U nekim od zemalja u tranziciji korupcija je očigledno prodršla u većinu struktura javnog života, uključujući i sistem provođenja zakona i sistem krivičnog pravosuđa. Niske plaće, nezaposlenost, nesigurnost i siromaštvo, i često primjeri koje daju viši dužnosnici, doprinose tome da javni dužnosnici postaju mete utjecaja i pouzdani partneri organiziranih kriminalnih skupina. Što je veće zadiranje u legalni i upravni sektor, veća je fleksibilnost za organizirani kriminal da se prilagodi novim situacijama i promjenama metoda djelovanja.

Premda postoji opća predodžba - kako navodi većina zemalja - o bliskoj povezanosti između korupcije i organiziranog kriminala, solidni podaci i precizne analize u pogledu egzaktno povezanosti između slučajeva korupcije i organiziranog kriminala su ograničeni.

- U 2004. godini, Albanija je zabilježila 443 procesuiranja za korupciju, iako nije jasno koliko je slučajeva od toga u vezi sa organiziranim kriminalom.
- Hrvatska je zabilježila 2 slučaja korupcije vezana za dvije organizirane kriminalne skupine, u kojim je učestvovalo 6 osoba. Oba slučaja su bila predmet krivičnog

gonjenja. Zabilježeni su i drugi slučajevi korupcije, uključujući i slučajeve u koje su bili umiješani sudije i sudski službenici nadležni za registarske urede koji izdaju isprave o dokazu vlasništva. Nije otkrivena veza sa organiziranim kriminalom.

- Prema zvaničnim podacima Crna Gora je zabilježila 305 slučajeva u vezi sa korupcijom u 2003. godini, i 221 slučaj u 2004. godini, niti za jedan od njih nije navedena veza sa organiziranim kriminalom. Većina slučajeva u vezi sa korupcijom u Crnoj Gori, za koje postoji tek nekoliko osuđujućih preduda, odnose se na zloupotrebu službenog položaja.⁹⁰
- Srbija je zabilježila 18 slučajeva u koje su bile upletene 4 organizirane kriminalne skupine sa 81 izvršiocem. Od tog broja, 15 slučajeva su bili predmet krivičnog gonjenja zajedno s 4 skupine i 53 izvršioca.
- Kosovo je izvjestilo o 20 slučajeva privrednog kriminala i djela korupcije za 2004. godinu.
- U 2004 godini, "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" zabilježila je 536 slučajeva korupcije u koje je bilo uključeno 664 počinitelja, od ovog broja 505 slučajeva se odnosi na zloupotrebu službenog položaja, dok 31 slučaj obuhvata druga krivična djela korupcije. Nije otkrivena nikakva veza sa organiziranim kriminalom.

Osnovni elementi koji omogućuju nastavak i rast kriminalnih grupa koje djeluju na Balkanu jesu njihova sposobnost da djeluju na jednoj ili više teritorija i na nekoliko tržišta, njihova sposobnost da se koriste različitim legalnim i tajnim putevima, njihov menadžmentski pristup trgovini, i njihova sposobnost da zadovolje svaki oblik tržišne potražnje. Na Balkanu, naročito na Kosovu, u Bosni i u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji", kriminalne skupine su u mogućnosti da promjene kako svoju strukturu tako i svoje operativne strategije, kako bi se veoma efikasno prilagodile programima za borbu protiv trgovine koje su ustanovile službe za provođenje zakona i zakonodavci⁹¹

U Bosni i Hercegovini novi i mlađi rukovodioci izgleda da ulažu dosta sredstava u poslove u vezi sa trgovinom i rade na penetriranju u strukturu vlasti putem korupcije. Takođe i upotreba složenih zaštitnih krugova omogućava konsolidaciju i rast. Prvi krug oslanja se na korupciju državnih zvaničnika, službenika za provođenje zakona (policije i vojske), političara, a povremeno i stranih službenika u konzulatima i ambasadama (radi modifikovanja oblika i metoda djelovanja). Drugi krug služi za zaštitu u vanrednim slučajevima i oslanja se na logističku strukturu za premještanje žrtava sa vidljivih lokacija u privatne stanove, agencije za pružanje usluga pratnje pripadnika ljepšeg pola, itd. Treći krug zaštite zasnovan je na poboljšanju životnog standarda za žrtve putem plaćanja i kreiranja bolje radne sredine u cilju osiguranja saradnje i bolje kontrole.⁹²

⁹⁰ U Krivičnom zakonu Crne Gore korupcija nije definirana kao specifično krivično djelo. Umjesto toga postoji nekoliko krivičnih djela sa elementima korupcije, kao što su pasivno i aktivno podmićivanje, zloupotreba službenog položaja, zloupotreba položaja u privredi, pronevjera, itd., za ovadnjela zapriječene kazne su u rangu od 2 do 12 godina. Razlog za mali broj presuda izgleda da je u vezi sa nedostatkom dokaza, posebno za podmićivanje. Upotreba posebnih istražnih radnji za krivična djela korupcije nije dozvoljena.

⁹¹ Vidjeti IOM (juli 2004), str. 12

⁹² Ibid., str. 13

3.2.3.3 POSTUPCI ZAŠTITE

Postupci zaštite postali su važan metod djelovanja organiziranih kriminalnih skupina radi njihove zaštite od provođenja zakona i održavanja njihovog mjesta na kriminalnom tržištu u odnosu na konkurenciju. Oni su osnovni razlog za toliko trajanje i složenost istraga u slučajevima organiziranog kriminala.

Najčešći postupci zaštite imaju za cilj zaštitu komunikacije između kriminalaca i rasprostranjenu upotrebu mobilnih telefona sa jednokratno upotrebljivim SIM karticama, kao i korištenje promjenjivih sredstava komunikacije i njihova česta varijacija, šifrirana usmena ili u vidu pismenih poruka, te šifriranje podataka. U nekim slučajevima, kriminalci se osjećaju tako sigurno i bez opasnosti da budu otkriveni pa se često sastaju i dogovaraju 'posao' javno, na primjer u slučaju nelegalnog prebacivanja migranata preko granice.

Defanzivna zaštita od javnih organa može podrazumijevati i kontra-nadziranje, mito, strateško umrežavanje, kupovinu informacija ili prisluškivanje telefona istražnih organa.

Ofanzivni pristupi očigledno nisu zastupljeni u praksi, ali mogu uključivati aktivno praćenje državnih službenika i pripadnika pravosuđa, pritiske na njih i njihove porodice, stvaranje uvjeta za ucjenu i ostali metodi, što je sve zapaženo putem usputno i nesistematski prikupljenih podataka,⁹⁴ koji se rijetko, ili nikako, okončavaju javnom istragom i osuđujućom presudom.

S obzirom na istaknutost privrednog kriminala i pranja novca, zajedničkog za sve vrste kriminala, korištenje legalnih komercijalnih odnosno zakonitih poslovnih struktura od strane organiziranih kriminalnih skupina je stoga sveprisutno kroz saradnju sa jednom ili više upućenih osoba iz užeg kruga (banaka i službenika za registraciju, bilježnika itd.), posjedovanjem ili investiranjem u legalne strukture, i upostavljanjem fiktivnih kompanija.⁹⁵

Sektore poput nekretnina, zastupništava za prodaju automobila, sektor građevinarstva i zabave, kockarska industrija i industrija seksa, zaštitarske firme, transport, uvoz-izvozne kompanije, banke, i svaka unosna mogućnost privatizacije rado biraju organizirane kriminalne skupine budući da su to poslovi sa intenzivnim prilivom gotovine. Kako organizirane kriminalne skupine postaju sve više sofisticirane i profesionalne, može se koristiti svaki sektor, počevši od investiranja u dionice stranih kompanija, kreiranja ili učešća u finansijskim holdinzima, do kreditiranja ili investiranja u neku kompaniju radi njenog eventualnog kasnijeg preuzimanja.

Tijesne veze organiziranih kriminalnih skupina sa legalnim komercijalnim strukturama u području Jugoistočne Evrope ukazuju na značajan trend intenziviranja veza između legalne i ilegalne sfere, sa sve manje uočljivim granicama između njih.

⁹⁴ Razgovori sa službenicima agencija za provođenje zakona iz regije obavljeni u periodu između septembra 2004 i juna 2005. god.

⁹⁵ Korištenje komercijalnih struktura služi u različite svrhe poput: prikrivanja i zaštite za ilegalne aktivnosti; pružanja logističke potpore i ostalih usluga za kriminalne aktivnosti; pomaganja pranja novca; ostvarivanja veza sa javnim organima i ostalim zakonskim strukturama društva; učešća u javnoj nabavci; diversifikacije poslovnih interesa; kontrole i monopolizacije tržišta. Vidi Vijeće Evrope (2005), str. 57.

3.2.3.4 TRANSNACIONALNE OPERACIJE

U eri globalizacije, teritorijalna kontrola je manje relevantna od globalnog eksploataisanja mogućnosti za sticanje profita iz kriminalnih djelatnosti. U slučaju Balkana, globalno je u velikoj mjeri reducirano na regionalno, uz jake veze sa zemljama Evropske unije.⁹⁶

Izvještaji ovih zemalja ukazuju na sudjelovanje širokog dijapazona državljana u organiziranom kriminalu u praksama koje prelaze međudržavne granice. Istovremeno, većina osumnjičenih su iz zemlje u kojoj su krivična djela počinjena, što ide u prilog tvrdnji da se organizirani kriminal sastoji od mreža putem kojih su pojedinci ili manje grupe uključene u konkretne transakcije u datoj zemlji.

⁹⁶Prema članu 3 (2) Konvencije Ujedinjenih naroda o transnacionalnom organiziranom kriminalu, prekršaj je 'transnacionalne prirode' ako je: a) Počinjen u više od jedne države; b) Počinjen u jednoj državi, ali se znatan dio priprema, planiranja, vođenja ili kontrole odvija u nekoj drugoj državi; c) Počinjen u jednoj državi, ali uključuje organiziranu kriminalnu skupinu koja je umiješana u krivične radnje u više od jedne države; ili d) Počinjen u jednoj državi, ali ima znatne posljedice u nekoj drugoj državi.

4 Procjena opasnosti

Prijetnja koju organizirani kriminal predstavlja za ljudska prava, demokratiju i vladavinu prava se već izvjestan vremenski period nalazi na dnevnom redu Vijeća Evrope i Evropske unije. Zemlje Jugoistočne Evrope nisu izuzetak. Izgledi za prijem zemalja iz regiona u članstvo porodice evropskih zemalja usko su povezani sa naporima ovih zemalja usmjerenih protiv organiziranog kriminala i trajnog poboljšanja vladavine prava, kako se navodi u Mapi puta Evropske unije i Sporazumima o stabilizaciji i pridruživanju.

Organizirani kriminal i privredni kriminal će vjerovatno ostati značajna briga evropskih zemalja. Pogodnost korištenja balkanske rute za aktivnosti organiziranog kriminala u regionu kao i u Evropskoj uniji najvjerovatnije će ostati i dalje prisutna. Štaviše, položaj Zapadnog Balkana kao poluotoka koji nije u sastavu Evropske unije, a okružen je zemljama članicama Evropske unije, će nakon pristupanja Rumunije i Bugarske predviđenog za 2007. godinu, najvjerovatnije intenzivirati očekivanja od strane zemalja Jugoistočne Evrope. Stvaranje i provedba efikasne i na znanju utemeljene javne politike protiv organiziranog kriminala i privrednog kriminala su stoga od ključnog značaja za postizanje rezultata.

Izvještaj o stanju u oblasti kriminala iz 2004. godine za Jugoistočnu Evropu bi stoga trebao biti korak bliže ka shvatanju ovog fenomena, i prvi izvještaj te vrste koji je izrađen kako bi rasvijetlio svoju regionalnu dimenziju. Kako se mogućnosti ovih zemalja za prikupljanje podataka o organiziranom kriminalu u budućnosti budu poboljšavale, isto će se dešavati i sa kvalitetom strateške analize kriminala u ovim zemljama.

Jugoistočna Evropa je stiješnjenija između potražnje Zapada za nedopuštenim robama i dobavljača takvih roba sa Istoka. Stoga je ona veliko tranzitno područje za nezakonite robe i usluge, čiji utjecaj se jako osjeti uglavnom u zemljama izvan ovog regiona. S druge strane, privredni kriminal koji je široko rasprostranjen u regionu ima ozbiljan utjecaj na javne prihode, sposobnosti državnih institucija koje zavise od ovih prihoda, i legitimnost upravnih i pravosudnih institucija, čiji efekte osjete isključivo državljani balkanskih zemalja. Pronalaženje ravnoteže između ova dva prioriteta biće glavni izazov za ovaj region u budućem periodu.

Tranzicija i proces pristupanja Evropskoj uniji posljedica su reformi pravnog i institucionalnog okvira ne samo u oblasti krivičnog pravosuđa, nego i u oblasti privrede, uprave, politike, socijalne sigurnosti, obrazovanja, zdravstva, itd. Za zemlje koje uspiju o svojoj tranziciji i pridruživanju Evropskoj uniji, sve ove reforme su značajne i iziskuju upornost i vrijeme. Očito je da se društvena pojava kao što je organizirani kriminal ne može suzbijati samo represivnim sredstvima. Preventivne mjere i ostali faktori, poput faktora privrednog razvoja, također igraju značajnu ulogu u tome, i stoga zahtijevaju dužnu pažnju.

4.1 GLAVNE OPASNOSTI

Tržišta kriminala u Jugoistočnoj Evropi evoluiraju. S obzirom da mogućnosti za organizirani kriminal stvorene uslijed konflikata u Jugoistočnoj Evropi, organizirani kriminal je evoluirao u mnogo složeniji fenomen. Glavne opasnosti na čiju pojavu ukazuju ove zemlje su organizirani kriminal povezan sa nedopuštenim prometom opojnim drogama, privrednim kriminalom, trgovinom ljudima i korupcijom koja se javlja u svakom od njih

4.1.1 Droge

Od toga da je isključivo tranzitno područje za droge koje idu od Istoka ka Zapadu, ovaj region sve više postaje tranzitno područje za sintetičke droge i hemijske prekursore za proizvodnju opojnih droga na relaciji zapad-istok. Štaviše, ovaj region nije više samo značajna karika u lancu snabdjevanja, nego sve više postaje i korisničko tržište. Unatoč nepostojanju podataka o korisnicima droga koji mogu poslužiti u prilog ovoj tvrdnji, ove zemlje su izvijestile o zabrinutosti o sve većem broju korisnika droge među mlađom populacijom, posebno u Bosni i Hercegovini, Srbiji i "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makendoniji". Radi procjene i kvantificiranja ove zabrinutosti, ove zemlje će morati provesti javne ankete o potencijalnim korisnicima droga. Ako se trend porasta u broju korisnika droga pokaže istinitim, strateški odgovor će iziskivati složeni skup kako represivnih tako i preventivnih mjera za rješavanje pitanja zloupotrebe droga.

Nakon aktivnosti koje su trajale deceniju i više, prodavci droga su stekli znatnu finansijsku moć i koriste je radi unošenja raznolikosti u aktivnosti u zakonitom komercijalnom sektoru, i korištenje neprimjerenog utjecaja na upravne strukture i kupovinu svog mjesta među političkim i ekonomskim sferama. Sredstva su raznolika i razlikuju se, počevši od korupcije do osvajanja medijskog tržišta radi manipuliranja javnog mnijenja. Finansijska moć je usko povezana sa trendom konsolidovanja moći na tržištu droga na način da se preuzimaju složenije operacije ne samo u polju trgovine nego i proizvodnje i rasturanja droge. Svi ovi trendovi ukazuju na to da je organizirani kriminal povezan s drogama "sazrio" – čime se njegov utjecaj osjeti i u ovim zemljama, a ne samo na stranim zapadnim tržištima – što predstavlja veći izazov za vlasti u regionu koje će morati pribjeći u većoj mjeri sofisticiranim represivnim mjerama primjenjenim na regionalnom nivou i preventivnim mjerama unutar državnih granica kako bi se ograničio njihov utjecaj.

4.1.2 Privredni kriminal

Regionalne specifičnosti zajedničke prošlosti, jezika i bliskih veza, neviđeno raseljavanje ljudi unutar i izvan regiona pogodno za prevaru pomoću krivotvorenih ličnih identifikacijskih isprava, niska institucionalna sposobnost državnih institucija i potražnja za određenim robama izazvana ratom ili drugim faktorima, i nove državne granice nude veliki broj mogućnosti i visokih profitnih marži za kriminalce koji se organiziraju u pravcu njihovog iskorištavanja. Poreska i carinska utaja, prevare u javnoj nabavci i privatizaciji donose velike gubitke u javnim prihodima koji se mjere u milijardama eura i djeluju u pravcu ugrožavanja javnog povjerenja u institucije vlasti i institucije za sprovođenje zakona. Premda ovaj utjecaj uveliko osjete građani balkanskih zemalja, dugoročne posljedice mogu zasigurno imati implikacije za generalnu regionalnu stabilnost i ekonomski razvoj ovih zemalja i utjecati na interes Evropske unije. Sve dok se velika većina ljudi suočava sa sumornim izgledima za ekonomsku budućnost i nemogućnošću da se društveno angažira na jedan koristan i konstruktivan način, posebno kada se radi o mlađoj muškoj populaciji, oni će i dalje ostatati laka meta za vrbovanje u svrhu obavljanja nelegalnih aktivnosti.

Privredni kriminal nije svojstven samo ovim zemljama u tranziciji; i nove zemlje članice su uspješno rješavale neke od ovih problema u toku procesa svog pridruživanja. Ove lekcije trebale bi biti razmotrene za pronalaženje sveobuhvatnog regionalnog rješenja za ovaj problem.

I pored zabrinutosti izražene kod ovih zemalja, ni sam obim problema nije u cjelosti poznat. Metodi djelovanja privrednog kriminala su bolje poznati nego utjecaj koji on ima u svakoj od ovih zemalja. Prvi neophodni korak koje ove zemlje mogu napraviti je da se poboljša njihova

sposobnost za ocjenjivanje utjecaja koji ima privredni kriminal. Takva procjena će iziskivati međuagencijsku saradnju u koju će biti uključene ne samo službe za provođenje zakona, nego i poreske i carinske uprave, Ministarstvo finansija, institucije za reviziju, jedinice za finansijsko-obavještanje poslove, službe za registraciju i ostale agencije koje mogu raspolagati informacijama o finansijskim i privrednim aktivnostima.

4.1.3 Trgovina ljudima

Nedavne represivne mjere koje su ove zemlje preduzele imale su pozitivno dejstvo na smanjenje broja osoba koje su bili predmet trgovine ljudima u regionu. Ove mjere mogle su takođe doprinijeti zaokretu na tržištu koji se ogleda u suptilnijim, u većoj mjeri dugoročno orijentiranim metodama djelovanja kriminalnih skupina i regrutovanju iz reda domaće populacije, a ne oslanjanju na strane žrtve trgovine.

Praksa trgovine ljudima prisutna je i odvija se već neko vrijeme, a konsolidacija kriminalnih radnji u smislu izgradnje bliskijih veza sa strukturama za provođenje zakona i vladajućim strukturama posredstvom postupaka korupcije, te opsluživanja rastućeg domaćeg tržišta predstavlja dodatne izazove za kreatore politike. Takav zaokret na tržištu iziskuje sveobuhvatniji pristup problemu ove trgovine uz suptilnije represivne mjere kao i preventivne mjere za zauzdavanje regrutovanja iz reda domaćeg stanovništva, smanjenje domaćih tržišta prostitucije, i bavljenje potencijalnim pitanjima iz oblasti javnog zdravstva koja takva tržišta za sobom povlače.

4.1.4 Korupcija

Korupcija zalazi u sva ova tržišta kao značajan postupak zaštite za aktivnosti organiziranog kriminala i osnovno sredstvo za prodor u strukture zakonitog upravljanja i privrede. Ona podrazumijeva mito i ostale radnje korupcije, a usmjerena je i na niže nivoe javnih službenika radi rješavanja operativnih potreba (policijski, carinski i poreski službenici, službenici bezbjednosti, službenici službi javnih registara, itd.) i na više nivoe korupcije (tužioce i sudije, političare, članove parlamenta, obavještajnu zajednicu, itd.) kako bi se pozabavili dugoročnijim ciljevima.

Kao takva, korupcija onemogućava napore koji se ulažu protiv organiziranog kriminala i djeluje na umanjenje povjerenja javnosti u državne institucije. Ove zemlje su prepoznale ovaj problem i preduzele su niz zakonodavnih i drugih mjera u pravcu njenog rješavanja. Više se posla, međutim mora obaviti, tj. bolje usmjerena istraga u pogledu utvrđivanja ciljeva istrage i krivičnog gonjenja korupcije direktno povezane sa organiziranim kriminalom.

4.2 PROFILI ZEMALJA ⁹⁷

4.2.1 Albanija

Porijeklo organiziranog kriminala u Albaniji veže se za nekoliko faktora: kriza u formi piramide u 1997. godini u kojoj su ogromna finansijska sredstva prešla u ruke nekoliko ljudi, što je izazvalo javni protest i dovelo do promjene vlasti, kao i masovno iseljavanje Albanaca, naročito u susjedne Grčku i Italiju, što je formiralo bliske veze između novonastale dijaspore i zavičaja koje služe kao put kojim se prenose novi legalni i ilegalni postupci. Velika migracija u toku 1990-tih podstakla je krijumčarenje migranata, dok je 1999. god. rat na Kosovu ohrabrio nedozvoljenu trgovinu oružjem. Vrijeme u kojem su se dešavali i raznolikost ovih izazova predstavljali su pritisak na albanske institucije u procesu demokratizacije i slab pravni okvir.

“Transformacija društva, raspuštanje stare administracije, stvaranje novih struktura i uspostavljanje novih mehanizama u ekonomiji, doveli su u Albaniji do nastanka brojnih praznina i uskih grla koje je mudro iskoristio organizirani kriminal da ostvari maksimalnu korist. Nezaposlenost i ekonomska kriza doprinijeli su do naglog širenja ilegalnih aktivnosti na dva načina: prvo tako što su osigurali “ljudsku sirovinu” za ova tržišta, a drugo omogućavanjem razvoja albanskih partnerskih kriminalnih struktura”⁹⁸

Vlada je učinila značajne napore na ostvarivanju pravne i institucionalne reforme u nekoliko zadnjih godina, naročito u suzbijanju ilegalne migracije. Pa ipak, prema albanskim vlastima, organizirani kriminal je jači nego na početku, iskoristio je nove mogućnosti i proširio se na nova tržišta, kao što su cigarete, krijumčarenje oružja, nezakonit promet drogama i jačanje veza u inostranstvu.

Glavna prijetnja Albaniji je organizirani kriminal koji se bavi opojnim drogama, trgovinom ljudima, privrednim kriminalom i korupcijom. Albanija je jedina zemlja u regionu koja proizvodi kanabis za izvoz. Godine kriminalnih djelatnosti u vezi sa drogom učinile su albanske bande organiziranih kriminalaca dobro poznatim organima za provođenje zakona u zemljama Evropske unije. Njihova efikasna organizacija zasniva se na etničkom ekskluzivitetu i bliskim vezama sa Grčkom, Italijom i drugim zemljama Evropske unije u kojima žive brojnije albanske zajednice.

Što se tiče nezakonitog prometa drogom, Albanija se smatra više tranzitnom zemljom nego konzumentskim tržištem. Međutim, možda se to mijenja, sudeći po podacima od centara za liječenje ovisnosti o drogama. Na primjer, 2000. godine, 968 osoba je tražilo liječenje, dok je taj broj u 2003. god. narastao na 1360. Uživanje droge se takođe usko veže za pojave HIV-a i AIDS-a.

Vrijednost droga koje se proizvedu ili prokrijumčare kroz Albaniju iznosi približno, prema organima vlasti Albanije, 50 miliona eura godišnje.⁹⁹ Što se tiče zaplijenjene droge u 2004. god, Albanija je, između ostalog, zabilježila 155,9 kg heroína, 2,4 kg kokaina, 4544.15 kg marihuane i 73.757 biljaka kanabisa. Heroin se krijumčari kopnom, dok se kokain uglavnom prevozi zračnim i morskim putevima. Droga se obično sakriva u prtljag ili se prevozi u paketima koji stižu iz Kolumbije, Perua, Paname, Meksika i drugih zemalja Latinske Amerike. Broj predmeta vezanih za zapljenu droge u 2004. godini bio je 363, u koje je umiješano 395

⁹⁷ Ako nije drugačije navedeno, svi podaci izneseni u dijelu pod nazivom Profili zemalja zasnivaju se na odgovorima na upitnik

⁹⁸ Odgovor Albanije dat u upitniku.

⁹⁹ Vrijednost se računa na osnovu zaplijenjene količine u Albaniji i inostranstvu (droge koja se krijumčari kroz Albaniju). Profitna marža je 20% po 1 kg heroína, dok u Turskoj cijena varira od 8000 - 10.000 eura po kilogramu heroína, u Albaniji je prodajna cijena između 10.000 - 12.000 eura. Ibid.

izvršilaca. Albanski organi za provođenje zakona trenutno prate 20 organiziranih kriminalnih grupa umiješanih u krijumčarenje droge, koje se sastoje od 3 do 20 članova.

Kriminalna grupa često ima hijerarhijsku strukturu, u kojoj se dobit dijeli prema položaju i ulozi u organizaciji.¹⁰⁰ Saradnja unutar kriminalne strukture je relativno trajna, a one koji budu uhapšeni lako zamijene drugi. Kriminalci umiješani u krijumčarenje droge često imaju kriminalnu prošlost, možda su pribjegavali sili (često ubistvu) i ranije su vjerovatno bili umiješani u trgovinu ženama i migrantima.

U pogledu načina djelovanja, korumpiranje policije i carinskih službenika, kao i službenika obavještajnih agencija koristi se za olakšavanje prevoza droge. Neke kriminalne grupe koje se bave krijumčarenjem droge opredjeljuju se za širenje aktivnosti i postepeno ostvaruju sve veću kontrolu nad potpunim krugom posla s drogom (proizvodnja, prikupljanje, isporuka, finansiranje, prevoz i dilanje).

Kriminalne grupe koje se bave krijumčarenjem droge povezane su porodičnim, regionalnim i društvenim vezama, i pokazuju strogu disciplinu i visok stepen opreznosti u održavanju tajnosti. Iako ove grupe uglavnom uključuju Albance, održavaju kontakte i sa stranim kriminalcima iz Turske, Italije "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Crne Gore itd.¹⁰¹

Primijećeno je da albanske bande drže ključne pozicije u krijumčarenju droge u regionu, gdje zauzimaju vrh na hijerarhijskoj ljestvici i upravljaju zalihama i distribucijom velikih količina dok za jednostavnije zadatke angažuju organizirane kriminalce drugih nacionalnosti u drugim zemljama regiona. Njihov kapacitet, u finansijskom i tehničkom smislu, često prevazilazi kapacitet albanskih organa za provođenje zakona, dok njihovo objedinjavanje na tržištu predstavlja posebno težak izazov za organe za provođenje zakona, u pogledu složenijih istraga za koje je potrebna primjena specijalnih sredstava i tješnja međunarodna saradnja, oduzimanja sredstava i upravljanja njima, zaštite svjedoka, i efikasnijeg sudskog postupka.

Ostvaren je značajan uspjeh u borbi protiv trgovine ljudima i krijumčarenja migranata, posebno u zatvaranju morskih puteva ka Italiji i u krivičnom postupku protiv jednog broja osoba zbog te aktivnosti. Prema podacima albanskih organa, u 2003. godini su procesuirane 23 kriminalne grupe, a u prvih devet mjeseci 2004. godine, raspušteno je 13 kriminalnih grupa uključenih u krijumčarenje i trgovinu ljudima. I dalje naročito težak izazov predstavljaju interna trgovina ljudima i vrbovanje žrtava radi seksualne eksploatacije, nezakonitog usvajanja, prošnje i vađenja tjelesnih organa radi prodaje.¹⁰²

Navodno,¹⁰³ između 1998. i 2002. godine, 95,737 osoba je ilegalno migriralo prema Italiji preko Albanije, i pri tom su plaćali od 500 do 1000 eura po osobi za prevoz. To znači da je ukupan prihod bio između 57,4 i 95,7 miliona eura za pet godina. Prema podacima albanskih organa, od 2002. godine veliki broj ilegalnih migranata smanjen je na zabilježenih nekoliko stotina.

Kriminalne grupe uključene u trgovinu ljudima generalno su povezane sa drugim grupama koje djeluju u oblasti krijumčarenja osoba, nezakonitog prometa drogama, krađe i

¹⁰⁰ Identificirani položaji su: članovi koji istražuju prodajno tržište, finansijski savjetnici, organizatori prevoza, isporučiooci, oni koji vrbuju, kuriri i sitniji dileri. Ibid.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² "Prodaja" žrtve trgovine donosi od 2000-2500 eura, dok se djeca "prodaju" za 500-1000 eura. S obzirom na veliku zaradu, osobe koje vrše vrbovanje često imaju najviši položaj u kriminalnoj grupi. Ibid.

¹⁰³ Albanski odgovor na upitnik u kojem se navode podaci italijanske policije.

krijumčarenja ukradenim vozilima, itd. Struktura ovih kriminalnih grupa je prilično ravna i organizovani su u manje ćelije od 3 do 5 ljudi. Uprkos naporima albanskih organa (strožiji vizni režim i bolja kontrola granica), potražnja za prevozom ilegalnih migranata i žena žrtava trgovine i dalje je velika.

Finansijski i drugi kapacitet koji je organizirani kriminal postigao u zadnjih deset godina trenutno služi za konsolidiranje i širenje operacija u legalnom sektoru, kako efikasnijim ulaskom u državne strukture tako i putem širenja vrste poslovnih aktivnosti u komercijalnom sektoru. Privredni kriminal kao što je prevara u oblasti PDV-a, drugi oblici utaje poreza i neplaćanja carina, te krivotvorenje legalnih proizvoda, u velikoj mjeri se oslanja na slabost albanskih poreskih i carinskih institucija koje se bave kontrolom javnog prihoda. Uprkos činjenici da se privredni kriminal doživljava kao najveća prijetnja albanskom društvu, nema procjena štete koju nanosi budžetu. Tokom 2003. godine procesuiran je 91 slučaj carinske utaje koju je počinilo 98 osoba, dok su u 2004. godini ovi brojevi narasli na 163 slučaja u koja su bila umiješana 224 izvršioaca. Djelotvornu prevenciju i istragu privrednog kriminala ometa rascjepkan institucionalni okvir upravljanja porezom i drugih organa za provođenje zakona, sa uredima u nekoliko gradova i regiona koji su i dalje nepovezani. Time se otežava razmjena informacija i istraga.

Praksa pranja novca u Albaniji u velikoj mjeri uključuje investiranje u nekretnine, zemljište i turizam. Mnoge zgrade su sagrađene nezakonito, neke su srušene. Međutim, teško je utvrditi koliko nezakonite izgradnje dolazi od pranja novca (droge, utaja poreza ili doznaka novca koje sezonski radnici zarade u inostranstvu), a na koliko negativno utiče slabo uređen sektor izgradnje. Drugi sektori u koje se investiraju prihodi od kriminala su telekomunikacije, prehrambena industrija, lutrija, medijske kuće, sportski klubovi i javni događaji na kojima se promoviraju političke partije.

Iako su uloženi određeni naponi, korupcija i dalje utiče na državnu upravu i pravosuđe. Da bi se ovo stanje popravilo, biće potreban sveobuhvatan pristup koji kombinira efikasnu prevenciju i represiju korupcije, koja je zajednički simptom svih težih kriminalnih djelatnosti, a ne njihov uzrok. Podaci iz 2004. godine govore o 443 osumnjičene osobe procesuirane zbog korupcije.

Dugoročno, jačanje kapaciteta organa za provođenje zakona, uključujući i njihovu sposobnost da daju okvirne podatke o organiziranom i privrednom kriminalu, čini se ključnim za vršenje policijskih poslova u Albaniji na čelu sa obavještajnim službama. Druga značajna komponenta u jačanju kapaciteta moraće da se usredsredi na međunarodnu razmjenu podataka, kroz unaprijeđen pravni okvir, ali i na individualnom nivou, intenzivnijom obukom i omogućavanjem prenosa utvrđenih standarda i prakse.

4.2.2 Bosna i Hercegovina

Poslijeratnu situaciju u Bosni i Hercegovini obilježilo je preko milion raseljenih osoba, uništavanje imovine i rascjepkana država sa oslabljenim moćima i nadležnostima. Politički i pravni vakuum uzrokovan ratom s teškom mukom je popunjavan zahvaljujući naporima međunarodne i domaće zajednice od 1996. godine. Krajem 1990-tih, nepostojanje institucija kao što je granična služba,¹⁰⁴ rascjepkan pravosudni, pravni i ekonomski prostor i regionalne veze uspostavljene u ratnoj privredi pružili su jedinstven niz mogućnosti za organizirani kriminal. Faktori vezani za period poslije rata i tranziciju, kao što je promjena imovinskih prava, ekonomski pad i oslanjanje na trgovinu omogućili su drugu vrstu prilika. Teži oblici kriminala su tako stekli prednost, koju organi vlasti u BiH pokušavaju da sustignu pomoću mnogih institucionalnih i pravnih reformi provedenih u nekoliko zadnjih godina.

Uprkos činjenici da se u BiH ne pravi strateška analiza, odgovor ove zemlje na upitnik ukazuje na to da su glavne opasnosti koje prijete Bosni i Hercegovini privredni kriminal, opojne droge i trgovina ljudima.

Privredni kriminal cvjeta zahvaljujući nejedinstvenom ekonomskom prostoru, podijeljenoj nadležnosti bosansko-hercegovačkih organa za provođenje zakona,¹⁰⁵ te rasprostranjenom krivičnom djelu prevare vezano za lične dokumente koje su omogućili ogroman broj osoba raseljenih ili ubijenih u ratu i unutrašnja podjela zemlje. Glavni mehanizam za raširenu utaju javnih prihoda predstavljala su fiktivna preduzeća koje je bilo relativno jednostavno registrirati. Prema podacima poreskih organa Federacije BiH, u 2004. godini je bilo 1187 pravnih lica u Federaciji BiH koja su označena kao nedostupna, fiktivna ili paralelna, i zabilježenih 835 slučajeva utaje poreza od 2002. godine koji su doveli do gubitka prihoda u iznosu od 320,2 miliona KM (približno 160 miliona eura), za koje presude tek treba da budu izrečene. Poreski organi Republike Srpske zabilježili su 464 nedostupna preduzeća, 73 fiktivna preduzeća i 21 "paralelno" preduzeće u istom periodu.¹⁰⁶

Nudeći ovakve jedinstvene mogućnosti, Bosna i Hercegovina je postala atraktivno područje kroz koje se obavlja ilegalni promet u regionu. Nedavni naponi organa BiH u oblasti poreza i registracije preduzeća usmjereni ka unapređenju unutrašnje povezanosti i jedinstvenosti poreskog sistema i registracije preduzeća već su donijeli pozitivne rezultate.

Metode pranja novca u BiH slične su kao one kod utaje poreza. U Republici Srpskoj broj krivičnih prijava protiv osoba umiješanih u utaju poreza i pranje novca udvostručio se u periodu od 2002 do 2004. godine (sa 22 na 44 predmeta). U 2005. godini policija na državnom nivou, tužilaštvo i sud dobili su u nadležnost pranje novca. Do maja 2005. godine sud BiH je izrekao 8 osuđujućih presuda i novčanih kazni u iznosu od 1,38 miliona KM (690,000 eura) i 45,000 US dolara. Iznos opranog novca bio je 110,82 miliona KM (554,100 eura), dok je vrijednost neplaćenog poreza iznosila 16,26 miliona KM (8,13 miliona eura). U svih osam predmeta utaja poreza bila je utvrđeno krivično djelo. Istraga koja je proistekla iz prvih osam presuda evidentirala je 643 pravne osobe osumnjičene za pranje novca.

Što se tiče nezakonitog prometa opojnim drogama, prema odgovoru na upitnik, BiH se vjerovatno može smatrati "centrom redistribucije" droge. Faktori kao što su relativno

¹⁰⁴ Granična služba je uspostavljena 2000. godine. Vidjeti odluku visokog predstavnika iz 2000. god. na adresi: www.ohr.int/decisions/statemattersdec/archive.asp?m=&yr=2000.

¹⁰⁵ Bosna i Hercegovina ima četiri krivična sistema: državni nivo, nivo dva entiteta (Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine) i Brčko Distrikt BiH.

¹⁰⁶ "Nedostupna" preduzeća su ona koja su registrirana na nepostojeće adrese ili uz korištenje lažne dokumentacije za registraciju, dok su "paralelna" preduzeća ona koja koriste kopije dokumentacije za registraciju sa promijenjenim imenima vlasnika. Te kopije se onda koriste za otvaranje novih bankovnih računa kojima se ne može ući u trag.

propusne granice, pravni¹⁰⁷ i institucionalni okvir u razvoju, nedostatak tehničke opreme i unutrašnja rascjepkanost pravosudnog sistema u oblasti krivičnog prava, sve je to značajno u rukama kriminalaca i čini Bosnu i Hercegovinu privlačnim tranzitnim područjem, pogodnim za prepakiranje i redistribuciju droge.¹⁰⁸

Grupe za nezakonit promet drogom nemaju naročitu etničku dominaciju, nego jake regionalne veze u susjednim zemljama, u kojima se povezanost temelji na zajedničkom porijeklu i geografskoj lokaciji. Nedavno oduzimanje 34 tone acetnog anhidrida (hemijski prekursor za heroin),¹⁰⁹ koje je okončano osuđujućom presudom, svjedoči o trgovini hemijskim prekursorima koji se koriste za proizvodnju droge. Postoje takođe i dokazi o transportu kanabisa iz Albanije preko Crne Gore u BiH. Osim nezakonite trgovine drogom, izgleda da postoji i sve veće domaće tržište korisnika, koji uglavnom konzumiraju sintetičku drogu, kao što je "ekstazi" i amfetamini, kao i kanabis.¹¹⁰ Uprkos zabrinutosti koju izražavaju službenici organa za provođenje zakona i informacija o stvarnim događajima iz domaćih medija, ne postoji studija ili istraživanje o tome koliko je to tržište i ko su korisnici. Da bi započela adekvatno rješavanje ovog problema Bosna i Hercegovina bi trebalo da obavi takvo istraživanje.

Što se tiče trgovine ljudima, praksa se značajno promijenila zahvaljujući naporima organa za provođenje zakona i zatvaranju brojnih striptiz klubova i javnih kuća u zemlji. Kao posljedica toga, seksualna eksploatacija je postala skrivenija i sofisticiranija, jer se odvija u privatnim stanovima i putem eskort-službe, a širi se i na internet. Takođe, izgleda da žrtve imaju manje nasilan tretman i bolje životne uslove i trenutno uglavnom opslužuju domaće tržište. Takva promjena na tržištu ukazuje na menadžersku prefinjenost kriminalaca umiješanih u posao trgovine ljudima, što sve predstavlja novi izazov za organe gonjenja i istrage u pogledu ovih krivičnih djela.

Osobe umiješane u trgovinu ljudima uglavnom su državljani BiH, često vlasnici noćnih klubova ili imaju poslovne veze sa drugim vlasnicima barova. Grupe uključene u ovaj posao lako prevladavaju etničke, državne, entitetske i druge granice, i uglavnom sarađuju sa trgovcima iz Srbije, koja je na glavnom putu trgovine ljudima iz Rumunije, Moldavije i Ukrajine. Registrirani slučajevi pokazuju da su dileri iz BiH imali vlastita kriminalna uporišta u Rumuniji i Moldaviji.¹¹¹ Vrbovanje na domaćem nivou, interno trgovanje ljudima i dominantno domaća klijentela imaju implikacije, u smislu politike, ne samo za represiju, nego i zahtijevaju bolju prevenciju i politiku javnog zdravstva za rješavanje zdravstvenih pitanja koja otvara domaće tržište seksualnih usluga.

U pogledu krijumčarenja ljudi, BiH se smatra tranzitnom zemljom kroz koju se ilegalno transportuju državljani Albanije, Kine, Turske, Indije i Pakistana ka zemljama Zapadne Evrope. Oni u BiH ulaze preko Srbije i Crne Gore preko legalnih i ilegalnih graničnih prelaza u istočnoj BiH, stižu u Sarajevo odakle idu prema zapadnoj BiH, često taksijem. Iz zapadnog dijela BiH lokalne kriminalne grupe ih vode preko rijeka ili ilegalnih prelaza u Hrvatsku. U prošlosti su zabilježeni slučajevi velikih grupa ilegalnih imigranata koji su u BiH došli kao turisti ili članovi kulturnih udruženja. Nedavno osnovana zajednica Kineza izgleda da je povezana sa omogućavanjem migracije iz Kine u Zapadnu Evropu. Tržište za krijumčarenje ljudi ima prilično jednostavnu strukturu i čini se da se uglavnom oslanja na tijesnu saradnju organiziranih kriminalnih grupa iz različitih zemalja u regionu.

¹⁰⁷ Prema informacijama od organa vlasti, BiH još uvijek nema ključne zakone u oblasti terorizma, krijumčarenja ljudi, zloupotrebe droge i trgovine hemijskim prekursorima.

¹⁰⁸ Odgovor BiH na upitnik.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

Jedna od karakteristika Bosne i Hercegovine je veza između organiziranog kriminala i osoba optuženih za ratni zločin, što izaziva veliku zabrinutost nekih bosansko-hercegovačkih organa. Finansiranje osoba optuženih za ratni zločin koji su u bijegu, posebno Ratka Mladića i Radovana Karadžića, čini se dobro organizirano i povezano sa nizom institucija, kao što su banke, vladajuće i druge javne institucije, i političke partije u Republici Srpskoj. Visoki predstavnik, Paddy Ashdown, je 2004. godine blokirao bankovne račune osoba osumnjičenih da pomažu optužene za ratne zločine, a desetine osoba je smijenio sa javne funkcije.¹¹² Konačni rezultat ovih istraga tek treba da bude poznat.

Značajni napori su učinjeni na tome da se objedini i uskladi neefikasan krivični sistem Bosne i Hercegovine (tj. tužilaštvo i sudstvo) koji su već dali dobre rezultate protiv organiziranog kriminala, uključujući i presude. Pa ipak, organi za provođenje zakona su još uvijek rascjepkani, nepovezani i preopterećeni. Slično kao u Albaniji, razmjena informacija unutar države nije efikasna. Trenutna kretanja u oblasti organiziranog kriminala, međutim, zahtijevaju dobru obavještajnu organizaciju policije i efikasnu razmjenu informacija i u zemlji i na međunarodnom planu. U slučaju Bosne i Hercegovine, reforma sistema policije – jedinstvena policijska struktura koja bi mogla pomoć da se eliminiraju mnogi od problema koji su ovdje spomenuti – i dalje je na prvom mjestu.

¹¹²U 2004. god. Paddy Ashdown je donio 82 odluke koje su se odnosile na smjenu sa javne funkcije osoba osumnjičenih da pomažu, finansijski ili drugačije, osobe optužene za ratne zločine, i na zatvaranje bankovnih računa za koje se smatralo da se koriste u te svrhe. Cilj ovih akcija, koji je bio dosta medijski pokriven, bio je da se razbije mreža pomoći i ratni zločinci liše sredstava, tako da mogu konačno biti uhapšeni i izvedeni pred Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju u Hagu. Odluke se mogu naći na adresi: <http://www.ohr.int/decisions/war-crimes-decs/archive.asp?m=&yr=2004>

4.2.3 Hrvatska

Kao i druge zemlje bivše Jugoslavije, Hrvatska je duboko pogođena ratom koji je izazvao promjene u političkim, socijalnim i ekonomskim okolnostima koje su potpomognute izazovima tranzicije u poslijeratnom periodu. Kriminalne organizacije u Hrvatskoj održavale su veoma bliske veze sa svojim partnerima u drugim bivšim jugoslovenskim državama, dok je saradnja među organima za provođenje zakona u novoosnovanim državama skoro potpuno nestala u toku sukoba i neposredno nakon njega. Ta prednost je omogućila organiziranim kriminalnim grupama da odrede kriminalna tržišta na kojima će steći korist i moć, pri čemu su pokazale veliku fleksibilnost u prilagođavanju poslijeratnim promjenama.

Hrvatska je, međutim, odmakla dalje od drugih u regionu u smislu uspostavljanja funkcionalnog sistema provođenja zakona sa centraliziranom bazom podataka u krivičnoj oblasti, uz dostignuća ne samo u istrazi nego i u procesuiranju i kažnjavanju slučajeva organiziranog kriminala. Slično kao i druge zemlje u regionu, Hrvatska se suočava sa prijetnjom organiziranog kriminala uključenog u nezakoniti promet drogom, privredni kriminal i korupciju.

Što se tiče nezakonitog prometa drogom, Hrvatska je prije svega tranzitna zemlja na balkanskom putu. Droga (heroin i kanabis) se uglavnom prevozi cestovnim prometom iz Bosne i Hercegovine i Srbije i Crne Gore. Proizvodnja droge nije povezana sa organiziranim kriminalom. Proizvodnjom se više bave manji individualni proizvođači za lokalnu upotrebu. Sintetičke droge dolaze sa Zapada i opslužuju domaće tržište u urbanim područjima i primorskim mjestima u toku ljetnih mjeseci. Hrvatska je jedina zemlja u regionu koja je poduzela izvjesne mjere radi upoznavanja i procjene domaćeg tržišta drogom i sprečavanja i liječenja zloupotrebe droge.

Nekoliko je tipova kriminalnih organizacija koje se bave nezakonitim prometom drogama temeljenih na državljanstvu, teritorijalnoj pripadnosti i porodičnim vezama. Albanske organizirane kriminalne grupe odgovaraju prvom tipu i uključuju Albance sa Kosova i iz "Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije", koje uglavnom organiziraju krijumčarenje heroina. Njihova struktura je više hijerarhijska i zasniva se na strogo porodičnom ili nekom sličnom porijeklu, i ima bliske veze sa drugim državama. Za razliku od Albanaca, osobe druge nacionalnosti ne zauzimaju značajan položaj, nego služe kao krijumčari. Glavni organizatori imaju viši stepen obrazovanja, uživaju visok životni standard i često su vlasnici preduzeća ili imovine u koje investiraju prihod od kriminala.

Druga vrsta je vezana za kriminalne grupe koje trguju kanabisom, i uglavnom se sastoji od osoba sa dvojnim državljanstvom Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Ove grupe imaju manje definiranu strukturu, u kojoj je glavni organizator poznat ostatku grupe, sastoje se uglavnom od izvršilaca koji ne koriste usluge trećih osoba, osim carinskih službenika stacioniranih na graničnim prelazima. Te grupe imaju dobre veze sa drugim grupama koje dominiraju na lokacijama gdje se odvija krijumčarenje, a pripadnici ovih grupa su skloni i drugim kriminalnim aktivnostima.

Posljednja vrsta kriminalnih organizacija nalazi se u drugim zemljama i vode je ljudi koji imaju iskustvo iz zemalja tradicionalnih proizvođača droge, kao što su Holandija i latinoameričke zemlje, i koji organiziraju nezakonit promet sintetičkim drogama i kokainom putem mora i zraka. Oni se oslanjaju na kurire koji mogu biti profesionalni krijumčari ili povremeno angažirane osobe za pojedini posao. Ovi krijumčari koriste se isporukom hitne pošte, turističkim i putničkim agencijama i pokrivaju krajnje odredište kupovinom zasebnih letova.

Kriminalne grupe nastale kod kuće imaju mješovitu strukturu, a često im je na čelu osoba koja ima krivični dosje. Disciplina se provodi prijetnjom i upotrebom sile i uskraćivanjem zarade od kriminalnih aktivnosti. Pripadnici ovih grupa skloni su drugim krivičnim djelima, kao što je krijumčarenje oružja i cigareta i iznuđivanje. Prihodi se uglavnom troše na pokretnu i nepokretnu imovinu i upadljiv način života.

Što se tiče privrednog kriminala, čini se da glavni problemi ne nastaju zbog gubitka javnih prihoda, nego zbog drugih oblika privrednog kriminala, kao što je prevara u javnim nabavkama, zelenaštvo i bankarske prevare, koje dovode do bankrota i prevara u privatizaciji. Ove posljednje su naročito osjetljive kad se ima na umu zastara istrage i procesuiranja tih predmeta. Posljedice ovog kriminala su vidljive u javnosti. Javnost ih povezuje sa socijalnom nepravdom i nezakonitim bogaćenjem i općenito stavlja velika očekivanja pred organe za provođenje zakona i pravosuđe u smislu uspješnog kažnjavanja ovakvih krivičnih djela. Vjeruje se da povjerenje javnosti u ove institucije ovisi o ishodu tih slučajeva koje je inače teško istraživati i procesuirati zbog njihove složenosti i političkih veza koje eventualno uključuju.¹¹³ Osim toga, štetu koja se društvu nanosi ovakvom vrstom ekonomije teško je izmjeriti i ocijeniti.

Kriminalne grupe umiješane u privredni kriminal koriste sofisticirane metode kojima se omogućava profesionalni razvoj i angažovanje stručnjaka (finansijske, pravne i druge struke) i održavanje veza sa javnim strukturama putem finansiranja, na primjer, sportskih aktivnosti, članaka u sredstvima javnog informiranja, davanjem bespovratnih kredita, razmjenom policijskih obavještajnih podataka, zajedničkim ulaganjima u priobalna područja sa kriminalnim organizacijama iz Italije i Rusije.

Članovi ovih kriminalnih grupa su mahom hrvatski državljani srednjeg stručnog obrazovanja i prosječnog ekonomskog statusa. Njihova uloga se obično dijeli na organizatore, finansijere i falsifikatore (npr. dokumenata potrebnih za ispunjavanje kriterija za pozajmice i kredite) i posrednike (zaposlenici u preduzećima ili bankama koje su od interesa za kriminalnu grupu).

Čini se da same grupe nemaju hijerarhijsku strukturu. Mnogo je vjerovatnije da pripadnici različitih grupa započinju posao zajednički na osnovu ličnog interesa. U većini slučajeva formiraju se posebne kriminalne grupe radi izvršenja konkretne kriminalne aktivnosti. Takve grupe su uglavnom lokalnog karaktera i samo povremeno pokrivaju čitavu teritoriju Hrvatske ili se otiskuju i u susjedne zemlje, kao što su Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Austrija, Italija, Slovenija i Mađarska.

Hrvatska je najvjerovatnije uglavnom tranzitna zemlja za trgovinu i krijumčarenje ljudi. Kriminalne grupe umiješane u prvi ili drugi kriminal ne preklapaju se. Putevi za krijumčarenje i trgovinu su slični kao u drugim zemljama u regionu. Hijerarhijska podjela označava organizacione strukture grupa umiješanih u trgovinu ljudima, i na međunarodnom i na lokalnom nivou. Svi u lancu trgovine različito zarađuju, što zavisi od zemlje porijekla žrtve, prevoza, vrste angažovanja, itd. Tačan i ukupan iznos prihoda od ovog kriminala nije poznat. Prihodi od kriminalne djelatnosti obično se ulažu u korupciju i finansiranje drugih nezakonitih aktivnosti. U svim predmetima istrage, prelazak granice je bio ili ilegalan ili na graničnim prelazima uz korištenje krivotvorenih ili djelimično krivotvorenih dokumenata.

Krijumčarenje ljudi, uglavnom državljana Turske, Irana, Kine, Rumunije, Bangladeša, Albanije i Bosne i Hercegovine temelji se na bliskoj saradnji sa krijumčarima iz Srbije i Crne Gore i Bosne i Hercegovine, pri čemu je Hrvatska tranzitna zemlja na putu ka Sloveniji. Organizirane kriminalne grupe uključene u krijumčarenje ljudi uspostavljene su vertikalno, sa

¹¹³ Vidjeti *Croatia: A Work in Progress*, autora Anne McTaggart i Drage Hedla, IWPR No. 562, 27. 06. 2005.

jasno definiranim zadacima i vezama sa međunarodnim kriminalnim grupama od početka do završne faze lanca krijumčarenja. Prevoz kroz Hrvatsku vrši se u iznajmljenim automobilima, taksijem, kombijima i manjim kamionima. Strani državljani se zatim prevoze u Sloveniju kroz područje Međimurja, Varaždina i Zagreba.

Što se tiče pranja novca, Hrvatska ima morsku obalu privlačnu ulagačima kako legalnih tako i ilegalnih sredstava, domaćim i stranim. Takvi resursi lako mogu biti predmet pranja novca stečenog kriminalnim aktivnostima putem kupovine ili izgradnje nekretnina i potrebno je pažljivo pratiti i kombinirati preventivne i represivne mehanizme kako bi se zadržao njihov integritet i kapacitet za ekonomski razvoj. Nedavni slučajevi korupcije u uredu za registraciju imovine i pravosuđu govore o ovoj potrebi.¹¹⁴

Očekuje se da će opasnost od organiziranog kriminala rasti u budućnosti, uglavnom zbog nastojanja kriminalaca da uđu u političku i ekonomsku elitu kao način na koji mogu popraviti svoju sliku u javnosti i uticati na političke, ekonomske i administrativne odluke služeći se novcem stečenim kriminalnim aktivnostima. Korupcija koja povezuje organizirani i privredni kriminal predstavlja osnovno sredstvo za ulazak u vladajuće strukture.

¹¹⁴Vidjeti članak *Zaposlenik državne uprave u Makarskoj pod istragom*, HINA, Jutarnji List, 12. 05. 2005; i *Croatia: A Work in Progress*, autora Anne McTaggart i Drage Hedl u Osijeku, IWPR No 562, 27. 06. 2005).

4.2.4 Srbija i Crna Gora

4.2.4.1 REPUBLIKA CRNA GORA

Rat i sankcije 1990-tih godina doveli su do ekonomskog pada, raslojavanja društva i političkih izazova. Slično kao i u drugim zemljama u regionu, pojavile su se prilike za krijumčarenje, dok su izazovi tranzicije doveli u težak položaj postojeći pravni okvir i državne institucije.

O stanju organiziranog kriminala i prijetnji koju on predstavlja za crnogorsko društvo postoji vrlo malo podataka. Organi za provođenje zakona, tako, nisu prikupljali podatke o organiziranom kriminalu kao takvom prije uvođenja pojma organizirani kriminal u krivično zakonodavstvo 2004. godine. Crna Gora je jedino područje u regionu obuhvaćeno projektom koje tek treba da uspostavi sistem za prikupljanje podataka i analizu organiziranog kriminala. U skladu s tim, teško je izvršiti značajnu analizu ove opasnosti, ali na osnovu raspoloživih informacija privredni kriminal, nezakoniti promet opojnim drogama i trgovina ljudima, kao i pranje novca, po svemu sudeći su najveći problemi na ovom području.

Slično kao i u drugim zemljama i područjima ovog regiona, Crna Gora vidi privredni kriminal kao jednu od glavnih prijetnji koja uzrokuje gubitke značajnog dijela javnog prihoda zbog poreske i carinske utaje, korištenjem krivotvorenih dokumenata i fiktivnih preduzeća registriranih u inostranstvu i zaobilaznim trgovinskim aranžmanima sa susjednim zemljama. U 2004. godini policija je podnijela 1320 krivičnih prijava (1358 u 2003. godini) protiv 1572 (1811 u 2003. godini) izvršioaca zbog 1707 (1877 u 2003. godini) registrirana krivična djela privrednog kriminala. Ukupan gubitak prihoda izazvan ovim krivičnim djelima iznosi 17,2 miliona eura (16,5 miliona u 2003. godini). Krivotvorenje službenih dokumenata i nezakonita trgovina, praćeni zloupotrebom službenog položaja, prevarom i nezakonitom eksploatacijom šume preovladavali su u oblasti privrednog kriminala u nekoliko zadnjih godina. Nijedan od ovih slučajeva nije okvalifikovan kao počinjen od strane organizirane kriminalne grupe.

Krijumčarenje luksuzne robe preko granice i dalje je problem, iako je smanjeno masovno krijumčarenje cigareta koje je nekada bilo izrazito. Krijumčarenje nafte i naftinih derivata, s druge strane, dovelo je do gubitka 9 miliona eura prihoda u 2003. godini, dok je konstatirano i krijumčarenje velikih iznosa gotovinskog novca. Pored jedne morske luke, određenih pograničnih područja i obale, većina ekonomske aktivnosti je smještena ili prolazi kroz glavni grad gdje živi više od trećine ukupnog stanovništva Crne Gore, što može omogućiti da se finansijska istraga skoncentrira u jednom području. Procjene vrijednosti ove sive ekonomije ne postoje. Pa ipak, ona ima osjetan negativan uticaj, s obzirom na neveliko crnogorsko domaće tržište, budući da trgovci krijumčarenom robom drže konkurentne cijene tako što izbjegavaju da dodaju i do 200% na vrijednost robe za poreze i doprinose.

Krijumčari legalnih proizvoda ne djeluju u okviru neke hijerarhijske strukture, nego osnivaju saveze od slučaja do slučaja unutar Crne Gore i preko granice sa grupama u susjednim državama.

Nezakonit promet opojnim drogama čini se značajan, naročito promet kanabisom iz Albanije i heroinom iz Turske. Ova droga često ulazi u Crnu Goru cestovnim putem, dok kokain stiže preko luke Bar. Crna Gora je uglavnom tranzitna zemlja, ali neke se droge, naročito kokain i kanabis, konzumiraju i na njenom tržištu. Izvještaji o događajima i posmatranje policije ukazuju na sve veći problem zloupotrebe droga u proteklih 7-8 godina. Procjene veličine domaćeg tržišta droge ili zarade od nezakonitog prometa narkoticima preko Crne Gore ne postoje. Prema podacima koji obuhvataju period od 2001. do 2004. godine, organi za provođenje zakona godišnje zaplijene oko 10-15 kg heroina i 1 tonu kanabisa, u što je

umiješano 250-300 osoba. Nema podataka o strukturi, sastavu i načinu djelovanja organiziranog kriminala uključenog u krijumčarenje droge.

Trgovina ljudima, koja je istaknuta kao prominentno pitanje u slučaju iz 2002. godine koji je uključivao jednu državljanku Moldavije, podstakla je vladu da preduzme progresivne mjere.¹¹⁵ Podaci i analiza tržišta trgovine ljudima, njegova struktura, sastav i način djelovanja umiješanih organiziranih grupa takođe nisu dostupni. Međutim, na osnovu predmeta trgovine koji su procesuirani do sada (10 krivičnih prijava protiv 31 izvršioca), čini se da je za ova krivična djela bilo odgovorno 7 kriminalnih grupa sa mješovitom organizacionom strukturom.

Krijumčarenje osoba čini se da je smanjeno, zahvaljujući promjenama u viznom režimu u regionu, što naročito vrijedi za krijumčarenje iz Albanije. Strožiji vizni režim prema kojem su građanima Albanije i Kosova potrebne vize za ulazak u BiH i Hrvatsku, s druge strane, nenamjerno je doveo do potražnje za krijumčarenjem preko granice. U periodu od januara do septembra 2004. godine zabilježena su 372 ilegalna prelaska granice.

Iako je pojam pranje novca tek nedavno uveden u pravni i institucionalni okvir Crne Gore, priobalno područje i nekoliko javnih i uslužnih preduzeća predmet prodaje, posebno su osjetljivi u pogledu domaćih i stranih osoba koje peru novac. Što se tiče korupcije, nizak i visok stepen korupcije i jake mentorske veze izgleda da predstavljaju poseban izazov za uspješno djelovanje, uključujući krivično gonjenje i sudski proces protiv organiziranog kriminala.

4.2.4.2 REPUBLIKA SRBIJA

Rat i sankcije tokom 1990-tih duboko su pogodili političko, ekonomsko i socijalno tkivo Srbije i pružili jedinstven niz mogućnosti za organizirani kriminal, ne samo u Srbiji nego u cijelom regionu. Promjena Miloševićevog režima 2000. godine dala je novu vladu spremnu da preuzme neke od tranzicijskih i poslijeratnih izazova, uključujući i rješavanje problema organiziranog kriminala. Nakon ubistva premijera Zorana Đinđića 2003. godine i akcije «*Sablja*» organa za provođenje zakona koja je uslijedila, a kojom je obezglavljen «Zemunski klan», Srbija je započela sa ozbiljnim naporima u borbi protiv organiziranog kriminala. Ipak, raspuštanje «Zemunskog klana», iako uspješno, izgleda da je predstavljalo «pucanj u prazno».¹¹⁶ Započelo se, u nekoj mjeri, sa rješavanjem problema veze između sigurnosnih službi, organiziranog kriminala i ranijih paravojnih formacija koje je podržavao Miloševićev režim, a koje su nastale u toku rata 1990-tih, kao i reforme na razdvajanju sigurnosti i policijske obavještajne djelatnosti i uvođenjem civilnog nadzora i transparentnosti nad sektorom sigurnosti. Uspješno provođenje i održivost ovih reformi biće ključno za smanjenje opasnosti od organiziranog kriminala u Srbiji.

Imajući na umu moć koju ima organizirani kriminal, finansijsku i ostalu, organizirani kriminal koji se bavi drogama i privrednim kriminalom predstavlja glavnu opasnost za Srbiju. Korupcija, prevara u postupku privatizacije i pranje novca stečenog kriminalnim aktivnostima izazivaju zabrinutost sličnu onoj u Hrvatskoj i «Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji». Nakon 2000. godine krijumčarenje legalnom robom (nafta i cigarete) smanjeno je i prikupljanje javnog prihoda poboljšano. Međutim, socijalne, ekonomske i političke posljedice nezakonitog bogaćenja uzdrmale su povjerenje javnosti u vladajuće strukture, organe za provođenje zakona i pravosuđe. U nekoliko predmeta organiziranog kriminala izrečene su osuđujuće

¹¹⁵ Za više informacija o ovom slučaju vidjeti zajednički izvještaj Vijeća Evrope i OSCE-a (septembar 2003.) i odgovor Vlade Republike Crne Gore (oktobar 2003.).

¹¹⁶ Razgovor sa pripadnikom srbijanskog organa za provođenje zakona.

presude, dok je broj ubistava značajno smanjen od promjene režima 2000. godine.¹¹⁷ Iako su ostvareni dobri rezultati, trenutno suđenje osumnjičenima za ubistvo Đinđića predstavlja lakmus test za povjerenje javnosti.

S obzirom na njen geografski položaj, organizirani nezakoniti promet opojnim drogama trenutno predstavlja jednu od najopasnijih formi organiziranog kriminala u Srbiji. Kanabis je najraširenija droga u Srbiji. Iako je nedavno otkrivena i uništena manja proizvodnja od 2000 biljaka u jednom napuštenom rudniku, kanabis se uglavnom uvozi i zbog svoje relativno niske cijene veoma je dostupan. Krijumčarski putevi kanabisa u Srbiju dolaze iz Crne Gore i Albanije, a nedavno su otkriveni putevi koji idu iz Srbije ka Mađarskoj.

Heroin je druga najprisutnija droga na srbijanskom tržištu, s obzirom da prodaja i krijumčarenje heroina predstavlja najunosniju kriminalnu djelatnost. Do sada u Srbiji nije otkrivena proizvodnja heroina. Većina heroina dolazi sa Kosova, a srbijanska policija redovno saraduje sa UNMIK-om i kosovskom policijom u slučajevima nezakonitog prometa heroinom, iako, prema srbijanskim organima, razmjena podataka mogla bi biti bolja.

Sintetičke droge (ekstazi i amfetamini) krijumčare se sa Zapada na Istok, i stižu iz Holandije preko Mađarske i Hrvatske. Upotreba ekstazija je takođe veoma raširena u Srbiji. Nekoliko laboratorija za proizvodnju ekstazija je otkriveno, što je dovelo do hapšenja glavnih organizatora i vlasnika isturenih preduzeća. Približno 2 miliona tableta ekstazija je zaplijenjeno, kao i 20 tona hemikalija korištenih za proizvodnju vrijednu nekoliko miliona eura. Slično kao i u BiH, srbijanska policija je otkrila trgovinu hemijskim prekursorima uvezenim iz Francuske, Češke Republike i Rumunije, koji se dalje krijumčare u Bugarsku i Tursku.

Još jedna droga koja dolazi sa Zapada je kokain, pri čemu velike količine samo prolaze kroz Srbiju, dok manje završavaju na domaćem tržištu. Izgleda da su se putevi krijumčarenja kokaina nedavno promijenili, pa brodovima iz Latinske Amerike droga stiže u luke Španije, Grčke i Italije i odatle se prevozi u Srbiju kamionima, često pakovana u flaše. Srbijanska policija u saradnji sa drugim policijskim snagama pomogla je da se zaplijeni 200 kg kokaina (190 kg je zaplijenjeno u Italiji, a 10 kg u Srbiji). Kriminalne grupe umiješane u krijumčarenje kokaina dobro su organizirane i imaju efikasne transportne strategije.

Smatra se da je preko 60% organiziranih kriminalnih grupa u Srbiji umiješano u nezakonit promet drogom. Oko 50% tih grupa su, osim u nezakonit promet drogom, umiješane u nasilne kriminalne aktivnosti, kao što su ubistva, ucjene, otmice i iznuđivanje, iako je broj ovih kriminalnih aktivnosti značajno smanjen od 2003. godine. Slično kao prema rezultatima UNMIK-a, najorganiziranije i najmoćnije kriminalne grupe umiješane u krijumčarenje droge u Srbiji su grupe Albanaca, čiji pripadnici uglavnom dolaze sa Kosova i iz južne Srbije. Takođe izgleda da se Bugarske i Albanske kriminalne organizacije bore za dominaciju na nezakonitom tržištu droga u Srbiji.

Što se tiče domaćih krijumčara droge, operacijom «Sablja» raspušteno je nekoliko organiziranih kriminalnih grupa i neutralizirana jedna od najvećih mreža za krijumčarenje i prodaju heroina u Srbiji i drugim evropskim zemljama. Najveća grupa, «Zemunski klan», imala je šest podgrupa koje su pokrivala prodaju vlastitom dilerskom mrežom. «Klan» je bio čuven po upotrebi sile za discipliniranje članova i osoba koje su im se nalazile na putu. Kada je «klan» rasformiran, veliki broj ubistava i pokušaja ubistava je riješen. Vođe «klana» su ulagale zaradu, procijenjenu na stotine miliona eura, u pokretnu i nepokretnu imovinu i luksuznu robu. Da bi osigurali svoje poslovanje, koristeći se svojom ogromnom finansijskom

¹¹⁷ Prema jednom pripadniku organa za provođenje zakona na višem položaju, broj ubistava je pao sa 200 na 60 godišnje od pada Miloševićevog režima. Intervju, juni 2005. godine.

moći, pripadnici «klana» su davali mito službenicima u pravosuđu i policiji i osnovali medijsku kuću radi vršenje uticaja na javno mnjenje. Nezakonito ostvarena zarada uložena je u privatizaciju, nekretnine, komercijalna preduzeća, i sl.

Slično kao i u Albaniji, organizirane kriminalne grupe rade na konsolidiranju svog uticaja, istovremeno šireći djelatnost na druga nezakonita tržišta i u legalni sektor.

Što se tiče trgovine ljudima (seksualna eksploatacija, ulično prosjačenje i rad), izgleda da je Srbija prije svega tranzitna zemlja, ali i zemlja porijekla i privremenog odredišta. Prema srbijanskim vlastima, 10 kriminalnih grupa sa približno 100 članova trenutno je uključeno u trgovinu ljudima. Ove grupe su uglavnom aktivne u pograničnim područjima, dobro su organizirane i usko povezane sa kriminalnim grupama u susjednim i drugim zemljama, kao što su «Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija», Bugarska, Rumunija, Mađarska, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Albanija i Italija, Ukrajina, Slovenija i Turska.

Ove grupe su fleksibilne i lako sklapaju saveze prema zajedničkim interesima. Upotrebljavaju šifre za komunikaciju i sastaju se na mjestima gdje su smještene žrtve trgovine. Kao jednu od mjera zaštite koriste tzv. «čistače» - vozila koja voze ispred «transporta» kako bi mogla upozoriti na eventualnu opasnost na putu. Vođe ovih kriminalnih grupa nikada ne učestvuju direktno u aktivnostima, nego su odgovorni za plaćanje nakon obavljenog prevoza. Novac se često prebacuje putem banke «Western Union». Zarada se ulaže u komercijalna preduzeća i pokretnu i nepokretnu imovinu.

Broj žrtava trgovine koje dolaze u Srbiju kao zemlju odredišta smanjio se u zadnjih nekoliko godina¹¹⁸, prije svega zahvaljujući naporima policije, ali i zbog novog viznog režima za državljane Rumunije i Moldavije. Izgleda da je novi trend vrbovanje u zemlji (putem interneta) i interna trgovina, gdje se državljani Srbije prvo eksploatiraju u Srbiji, pa onda prebacuju u druge zemlje. Nedavni naponi organa za provođenje zakona bili su usmjereni prema trgovini djecom preduzimanjem mjera protiv roditelja koji prodaju svoju djecu i protiv osoba koje djecu kupuju.

Ilegalna migracija predstavlja jednu od kriminalnih aktivnosti koje su u porastu, uglavnom zbog toga što služi kao zamjena za krijumčarenje droge, donoseći dobru zaradu uz manje rizika. Krijumčarenje migranata generalno organiziraju osobe iz zemlje porijekla, zajedno sa krijumčarima iz regiona, za šta naplaćuju od 2500 do 8000 eura. Najnoviji trend u krijumčarenju ukazuje na prebacivanje manjih grupa od 4 do 8 osoba, i čak i 1 do 2 osobe korištenjem putničkih vozila, kombija i kamiona sa posebno napravljenim «bunkerima». Ilegalni migranti prevoze se automobilom do granice gdje ih «vodiči» preuzimaju da bi ih preveli preko granice pješice. Kada migranti pređu granicu, prevozi ih drugo vozilo do druge granice sa Mađarskom ili Hrvatskom.

Rumunski državljani, uglavnom ekonomski migranti, najčešći su migranti u Srbiju. Drugi migranti dolaze iz Afganistana, Iraka i Turske (uglavnom Kurdi). Nedavnim presjecanjem krijumčarskih mreža preko sarajevskog i prištinskog aerodroma krijumčarski put se preselio prema Bugarskoj i Rumuniji, odakle se turski državljani krijumčare u Srbiju na putu ka Zapadu.

Napori u borbi protiv krijumčarenja osoba, između ostalog, obuhvataju bolju kontrolu granica, propise o viznim režimima i represivne mjere protiv kriminalnih grupa umiješanih u krijumčarenje i kontrolu objekata za koje su sumnja da kriju migrante. Prema podacima iz 2003. godine, prekinuta su 22 kanala kojima je prokrijumčareno 247 osoba.

¹¹⁸ Prema srbijanskim vlastima, 2000 stranih državljanke je nađeno kako «rade» u restoranima i hotelima u 2000. godini. Taj broj je u 2003. godini smanjen na 203.

Krijumčarenje legalne robe (cigarete, nafta i naftni derivati) znatno je smanjeno od ukidanja sankcija i zahvaljujući naporima organa za provođenje zakona i drugim naporima od 2000. godine. Krijumčarske prakse su se zbog toga promijenile kako bi se prilagodile novim uslovima i još uvijek uspijevaju da se odupru naporima organa za provođenje zakona, a za to vrijeme se uključuju u evropske i globalne krijumčarske tokove i distribuciju ilegalno i legalno proizvedenih cigareta. Krijumčarski kanali iz Crne Gore uglavnom su prekinuti, ali formiraju se novi koji idu preko Kosova, «Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije», Bugarske, Rumunije i Hrvatske. Krijumčarene cigarete se kriju u teretna i putnička vozila ili se pakiraju u ambalažu druge robe (smrznuto voće ili brašno namijenjeno za humanitarnu pomoć). Kao i u drugim zemljama u regionu, trgovina cigaretama i drugom luksuznom robom vrši se pomoću fiktivnih preduzeća i krivotvorenih dokumenata. Što se tiče proizvodnje nedozvoljene robe, otkriven je takođe i promet alkoholnim pićima proizvedenim od sirovina uvezenih putem fiktivnih preduzeća i robom kojoj je istekao rok trajanja.

1990-tih cvjetala je piratska industrija. Početkom 2003. godine preduzet je niz mjera na suzbijanju piratske industrije koje su rezultirale zapljenom preko 60.000 video kaseti i CD-ova, i velike količine video i audio opreme korištene za audio snimanje i snimanje slika, kao i kompjuterskog softvera.

Što se tiče pranja novca, većina zarade koja se opere potiče od utaje poreza, zatim trgovine drogom i ljudima, a na kraju i od nasilnih kriminalnih djelatnosti, kao što su iznuđivanje i otmica. Zarada se uglavnom ulaže u privatizaciju, nekretnine i pokretnu imovinu, ili se prebacuje na bankovne račune u zemlji ili inostranstvu. Veliki transferi novca vrše se preko Mađarske, Kipra i Austrije, kao i preko off-shore računa. Počinioci ovih krivičnih djela su uglavnom osobe koje imaju iskustvo u poslovanju i ekonomiji.

4.2.4.3 KOSOVO

Zadnje područje, koje je bilo zahvaćeno ratovima u 1990.-tim u bivšoj Jugoslaviji jeste Kosovo, koje se, kao i BiH, suočava sa izazovima poslijeratne rekonstrukcije i tranzicije pod UNIMK-ovoj upravi. Raseljavanje, devastiranje imovine, zastarjela tehnologija i kolaps proizvodnog sektora umanjuju mogućnost zaposlenja ogromne većine mlade populacije.¹¹⁹ Kao i u ostalim susjednim zemljama, politički i ekonomski vakuum pruža mogućnost za organizirani kriminal.

Izgleda da je glavna prijetnja za Kosovo transnacionalni organizirani kriminal, koji se sastoji od krijumčarenja droge i krijumčarenja ljudi. Kosovo je ključna lokacija u regiji za mnoge kriminalce u jugoistočnoj Evropi. Uske veze sa etničkim Albancima u «Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji», Albaniji i sa albanskom dijasporom, čine kosovske organizirane kriminalne bande naročito efikasnim u krijumčarenju droge na zapadna tržišta.

Istrage o trgovini droge na Kosovu imaju kako unutrašnju, tako i međunarodnu dimenziju. Direktorata za organizirani kriminal i prekogranične istrage organiziranog kriminala bavi se dugoročnim istragama o trgovini droge u saradnji sa Švicarskom, Francuskom, Austrijom, Njemačkom, Bugarskom i Turskom, i uspostavljen je za otkrivanje glavne mreže za krijumčarenje heroina iz Turske ka zapadnoj Evropi. Sekcija za istrage povezane sa narkoticima, koja djeluje u sastavu Direktorata, bavi se slučajevima povezanim sa narkoticima unutar teritorije Kosova.

¹¹⁹ Za stanje privrede na Kosovu, vidjeti *De-industrialization and Its Consequence: A Kosovo Story*, European Stability Initiative – Evropska inicijativa za stabilizaciju, mart 2002, www.esiweb.org.

Četiri dugoročna transnacionalna slučaja, koja su povezana sa drogom, bila su istražena u periodu od 2003. do 2005. godine. Između juna i decembra 2003. godine, na Kosovu su zaplijenjena 38 kg heroina, u Italiji 24kg, u Bugarskoj 28kg, što je ukupno 90kg. U godinama 2004 i 2005, 20 dugoročnih slučaja je bilo istraženo, dok je 6 od ovih slučaja zahtijevalo međunarodnu saradnju. Na osnovu ovih istraga, u periodu od januara do decembra 2004. godine 45,5kg heroina je zaplijenjeno na Kosovu, dok je dodatnih 504,5kg zaplijenjeno u Austriji, Njemačkoj, Italiji, Švicarskoj, Srbiji, Bugarskoj i Albaniji, što je ukupno 550kg za ovaj period. Pet dugoročnih istraga je trenutno u toku.

U pogledu unutrašnjih istraga, kosovska policija i UNMIK su u 2004. godini pronašli i uništili 12 kanabis polja. Ukupni broj slučajeva krijumčarenja droge, koji nisu slučajevi organiziranog kriminala, istraženih na Kosovu u 2004. i 2005. godini je 265 slučajeva, u koje je umiješano više od 458 počinitelja. Petnaest slučajeva krijumčarenja koja se odnose na organizirane kriminalne grupe su bili istraženi kroz ovaj period, u koje je bilo umiješano više od 87 osoba.

U pogledu zloupotrebe droge čini se da lokalna tržišta droge ne predstavljaju problem.

U pogledu trgovine ljudima, Kosovo je i tranzitivno i destinacijsko područje, inicijalno zbog prisutnosti vojnih snaga, i trenutno zbog domaće klijentele. Slično kao i u BiH, domaća klijentela seksualnih usluga je značajna, koja sad čini i do 90% od ukupnog broja klijenata. Strukture kriminalnih grupa umiješanih u trgovinu su neposredno povezane sa zemljama iz kojih se nabavljaju. Grupe koje su se posvetile seksualnoj eksploataciji žrtava na Kosovu prikupljaju svoje žrtve nakon dolaska na Kosovo, što ukazuje na direktne veze između grupa koje djeluju u zemljama porijekla i grupa koje djeluju na Kosovu.

Postoje naznake da postoje tri nivoa kriminalnih grupa koje djeluju na Kosovu, i koje su često međusobno povezane. Grupe koje spadaju u niži nivo organiziraju transport žrtava autima i kombijima ili jednostavno daju novac žrtvama, koji je njima potreban za prelazak granice u autobusima, i nakon toga ih drže u istim prostorima u kojima se žrtve i iskorištavaju. Grupe koje spadaju u viši nivo organiziraju aranžmane za međunarodna putovanja, uključujući nabavku lažnih ili falsifikovanih dokumenata i viza, ali oni nisu umiješani u samu eksploataciju, iako organiziraju daljnju trgovinu. Ovakve grupe djeluju na bolje strukturiran način, i često ispoljavaju hijerarhiju, gdje postoji stepenovanje od upotrebe "isturene osobe" koji pruža zaklon vođi grupe, do osoblja za obezbjeđenje za nadziranje osoblja zaduženog da ometa policijske aktivnosti, kao i do korumpiranih službenika koji informiraju kriminalne grupe o policijskim upadima. Metode djelovanja organiziranog kriminala na ovom tržištu su postali sve sofisticiraniji i opremljeni kako za regionalno, tako i za domaće tržište. Izgleda da je interna trgovina i regrutovanje također prisutno.

Privreda na Kosovu je skoro u potpunosti zasnovana na trgovini, gdje javni prihodi zavise o jednom izvoru, koji je također privlačan i privrednom kriminalu. Krijumčarenje, utaje poreza i carina, kao i druge vrste kriminala povezane sa korupcijom u javnom sektoru također predstavljaju prijetnju društvu Kosova. Neke reforme, npr. davanje licenci na uvoz cigareta i nafte, kao i uvođenje kompjuteriziranog sistema poreza su već napravile značajne promjene u ubiranju javnih prihoda. Slično kao u Crnoj Gori, većina privredne aktivnosti i kompanija djeluju iz Prištine, što moguće istrage privrednog kriminala čini lakše izvodljivim.

U pogledu strukture, ove grupe su slične grupama umiješane u trgovinu ljudi. Djeluju u uskoj saradnji sa grupama iz Srbije, Crne Gore, Grčke, «Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije», Albanije, Slovenije i Bugarske.

4.2.5 "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija"

Izuzimajući kratki konflikt u 2001. godini, "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija" je izbjegla velika ratna uništavanja i raseljene većeg broja svoje populacije. Bez obzira na tu činjenicu, unutrašnja politička pitanja povezana sa državnim suverenitetom, privrednim nazadovanjem, sankcijama protiv Jugoslavije, kao i rat u susjednim državama imali su negativan utjecaj na samu državu. Kao i u ostalim državama regije, ovi faktori su pružili organiziranim kriminalcima mogućnosti i pretjerane prednosti.

"Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" prijeto organizirani privredni kriminal, kao i organizirani kriminal koji se bavi trgovinom droge i ljudima. Glavne kriminalne privredne aktivnosti su prevare u javnim nabavkama, prouzrokovanje bankrota, prevare u privatizaciji, i prevare vezane za PDV. Trenutno ne postoje detaljne procjene štete prouzrokovane ovim vrstama kriminala, iako se ova šteta pričinjena javnim prihodima mjeri u milionima eura. Istrage ove vrste kriminala su počele, a rezultati će biti vidljivi u budućnosti. Sredstva, kao npr. konfiskacija sredstva dobivenih krivičnim djelom, još uvijek nedostaju.

Prevare pri nabavkama se najčešće odvijaju na taj način da se najprikladnija kompanija bira putem stavljanja amandmana na ugovor, i tako se smanjuje cijena iz početne ponude. Prevare u bankarstvu su također primijećene, na način da se zajmovi i krediti isplaćuju na osnovu falsifikovanih dokumenata. Falsifikovanje službenih i administrativnih dokumenata se široko upotrebljava za protuzakoniti rast imovine, dobivajući licence za import dobara pod povoljnim uvjetima, itd. Prevare vezane za PDV, kao i krijumčarenje i falsifikovanje zakonitih dobara je također istaknuto kao problem, i dok je ovaj zadnji vid u rastu, prvi je u padu.

U pogledu piratstva i falsifikovanja legalnih dobara, primijećena je ilegalna proizvodnja, distribucija, prodaja i iznajmljivanje pornografskog materijala, filmova i kompjuterskih proizvoda. Prošle akcije protiv takvog kriminala su rezultirale uništavanjem kriminalne grupe koja se bavila proizvodnjom takvih dobara i zapljenom opreme i snimljenih materijala. Postoje također slučajevi falsifikovanja prehrambenih proizvoda, napitaka i alkoholnih pića, i drugih potrošačkih namirnica namijenjenih za lokalno tržište. Cilj nedavnih uspješnih nastojanja za provedbu zakona su bile ove vrste kriminala.

U pogledu korupcije, izgleda da su službenici zaduženi za poduzimanje stečajnih postupaka u bivšim državnim kompanijama posebno podložni korupciji. Ostali slučajevi niskog i visokog stepena korupcije su također zabilježeni. U 2004. godini, policija je zabilježila 536 krivičnih djela povezanih sa korupcijom, izvršenih od strane 664 počinitelja. Slučajevi povezani sa zloupotrebom službenog položaja iznose 504 od ukupnog broja slučajeva, učinjenih od strane 631 izvršilaca, a nakon toga slijede slučajevi pasivnog i aktivnog podmićivanja. Vlada je poduzela kako preventivne, tako i represivne korake kako bi riješila ovaj problem

U 2003. godini, osam grupa organiziranog privrednog kriminala su bile optužene. Ove grupe, sa različitom organizacionom strukturom, su djelovale u unutrašnjosti i inostranstvu, a svoju zaradu su investirali u upadljive troškove, proširujući poslovne aktivnosti i kupujući nekretnine.

Slično kao i u Hrvatskoj, u privredni kriminal, kao npr. prouzrokovanje bankrota, prevare u privatizaciji, i pronevjera javnih fondova u javnom uslužnom sektoru, umiješana je upravljačka klasa, političke veze, i korupcija. Složenost i osjetljivost ovih slučajeva otežava njihovo istraživanje i gonjenje, dok se za njihov ishod posebno zanima javnost, zbog društvenih i privrednih posljedica na veliki dio društva.

Trgovina drogom također predstavlja prijatnu društvu. Trgovinu droge većinom vrše etnički albanske organizirane kriminalne grupe sa tijesnim vezama na Kosovu i Albaniji, ali u određenoj mjeri lakše zadatke prepuštaju kriminalcima druge nacionalnosti. Posebna geografska koncentracija ovih kriminalnih aktivnosti, nepropusnost albanskih organiziranih kriminalnih grupa i politička osjetljivost, koja bi mogla nastati kada je u pitanju istraga i gonjenje ovakvih slučajeva, sputavaju nastojanja provedbe zakona na ovom području.

Što se tiče heroina krijumčarenog iz Turske, kokain koji dolazi iz luka EU, kao i hašiš porijeklom iz Albanije, našli su način da uđu u zemlju. Kanabis koji dominira na domaćem tržištu je etnički kontroliran, dok velike pošiljke kanabisa, namijenjene za zapadnoevropska tržišta, kontroliraju kriminalne grupe izmiješanog etničkog sastava, kako makedonskog, tako i albanskog.

U prošloj deceniji, "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija" je postala potrošačko tržište, na kojem dominiraju heroin i kanabis. Pozivajući se na zdravstvene ustanove, svake godine 600 do 700 osoba traže medicinsku pomoć zbog zloupotrebe droge. Starost ovih osoba opada, čak postoje slučajevi gdje su djeca od 12 godina registrirana kao konzumenti droge. Svake godine između 15 i 20 osoba umru od prekomjerne upotrebe droga.

Navedena konzervativna analiza konzumiranja droge na domaćem tržištu, bazirana na broju ljudi koji su zatražili pomoć, ukazuje da se godišnje konzumira 300kg heroina i duplo više kanabisa. Zarada sa ovog tržišta iznosi između 10-12 miliona eura. Ukupni profit od kriminala povezanog sa drogom se nije mogao preciznije odrediti zbog nedostatka u istragama pranja novca. Ipak sa na osnovu ostalih aktivnosti policije nazire da se sredstva ulažu u nekretnine, turistički industriju i komercijalni biznis, kao npr. u noćne klubove i barove, koji se često upotrebljavaju za seksualnu eksploataciju žena.

Nije registrovana proizvodnja narkotika, osim sporadičnog uzgajanja kanabisa na niskom nivou za kućnu upotrebu.

Sve u svemu, može se reći da je struktura i sastav kriminalnih grupa koje se bave drogom izmiješana. Veze su uspostavljene i održavaju se putem porodičnih ili drugih bliskih veza, ali njihova kohezija ne mora biti dugoročna. Saznanja policije ukazuju na to da kriminalci iz "Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije" imaju kontakte sa kriminalnim grupama u Švicarskoj, Njemačkoj ili skandinavskim zemljama. Također je zabilježeno da kriminalne grupe koje su povezane sa drogom često sarađuju, kako bi ilegalno ušle u neku državu, ilegalno transferirali novac, razmijenili advokate za uhapšene članove, platili kauciju, itd. Računi se plaćaju kroz kompenzaciju u vidu droge.

" Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija " je prvenstveno tranzitna zemlja za trgovinu ljudi. Nedavni podaci od strane IOM-a i UNICEF-a ukazuju na lokalnu regrutaciju, internu trgovinu i domaće tržište, podaci koji nisu potvrđeni podacima domaćih institucija. Tako je moguće da "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija" doživljava rast domaćeg tržišta seksualnih usluga, što bi zahtijevalo odgovarajuću preventivnu i represivnu politiku, ili je ona još uvijek uglavnom tranzitna država, a ovo pitanje će u budućnosti biti riješeno.

Pozivajući se na državne institucije, između 2000 i 4000 žena su bile žrtve trgovine kroz zemlju, često privremeno boraveći u samoj zemlji, prije nego što su dalje proslijeđene u druge države. Eksploatacija se najčešće odvija u klubovima i barovima, u kojim one tokom jednog dana uslužuju 2-3 mušterije, praveći zaradu minimalno 50 eura, što znači godišnje 15000 eura, a na cijelom domaćem tržištu se godišnje napravi zarada od procijenjenih 30 miliona eura.

Kriminalne grupe koje su umiješane u trgovinu ljudi su najčešće izmiješanog sastava, ali u njima dominiraju uglavnom pojedinci albanskog porijekla. Oni često imaju više od tri člana i uglavnom djeluju van državnih granica, posebno u pogledu organiziranja transporta stranih ženskih državljanke.

Krijumčareni migranti putuju kroz "Bivšu Jugoslavensku Republiku Makedoniju" prema Grčkoj i najčešće su to državljani Albanije ili Kosova. Učesnici su većinom ljudi koji žive na graničnom području koji poznaju lokalnu konfiguraciju tla i koji surađuju sa pojedincima iz susjednih zemalja.

U krijumčarenju akcizne robe, posebno cigara, učestvuju kanali sa Kosova prema "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" ka Grčkoj. Krijumčarenje alkoholnih pića se odvija iz Grčke i Bugarske prema "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" i iz Srbije i Crne Gore prema "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji". Tekstil kineskog, turskog i bugarskog porijekla se također krijumčari u zemlju, dok se mobilni telefoni, kompjuteri i dijelovi kompjutera krijumčare iz Grčke. Prehrambeni proizvodi se krijumčare iz Bugarske, kao i iz Srbije i Crne Gore.

Krijumčarenje legalne robe se odvija i preko legalnih i preko ilegalnih prijelaza duž državne granice. U pogledu metode djelovanja, kriminalne grupe umiješane u krijumčarenje se koriste podmićivanjem da bi korumpirali carinike kao i prevare da bi uvezli dobra putem fiktivnih firmi. Struktura ovih grupa je relativno jednostavna, u kojoj odvojene osobe pokrivaju prokrijumčarenu robu, prijelaz granice i prodaju ovih dobara na tržištu. Članovi ovih grupa su različitog etničkog i društvenog porijekla, te nivoa obrazovanja. Njihovo djelovanje je transnacionalno i oni se oslanjaju na komunikaciju putem pre-paid mobilnih aparata, što otežava otkrivanje identiteta korisnika. Novac se većinom ponovo investira u biznis, ali također na pokretnu i nepokretnu imovinu.

Za vrijeme 2003. godine, otkriveni je 8 ovakvih grupa koji su počinili 174 kriminalna djela. Godine 2003. zaplijenjeno je 29.868 kutija cigareta i 21 tona alkoholnih pića. U prvih devet mjeseci 2004. godine, zaplijenjeno je 32.700 kutija cigareta zajedno sa 12.034 litra alkoholnih pića, kao i tehnička roba, prehrambeni proizvodi, tekstil itd. Vrijednost robe koja je zaplijenjena 2003. i 2004. godine približava se vrijednosti od MKD 105 035 760 ili približno 17 miliona eura.

U većini slučajeva pranja novca, iste kriminalne grupe koje su povezane sa ilegalnim tržištem izbjegavanja poreza i carine također peru novac. Novac peru pojedinci koji koriste svoju moć, bilo političku ili ekonomsku, da bi novac oprali putem lažnih računa (npr. velike količine bezvrijednih dobara) ili isturenih firmi.

5 Zaključak

Organizirani kriminal je jedan dinamičan koncept koje se prilagođava promjenama u okolini i novim mogućnostima za kriminal. Ovo također vrijedi i za organizirani kriminal u Jugoistočnoj Evropi:

- Združena nastojanja u regulaciji i sprovođenju zakona protiv trgovine ljudi i krijumčarenja ljudi su očigledno rezultirala pozitivnom promjenom, u smislu smanjenja broja krijumčarenih ljudi, i onih koji su bili predmet prekogranične trgovine. U isto vrijeme, krijumčarenje i trgovina ljudi predstavlja novi izazov u pogledu unutrašnje trgovine i regrutiranja, i u pogledu sve veće domaće klijentele.
- Privredni kriminal, koji se ozbiljno tiče svih zemalja u ovoj regiji, se također razvija. Prestanak sankcija protiv Srbije i naknadno uništenje kanala za krijumčarenje nafte i cigara, kao i druge nastojanja u regulaciji i sprovođenju zakona, su znatno doprinijele većem ubiranju javnih prihoda. Tako su uništene pouzdane mogućnosti za nezakonitu trgovinu. Druge, ipak, još postoje. Falsifikovanje dokumenata i fiktivnih firmi – ključna sredstva za utaju poreza i pranje novca – je sveprisutno u svim zemljama i područjima. Za ostale oblike privrednog kriminala – kao npr. prevara u vezi sa javnim nabavkama, privatizacijom i finansijskim sektorom – se vjeruje da su u porastu i da nastavljaju da utiču na povjerenje koje javnost ima u tržišnu ekonomiju i sistem krivičnog pravosuđa.
- Tradicionalna balkanska ruta za krijumčarenje drogom je postala dvosmjerni put, gdje se heroin i kanabis prenose prema Evropskoj Uniji, dok se prekursori, kokain i sintetičke droge prenose prema Istoku. Izgleda da u nekim zemljama domaća tržišta droge rastu zajedno sa brojem uživaoca droge. Iz ovog razloga trebaju biti pojačane ne samo represivne mjere, nego posebno i preventivne.

Kako kriminalna tržišta sazrijevaju, tako i kriminalne grupe pokušavaju da konsolidiraju postojeće aktivnosti, promjene u druge, i da legitimiraju njihovu zaradu i poziciju u društvu. Izgleda da je korupcija, kako na visokom, tako i na niskom nivou, glavno sredstvo s kojim utiču i sa kojim ulaze u političke i komercijalne strukture. Trenutna nastojanja protiv korupcije u zemljama su imale za posljedicu rastući broj istraga i gonjenja, ali nekoliko presuda. Činjenica da je većina zemalja i područja sada usvojila odgovarajuće anti-korupcione strategije i napravila anti-korupcione servise, je obećavajuća. Takvi nastojanja mogu pomoći u otežavanju veza između organiziranog i ekonomskog kriminala sa legalnim i javnim strukturama.

I pored nekih kriterija za razlikovanje u svakoj od zemalja i područja, problemi koji se odnose na organizirani kriminal i privredni kriminal imaju regionalnu dimenziju. Kao takvi, oni zahtijevaju regionalno rješenje. Zakonska harmonizacija, udružena nastojanja u sprovođenju zakona, kao i razmjena policijskih obavještajnih rezultata na regionalnom nivou će biti ključ za uspjeh u borbi protiv ozbiljnog kriminala u Jugoistočnoj Evropi. U tom smislu, u znanju utemeljena politika u regiji mora biti postavljena na solidan temelj kroz stvaranje koherentnih sistema za sakupljanje obavještajnih podataka.

Iako su zemlje prepoznale negativni utjecaj ozbiljnog kriminala u njihovim društvima, procjene gubitka javnih prihoda zbog privrednog kriminala, kao i veličina domaćih tržišta droge nisu još dostupne. Sa nekoliko iznimaka, sistemima za sprovođenje zakona u regiji još uvijek nedostaju kapaciteti za prikupljanje obavještajnih podataka, analiza i istraga.

S obzirom da su finansijska sredstva zajednički nazivnik različitih oblika privrednog i organiziranog kriminala, finansijske istrage i finansijsko-obavještajni rad su ključne za

svaku analizu privrednog i organiziranog kriminala. Zemlje i područja ove regije su uspostavile finansijsko-obavještajne odjele i do određene mjere oni poduzimaju finansijske istrage u vezi sa krivičnim istragama. Jedna sistematičnija upotreba ovih mjera bi trebala biti izvršena.

Mjere koje su zemlje i područja u ovoj regiji razvile u okviru CARPO regionalnog policijskog projekta će pomoći da se ovi deficiti isprave. One bi mogle podrazumijevati:

- Jačanje prikupljanja informacija i analiza kako bi se poboljšalo znanje i razumijevanje privrednog i organiziranog kriminala (npr. uspostavljanje sistema za krivičnu statistiku, sredstava za mjerenje kriminala, studija o ekonomskim sektorima koji su najugroženiji u pogledu privrednog i organiziranog kriminala, redovni izvještaji/procjene prijetnje s obzirom na situaciju u privrednom i organiziranom kriminalu, saradnja između agencija za sprovođenje zakona i nezavisnih istraživača i akademija u cilju istraživanja i analiziranja fenomena koji su povezani sa organiziranim i privrednim kriminalom u ovoj regiji).
- Znanjem vođeni mehanizmi radi definiranja politike, osnovane na temeljitim procjenama, i radi omogućavanja postavljanja prioriteta u suzbijanju specifičnih oblika kriminala.
- Pojačavanje kapaciteta odjela za krivičnu analizu, za specijalizirane istrage ili servisa za gonjenje kako bi se mogli suočiti sa organiziranim kriminalom, posebno kroz pružanje odgovarajućih finansijskih ili ljudskih sredstava, kao i specijaliziranih treninga.
- Mjere kako bi se ojačale istražne vještine, istrage privrednog i organiziranog kriminala, kao i međuinstitucionalna i prekojurisdikciona saradnja (npr. odgovarajuća primjena specijalnih istražnih tehnika, upotreba strateškog obavještajnog rada i krivične analize, prekogranična upotreba obavještajnih podataka, itd.).
- Poboljšavanje upotrebe finansijsko-obavještajnog rada kako bi se postiglo bolje razumijevanje organiziranog i ekonomskog kriminala (jačati kapacitete za finansijske istrage, kapacitete za finansijsko-obavještajne odjele i razviti prekograničnu saradnju u ovoj oblasti).
- Mogućnost pristupa i razmjene informacija i obavještajnih podataka između institucija za sprovođenje zakona, sa potrebnom pažnjom na sigurnosne nivoe povjerljivosti (uključujući implementaciju relevantnih evropskih pravnih instrumenata o privatnosti i zaštiti podataka).
- Nadgledanje efikasnosti mjera za prevenciju i kontrolu privrednog i organiziranog kriminala na sistematskoj osnovi.

Ratifikacija i puna implementacija evropskih instrumenata će pomoći zemljama da naprave napredak u ovom pogledu i da olakšaju međunarodnu saradnju. Ovo uključuje posebno drugi Dodatni protokol na Konvenciju o međusobnoj pomoći u krivičnim stvarima (CETS 182), te novu Konvenciju o pranju, pretraživanju, oduzimanju i konfiskaciji predmeta dobivenih krivičnim djelom i o finansiranju terorizma (CETS 198) i novu Konvenciju o akciji protiv trgovine ljudi (CETS 197).

6 Literatura

Amnesty International:

- Kosovo (Srbija & Crna Gora) – “Da li ovo znači da ja imam prava?” – Zaštita ljudskih prava žena i djevojaka, žrtava trgovine ljudi radi prisilne prostitucije na Kosovu, London, 2004.
- Kosovo Žene i djevojke, žrtve trgovine ljudi imaju ljudska prava, Objava za štampu, 5. juni 2004. (<http://news.amnesty.org/mavp/news.nsf/print/ENGEUR700122004>)
- Kosovo: Međunarodni zaštitnici mira doprinijeli eksploziji u seksualnoj eksploataciji, trgovini ljudi i ljudskoj bijedi, 6. maj 2004.

Begović Boris, Mijatović Bosko, i Hiber Dragor: *Korupcija u pravosuđu*, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd 2004., <http://www.clds.org.yu>

Bosna i Hercegovina, Ministarstvo sigurnosti: *Izveštaj o sigurnosti: 1. kvartal, 2004.*

British Broadcasting Corporation (BBC, <http://news.bbc.co.uk>):

- UN trupe na Kosovu 'ubrzavaju trgovinu seksom', 5. juni 2004., news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/3686173.stm
- Privredni kriminal 'košta UK £40 miliona', 17. oktobar 2004.
- Ashdown otpušta bosanskog Hrvata br. 1, 29. mart 2005., newsbbc.co.uk/1/hi/world/Europe/4390635.stm.

Black, C./Van der Beken, T./Frans, B./Paternotte, M. (2001.): *Izveštaj o organiziranom kriminalu. Pregled od opisa do objašnjenja u belgijskom godišnjem izveštaju o organiziranom kriminalu*, Antwerp, Maklu.

Blue Bird Project (Agenda za civilno društvo u jugoistočnoj Evropi: *U potrazi za vladom koja je spremna da reaguje: Privredni rast na Balkanu*, Centar za političke studije, Centralni evropski Univerzitet, 2003. (<http://www.cls-sofia.org/>)

Capps, Robert: *Outside the Law and Sex-slave whistle-blowers vindicated*, od jula i augusta 2002., www.salon.com.

Castells, M. (2003²): *Rađanje network društva*. Malden/Oxford/Victoria.

Centar za studije demokratije (<http://www.csd.bg/publications.php>)

- *Korupcija, šverc i organizirani kriminal u jugoistočnoj Evropi*, Sofia, 2003.
- *Tržište droge u Bugarskoj*, Sofia, 2003.
- *Partneri u kriminalu: Rizici simbioze između sigurnosnog sektora i organiziranog kriminala u jugoistočnoj Evropi*, Centar za studije demokratije, Sofia, 2004.
- *Transport, krijumčarenje i organizirani kriminal*, Centar za studije demokratije, Sofia, 2004.
- *Trendovi kriminala u Bugarskoj: Policijske statistike i vještačenje o viktimizaciji*, Centar za studije demokratije, Sofia, 2005.

Chossudovsky, Michel: *Šef UN za ljudska prava jedan dio krivnje za neuspjeh u sprječavanju trgovine ljudima u jugoistočnoj Evropi prebacuje na države EU*, 26. juli 2002., Centar za istraživanje globalizacije, www.globalresearch.ca

Vijeće Evrope:

- *Trgovina ljudi i korupcija* (PACO Program, TP 28 rev), Strazbur, 2002.
- *Situacioni izvještaj o organiziranom kriminalu za 2004. godinu - Fokus: Prijetnja cyber-kriminala*, Strazbur, 2005.

Vijeće Evropske Unije/ Multidisciplinarna grupa za organizirani kriminal (2003): *Krijumčarenje duhanskih proizvoda u Evropsku Uniju i veze sa organiziranim kriminalom*. Brisel (CRIMORG 90).

Evropska Komisija:

- *Mišljenje o aplikaciji Hrvatske za članstvo u Evropskoj Uniji: Komunikacija Komisije*, Komisija Evropske Zajednice Brisel, 20. april 2004.
- *Proces stabilizacije i pridruživanja u jugoistočnoj Evropi: Treći godišnji izvještaj*, Komisija Evropske Zajednice Brisel, 2004
- EU Delegacija u BiH: *Moguća prevara sa šećerom*, Objava za štampu, Sarajevo, 02 August 2004, <http://www.delbih.cec.eu.int/en/worddocuments/word271.htm>

Evropski centar za monitoring droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA):

- *Godišnji izvještaj za 2003. godinu: Stanje u sferi problema sa drogom u Evropskoj Uniji i Norveškoj*, Lisabon, 2003.
- *Godišnji izvještaj za 2003. godinu: Stanje u sferi problema sa drogom u državama koje će se pridružiti i koje su kandidati za pridruživanje Evropskoj Uniji*. Lisabon, Evropski centar za drogu i ovisnost o drogama.

Evropska Inicijativa za Stabilnost (www.esiweb.org):

- *Helsinki moment: Zgrada država članica Evrope na Balkanu*, 1. februar 2005.
- *Deindustrializacija i njene posljedice : Kosovo priča*, mart 2002.

EUROPOL:

- *Izvještaj Evropske Unije o organiziranom kriminalu za 2004. godinu*, decembar 2004., (www.europol.eu.int)
- *Kriminal povezan sa kompjuterima u EU: Stari kriminal nova sredstva; novi kriminal nova sredstva*, (2002) Den Hag.

Financial Times: *Ispitivanje uloge Crne Gore ilegalnom trgovanju cigarama*, 9. august 2001.;

HINA (Hrvatsko novinska agencija): *Zaposlenici državne uprave u Makarskoj pod istragom*, Jutarnji List, 12. maj 2005

Human Rights Watch: *Izneojerene nade: Trgovina žena i djevojaka u post-konfliktnoj Bosni i Hercegovina radi prisilne prostitucije*, Vol 14, No. 9, novembar 2002.

Huremagić, Ramiz: *Tackling "The Ghost": Organizirani kriminal i njegova kontrola*, Diplomaska disertacija za M.Sc. iz kriminologije i krivičnog prava, Univerzitet u Vejlsu, Kardif., septembar 2001. (neobjavljen)

Međunarodna komisija za Balkan: *Balkan u budućnosti Evrope*, april 2005, <http://www.balkan-commission.org/>

Međunarodna organizacija za migracije (IOM):

Promjena mustre i trendova u trgovanju ljudima u balkanskoj regiji: Procjene izvršene u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Provinciji Kosovo (Srbija i Crna Gora), Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji i Republici Moldaviji, juli 2004., www.iom.int

Međunarodna krizna grupa :

- Srbija: *Spinning its Wheels*, Aktualni Briefing, Europe Breefing Broj 39, 23. maj 2005., Beograd/Brisel, www.crisisgroup.org
- *Serbia's U-Turn*, Europe izvještaj N°154, 26. mart 2004., www.crisisgroup.org

Međunarodni izvještaj o ratu i miru (IWPR, www.iwpr.net)

- Jovanovska, Svetlana: *EU razmatra novi program za pomoć za Balkan*, IWPR, No. 550, 6. april 2005.
- Barnett, Neil: *Rakete konfiskovane u Albaniji*, IWPR, No. 533, 16. decembar 2004
- Musta, Suela: *Nano pitan o optužbama o krijumčarenju oružja*, IWPR, No. 528, 19. novembar 2004.
- Ahmetasevic, Nidzara: *Bosanka opozicija poziva na donošenje zakona zakone protiv korupcije*, IWPR, No 552, 15 April 2005.

- Jelacic, Nerma: *Tužiocima mafije pod pritiskom*, IWPR, No. 542, 18. februar 2005.
- Lasica, Natalija: *Bosna se bori sa valom ovisnosti o drogama*, IWPR, No. 550, 6. april 2005.
- Jelacic, Nerma and Griffiths, Hugh: *Tužiocima mafije pod pritiskom*, IWPR, No. 542, 18. februar 2005.
- Jelacic, Nerma and Griffiths, Hugh: *Da li će Evropa preuzeti brigu o bosnaskoj mafiji?*, (IWPR), No. 531, 2. decembar 2004.
- Jelacic, Nerma: *Eksplzivni nedostaci*, IWPR, No. 458, 05. septembar 2003.
- Papić, Srdjan: *BiH krijumčari pronašli put bez obzira na granične restrikcije*, IWPR, No 425, 25. april 2003.
- Radic, Renata: *Bosanski rasipnici vlastodršci napravili rupu u budžetu*, IWPR, No. 511, 12. august 2004.
- Anna McTaggart and Drago Hedl: *Hrvatska: Posao u toku*, IWPR No. 562, 27 June 2005
- Dimovski, Sase: *Makedonski sudovi u krizi*, IWPR, No. 437, 13 June 2003
- Hajrullahu, M., Salihu, A., Xharra, J.: *Divlji zapad na Kosovu*, IWPR, No 542, 18. februar 2005.
- Xharra, Arbana: *Bande i birokratija plaše investitore za Kosovo*, IWPR, No. 550, 6. april 2005.
- Sullivan, Stacy: *Specijalni izvještaj: Da li je Kosovo dostiglo standard?*, IWPR, No. 549, 1. april 2005.
- Sunter, Daniel: *Policija je preuzela srbijanske granice*, IWPR, No 543, 25. februar 2005.
- Sunter, Daniel: *Smjena šefa policije viđena kao "čistka"*, IWPR, No. 512, 20. august 2004.
- Cvijanovic, Zeljko: *Zeleno svijetlo od EU bi ojačalo nestabilnu vladu*, IWPR, No. 548, 23. mart 2005.
- Simpson, John and Bojovic, Zelimir: *Srbija gubi borbu protiv carinske korupcije*, IWPR, No. 541, 11. februar 2005.
- Srbija: *EU će možda proširiti zabranu šećera*, IWPR No. 445, 18. juli 2003.

Joosens, Luk/Raw, Martin (1998.): 'Krijumčarenje cigara u Evropi: ko stvarno zarađuje?' U: Tobacco Control 1998 (7) 66-71.

Kleinfeld Belton, Rachel: *Konkurirajuće definicije vladavine zakona: Implikacije za praktičare*, Carnegie Papers, Serija vladavina zakona, Carnegie Zaklada za međunarodni mir, No.55, januar 2005. (http://www.ceip.org/files/projects/dlr/dlr_home_121002.ASP)

Krastev Ivan: *Antikorupciona retorika i reformske politike*, Centar za liberalne strategije, 1997 (<http://www.cls-sofia.org>)

Morrison, J. (1992): 'Skeniranje okruženja', u M. Whitely et al (eds.): *Počelnica za nova institucionalna istraživanja*, Tallahassee, Asocijacija za institucionalna istraživanja.

Nacionalni krivično-obavještajni servis (NCIS): *Procjene prijetnji za UK: Prijetnja od ozbiljnog i organiziranog kriminala za 2003.*, www.ncis.gov.uk

Nelken, D. (2002): *Kriminalni intelektualni kriminal*. U: Maguire et al., 844-876.

Nicolic-Ristanovic, V. et al (2004): *Trgovina ljudima u Srbiji*. Beograd (Društvo za viktimologiju u Srbiji i OSCE).

Obradovic, Vladimir: *Trgovina ženama u Bosni i Hercegovini*, Ustanova centra za kriminološko istraživanje, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, januar 2004.

OLAF (European Union Anti-Fraud Office, europa.eu.int/olaf):

- *Olaf pruža dokaze na suđenju "Crnogorske konekcije" o umiješanosti u međunarodno krijumčarenje cigarama*, Objava za štampu OLAF/12/2003, 30. april 2003.,
- *Olaf vrši istragu u slučaju uvoza šećera sa balkanske regije*, OLAF/15/2003, 29. maj 2003.,

Institut otvoreno društvo (www.eumap.org):

- *Monitoring nad procesom pridruživanja EU: Korupcija i antikorupciona politika*, OSI, 2002
- *Monitoring nad procesom pridruživanja EU: Pravosudni kapaciteti*, OSI, 2002

Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (www.osce.org):

- *Izveštaj nezavisnih eksperata Generalnim sekretarima OSCE-a i Vijeća Evrope o njihovoj posjeti Podgorice (Srbija i Crna Gora) od 22. do 24. jula 2003.godine, Zajednički izvještaj Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi i Vijeća Evrope, 3. septembar 2003.*
- *Stavovi i zaključci Vlade Crne Gore u pogledu Izveštaja nezavisnih eksperata Generalnim sekretarima OSCE-a i Vijeća Evrope o njihovoj posjeti Podgorice (Srbija i Crna Gora) od 22. do 24. jula 2003., Vlada Crne Gore, 16. oktobar 2003.*
- *Komisija za rekonstrukciju policije u Bosni i Hercegovini, Finalni izvještaj rada Komisije za rekonstrukciju policije u Bosni i Hercegovini, decembar 2004. (<http://www.ohr.int/ohr-dept/rule-of-law-pillar/prc/>)*

Radio Slobodna Evropa Crna Gora: *Premijer negira optužbe za krijumčarenje cigara*, 7. novembar 2003.

Regionalna kancelarija za obavještavanje i vezu Zapadne Evrope - RILO (2001): *LASSO 2000 – Pregled krijumčarenja cigara u Evropi*, Keln/Rotterdam.

Spasiti djecu UK (Srbija Program) 2004: *Zaštita djece od trgovine ljudi*, Beograd.

Savona, Ernesto U. and Curtol, Federica: *Kontribucija sistema za razmjenu podataka u borbi protiv organiziranog kriminala u zemljama jugoistočne Evrope: Finalni izvještaj*, Transcrime (Zajednički centar za istraživanje transnacionalnog kriminala Univerziteta Degli Studi di Trento i Univerziteta Cattolica Del Sacro Cuore), novembar 2004., www.transcrime.unitn.it

Skrozza, Tamara: *Intervju - Verica Barać: Vlada je centar korupcije*, Vreme No. 748, 5. maj 2005, www.vreme.com

Pakt stabilnosti za jugoistočnu Evropu: *Prvi godišnji izvještaj o žrtvama trafikinga u jugoistočnoj Evropi*, Stability Pact Task Force za krijumčarenje ljudi, septembar 2003.

Transparency International:

Globalni izvještaj o korupciji za 2005.godinu: *Korupcija u konstrukciji i post-konfliktnoj rekonstrukciji*, Transparency International, (www.globalcorruptionreport.org)

Tisné, Martin, and Smilov, Daniel: *Od početka: Ocjenjivanje izvještaja o pomoći u borbi protiv korupcije u jugoistočnoj Evropi*, Centar za političke studije, Centralni evropski Univerzitet, Mreža Soros Fondacije, 2004.

Anti-Korupcija u jugoistočnoj Evropi: *Prvi koraci i politike*, Centar za studije demokratije, Inicijativa za pravni razvoj u jugoistočnoj Evropi (SELDI), 2002, <http://www.seldi.net/>

Ujedinjene Nacije (UN):

- UNMIK-ova istražna odjeljenja za trafiking i gonjenje (TPIU): *Završni izvještaj za godinu 2003.*
- *Trgovina ljudi u jugoistočnoj Evropi*, Zajednički izvještaj sa UNICEF-om, UNOHCHR-om, i OSCE-om/ODIHR-om, novembar 2003.
- *Trgovina ljudi u jugoistočnoj Evropi: 2004 – Fokus na prevenciji*, zajednički izvještaj UNICEF-a, UNOHCHR-a, i OSCE-a/ODIHR-a, mart 2005.

UNODC (www.unodc.org)

- *Svjetski izvještaj o drogama za 2004.*, Beč
- *Droga i trendovi kriminala u Evropi i šire*, 2004., Beč.
- *Sedmi pregled Ujedinjenih nacija trendova kriminala i operacija krivičnog pravosuđa, pokrivajući period 1998 – 2000*, Odjel Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal/Centar za međunarodnu prevenciju kriminala, 2002, Beč.

U.S. Department of State: *Izveštaj o trgovini ljudi*, Kancelarija za nadgledanje i borbu trgovine ljudi, 14. juni 2004., (<http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2004>)

Vander Beken, Tom: *Mjerenje organiziranog kriminala u Evropi: Studija izvodljivosti metodologije bazirane na riziku u Evropskoj Uniji*, Institut za međunarodno istraživanje krivične politike, Ghent Univerzitet Maklu Publishers, 2004.

Von Lampe, Klaus (2001) *Ilegalno tržište cigara u Njemačkoj. Studija slučaja organiziranog kriminala* (dokument prezentovan na 1. godišnjem sastanku Evropskog društva za kriminologiju, Luzan, Švicarska, 6. septembar 2001.)

Xenakis, Sappho: *Prijetnja organiziranog kriminala državnom suverenitetu na Balkanu, Historijski pristup*, 7. januar 2001., www.ksg.harvard.edu/kokkalis/GSW3/Sappho_Xenakis.pdf